

ధర్మము

విచారణ

నేతి సింధువు

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కౌతిక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శిక్ష్యు

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాదే

గురు గౌరీమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు పీఠప్రభాకర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు తైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమహార్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్చుకోవటానికి

“నేను” గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020010006482

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

*** సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు ***

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals Newspapers Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject:

Language:

Scanning Centre:

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) | [Problems](#) | [Missing links or Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritTTD TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	--------------------------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

నీతి సింధువు

ఇ య్య ది

కడప మ్యునిసిపల్ హైస్కూలునందుఁ బ్రధానాంధ్ర పండితుఁడగు

కావ్యస్థైరీతిర్థ :

జనమంచి శేషాద్రిశర్మచే రచింపఁబడినది

చెన్నపురి :

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే

బ్రకటితము.

స్వరస్వామ్యములు ప్రకాశకులయధీనములు.

శ్రీ క స్తు.

న వీ న స మా లో చ న

సనాతనధర్మనిరతులారా! సత్యాన్వేషణతత్పరులారా!
భూమండలమున నొకభాగము నవనవోన్మేష మనునట్లు శ్రీ
సమృద్ధిచే జెలంగుచుండ వేరొకభాగము శ్రీసమృద్ధి నశింప
రిత్తగ నుండును. ఇది సాజమేకదా. స్వదాతీరభూమిని 'పత్తర్
పూర్' అనునగరము పురాతనశిల్పనైపుణిమచే నగరరాజ
మనిపించుకొని చాలకాల మట్లుండి యేకారణముననో ఊణించి
నామమాత్రావశిష్ట మయ్యెననుట నిర్వివాదాశము. నగర
నామమును బోగొట్టుకొని పల్లినామమునుకూడఁ గాంచిన దన
నచ్చును. దానిచరిత్రమును హిందీభాషలోఁ బలువురు వ్రాసి
యున్నవారు. వానిలో నొకటిరెండుకథల శ్రీ॥ శ॥ ౧౯౦౫ స॥
ముసఁ గాశీనగరమున విద్యాభ్యాస మొనరించుతఱి జది
వితని. నా కత్యంతమిత్రులుగా నుండిన బ్రహ్మశ్రీ, వినాయక
భట్టాచార్యులుగారును వ్రాసినవారిలో నొకరు. ఆనగరమున
వింధ్యవాసిని యనువేర జగదంబ వేంచేయుండుననియు;
దస్తహేత్వ మనుపమానమనియు వారు తెల్పువారు కాశీనగ
రమును వదలినపిదప నాప్రస్తావమే మానితిని.

ఆనగరము సనాతనధర్మతత్వరస కునికిపట్టుగా నుంచెనని యుఁ గలికాలము ముదురఁగా నందఱునాతనాచారతత్వరసలు ప్రబలిరనియుఁ జెప్పవారు పెక్కండు కలరు. కాశీనగరమున హనుమద్భట్టమున నివసించిన నామిశ్రులు బ్రహ్మశ్రీ, రాచకొండ అన్నయ్యశాస్త్రిగారు కొన్నియాఖ్యాయికలను వ్రాయ నన్ను బోత్సహించుటయేకాక వానికి వలయుసాధనముల వ్రాసియుఁ బంపిరి. అందొక్కకథ నాశ్రయించి దీనిని వ్రాసి నీతిసింధు నని నామకరణముచేసితిని. ఇందుఁ బ్రధానముగా స్వేచ్ఛాచార పరాయణులు తుదకు దుఃఖములపా లగుదురనియు, శాస్త్రాచారముల నవలంబించి సత్కలసంధులై తగువారు గౌరవము నొందుదురనియు నీతిద్వయము పొడకట్టు. లోకానుభవముచాలక దేవతాభక్తిలేక తోచినయట్లు ప్రవర్తింపరాదనియే యీ యాఖ్యాయికయందుఁ గలసారమని తోచక మానదు. ఇందుఁ గొన్ని పేరులు నాకల్పించినయవి. అతితప్పఁ దక్కినకథయందు నాచేసినమార్పులు విశేషించిలేవనియు విన్నవించునాడెను. ఇదియంతయుఁ గల్పితమా యని తొలుతఁ దోచును. కాని యించుక యోజింప జరిగినకథయే యనియు నదియో నలువది యేండ్లకు నించుమించుగాఁ దగుకాలమునఁ గలకథ యనియు స్ఫురించును.

ఈయాఖ్యాయిక వ్రాయునపుడం బుద్ధిని విశేషించి ప్రమ పట్టితినని చెప్పకొనఁదగి నన్నివిచిత్రము లిందేమియు లేవు.

మిత్రుడు వ్రాసిపంపినకథ నించుక తలక్రిందుగా వ్రాసినని విన్న
 వించువాడ. సన్నిట్లు ప్రోత్సహించినందులకు వారికి నాకృతజ్ఞ
 తను చెలుపుకొనువాడను. కృతజ్ఞత సజ్జనలక్షణ మన్న
 న్యాయము నాశ్రయించి నాగ్రంథములన్నియు ముద్రించు
 టలో నెంతోసాయముచేసియుఁ జేయుచుండియుఁ జేయఁగల్గి
 యు నున్న యాంధ్రభాషాకల్పతరువు లనఁదగి పరోపకారపరా
 యణులై యున్న మ-రా-శ్రీ, వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలుగారికి
 దీని నంకిత మొనర్చితిని. ఇంతకంటె వేఱుమార్గమున సుపకారము
 చేయఁజాలని నేను జన్మనకు నూలుపో గనునట్లు దీని నర్పించి
 తిని. దీనియందుఁ గలలోపములను నాకుఁ చెలుపఁ బండితోత్త
 ముల నభ్యర్థించువాడను. ఇంకను బెంచి వ్రాయఁదగినవిశేషము
 లెవ్వియు నాకు లేవు. ఇందెందెనియు గల్పించినభాగమే లేద
 నియుఁ జెప్పఁజాలను.

ఇట్లు సజ్జనసేవకుడు,

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.

శ్రీ రస్తు

నీతి సింధువు

మొదటి తరంగము.

భానుమండలము తన ప్రతాపవైభవమున నలుదెసల నాక్రమించియుంధకారారులఁ బాఱుద్రోలి యెందునుం దనకెదురుపడువస్తువే లేకపోవుట స్వేచ్ఛఁగాఁ బ్రవర్తించి ప్రవర్తించి నూతనభూభాగమునఁ దనప్రతాపము నింపఁ దటాలుననూపించి యెచటికో పోయెను ఎందుల కెచ్చటి కేగెనో యెట్లుపోయెనో యెవ్వ రెఱుంగరు. పడమరసంద్రమున మునుఁగు నని కొందఱును, బళ్ళిమళ్ళై లళిఖరముఁచాటునకుఁ బోయె నని మఱి కొందఱును బలుకుదురు అది యొక్కచోట నుండఁగా భూమి తనచుట్టు తాను దిరుగుటచే నామండల మస్తమించినట్లగపడు నని తత్త్వవేత్తలు కొందఱు నుడువఁ గొందఱా పల్కుల నాదరింపక కేరడములాడుదురు. భూమి గుండ్రని యాకృతి కల దని సాధువులు పలుకఁగాఁ గొందఱు నీకుఁ గన్నులు పోయినవా? చూడు మెట్లున్నదో దర్పణాకృతిఁ గాన్పించుట లేదా యని యీసడింతురు. దానియాకృతి యట్లగపడును గాని యది కదంబకుసుమమువలె గోళమనియు, దానిచుట్టును సూర్యబింబము తిరుగుచున్నట్లగపడును గాని నీకముగా సూర్యబింబమున సున్నవారల కిది దృశ్యా

దృశ్యముగ నుండుననియు, భూలోకవాసులకు నించుమించు సూర్యబింబము పదునొకం డంగుళములఁగిమితి గలదిగా దృగ్గోచర మగుననియు దీనింబట్టి యూహింపఁగా భూమికంటె ననేకకోటులపరిమాణ మధికమనియు ఖగోళశాస్త్రవేత్తలు పలుకఁ గొందఱు చప్పరింతురు గాని యది కా దిది యని బదులిడఁ జాలరు. ఏలయన నట్టిశాస్త్రమునఁ గృషి చేసినవారు కారు ఊరక వా రుండువారు గారు. ఆక్షేపించుటలోఁ బెద్దలుగా నుందురు. పెద్దలమాటల వా రాదరించి యూరకుండుటయే వారికి మర్యాదగా నుండుఁగదా. పురాణములయందుఁ గల మాటల యంతర్థ మెఱుంగక వాని ననుసరించి యిట్లు ప్రశ్నించి యుందురనుకొనఁ గూడదా యన్న మంచిదే యనవలయును.

ఇట్లు సూర్యబింబము ద్వీపాంతరములను బివిత్రములుగాఁ జేయ నరుగఁగా మూలమూలల దాఁగియున్న యంధకారములు సాంధ్యరాగము సూర్యబింబమే యనుకొని కొలఁదినిమేషము లూరకుండి యవి వరుసగాఁ గృశీభూతము లగుచుండఁ గాంచి చెలరేగి నలుదెసల వ్యాపించెను. అంధకారారులవలని భీతి ప్రాణికోటులకు నంతగాఁ గలుగకయుండఁ బరమకరుణాళు వగు పరమేశ్వరుండు నక్షత్రములు పొడ సూపునట్లు లొనరించెను. నక్షత్రము లనఁగాఁ జలనము లేని వని భావము. సృష్టియందు స్థిరవస్తు వొక్కండే నుండదన్న నివి యెట్లు గలవని ప్రశ్నింపవచ్చును నక్షత్రము లనఁగా బ్రహ్మాండము లని యర్థము ఆలోకములయందును బ్రాణి సంతతు లుండును. భూలోకమునఁ గల ప్రాణికోటి యెట్టిదో

యట్టిదే యందు నుండునాయన్న నొననరాదు. అనేకభేదములుగల జీవరాసులయందుఁ గొన్ని యందును గలవనవలయును ఆలోకముల కొక్కొక్కదానికి సూర్యుడు చంద్రుడు లోనగు దేవతలున్నవారు వారిప్రకాశముచేతనే యవి వెలుంగును. కావున నక్షత్రములు భూగోళమునకంటె స్థిరము లనవలయును అట్టిలోకము లన్నియు నటువదిగడియలలో (ఇరువదినాలుగుగంటలలో) భూమి చుట్టును దిరిగి వచ్చుచున్న యట్లగపడును భూమి తనచుట్టును దాదిరుగుచు సూర్యుని కభిముఖముగాఁ జలించును. కాబట్టి భూమికి గతులురెండని ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు వక్కాణింతురు.

నక్షత్రములు కడుంగడుం జిన్నవిగా నున్నయట్లగపడును. కాని యవి భూగోళమునకంటె నెన్నిమడుంగులో పెద్దవి వాని పరిమితింబట్టి భూగోళపరిమాణము నాలోచింప నత్యల్పతమ మనవలయును. ఇంత చిన్నిగోళముచుట్టు నట్టి మహాత్తమగోళములు తిరిగి వచ్చుచున్న వనుట పరిహాసాస్పదము కాదా భూమి చలించుచున్నట్లగపడదు. కాని దాని తత్త్వమెఱింగినవా రిద్దాసిగతి నెఱుంగఁజాలుదురు. నక్షత్రగోళము నెంతయో దూరమునం దున్నవి. కాననే కొన్నిదృశ్యాదృశ్యములుగ నుండును. కొన్ని యించుక పెద్దవిగాఁ గనఁబడును అట్టి నక్షత్రగోళములప్రకాశ మించుక భూమివై వ్యాపింపఁగాఁ బ్రాణులదృష్టు లించుకించుకఁగాఁ బదార్థములు లోనగువానినిఁ గనుగొనఁజాలెను. ఎట్టికష్టములుగాని రానీయక భగవంతుఁ డుచితరీతి గాపాడుచుండుననుట కిది యొకయుదాహరణము.

ఆ యంధకారమున నక్షత్రరొచిస్సు లించుక వ్యాపించి యుండిన యాకాలమున దొలిజాము దాటకమునుపే రాజ మార్గమున మానవుల రాకపోకలు సుతగా నుండుతఱి నొక పురుషవ్యక్తి నడచుచుండెను. ఆతనిమోము సుతోషమును వెలిపుచ్చుచుండెను. ఇరువదేనువత్సరములు మించని ప్రాయ మాతనువు నలంకరించి యుండెను. నాలుగు ప్రక్కలకుఁ దన చక్కనిచూపులఁ బ్రసరింపజేయుచు నావూరుషుడు మెల మెల్లన నడచుచుండెను. ఆతని మనగివద్దమున సుతోషము మూర్తీభవించి యధిష్ఠించి యున్నచందమును మోముచంద రుండే తెలియజేయుచుండెను. మనస్సుతోషము ముఖము తెలుపునన్న నానుడి యేనాడును దప్పదు గదా! కొంతదూర మాతఁ డిట్లు లా రాజమార్గమున నడచి యందున్న యొకనా టకశాల సమీపించెను. దాని ముగిటఁ గొందఱు పూరుషులు వయస్సురితులు గూరుచుండి మాటలాడుచుండిరి. వారి సంభాషణము లోకాచారముల వైఖరిని వెలిపుచ్చుచుండెను. వారు నవ్వుచుఁ జప్పట్లు చఱచుచు భాషించుచుండిరి. అందు నొక్కఁ డెంతయు మనస్సున విచారము కలిగియున్నట్లు తెలుపు మాటల వెదఁజల్లుచుండెను. క్రొత్తగా నచ్చటఁ జేరిన పురుష వ్యక్తి వారికడఁ గూరుచుండి వినుచుండెను వా రామాటల సందడిలో నీవచ్చిన క్రొత్తవాని నెఱుంగఁజాలక సంభాషణ మును సాగించుచునే యుండిరి. తన్నుఁ బలుకరింపక వా రుండుటయు, సంభాషణత్వర తగ్గకయుండుటయుఁ బరికించి వారియూహ లడ్డులేక నలుదెసలకుఁ బ్రాణి లోకము నాక్ర మించి యవ్వలికింగూడ దాటఁదలంచుచున్న ట్లగపడియెను.

దాన నించుక శాంతమువహించి యా సంభాషణసారము నెఱుంగందలంచి యూరకయుండెను. వారిభాషణములు క్రమ క్రమముగాఁ దీవ్రరూపములఁ దాల్చుచుండెను ఆ వాగ్ధాటులఁ బరికించి వీరందఱు టెవ్వరివిషయముననో విచారపడుచు వారికి సాయపడ నుంకిచుచున్న యట్లాక్రొత్తవిగ్రహమునకుఁ దోచెను మఱియుం గొంతవడి వినుచుండెను. తుదకుఁ దనయూహయే సత్యమని పొడకట్టఁగా సంతోషించెను.

ఒకటి చెడుగడియ లక్ష్మీ మాటలు సాగుచుండఁగా నందొకచోట నించుక యవకాశము దొరకఁగా “విధివిధానం బప్రతినిధానము కాదా” యని బదులు చెప్పెను. ప్రశ్నించిన యాతడు యెఱుఁడు తగినట్లు సమాధానము వచ్చుటంబట్టి యాప్రక్కకు మోము త్రిప్పిచూచి బాబూ ! మీ రెప్పుడు వచ్చితిరి? ఈ మాటలగొడవలో మీరు వచ్చి కూరుచున్నది కూడ నెఱుంగఁజాలమైతి మని తోడివారలం గలుపుకొని మాటలాడి తమవిచారమే యిందులకుఁ గారణ మనునర్థమును దెలిపెను. ఆతఁడును వారితో మీమాటలవైఖరిం బట్టి మీ కడ్డుపడరాదని యూరకుంటిని ఇంతలో మించి పోయిన దేమున్నదని బదులుచెప్పి వారిశంకను దీర్చి వారిని గలిసి మాటలాడఁ జొచ్చెను. పరస్పర క్షేమవార్తాప్రశ్నానంతర మచ్చో నందఱు కొంతదనుక నేవో మాటలాడుకొనుచుండిరి. కాని యీ క్రొత్తపూరుపునిమాటలు తక్కినవారి మాటలం గలిసియుండఁ జాలవయ్యెను. దానంజేసి వారు తమభావ మీతఁ డెఱుంగఁ డని యాలోచించి యతఁ డడుగకయున్నందునఁ జెప్పనేల యని యథాపూర్వముగా మాట

లాడఁ జొచ్చిరి. తుద కతఁడు వారితో “ననుఁగు పిత్రము లారా! మీనుడులు చక్కఁగా నా కవగతములు కాకయున్న యవి. అంతియగాక విచారమును దెలుపునవిగా నామఁకిం దోఁచుచున్నయవి విచారహేతువు నెటుంగం గోఁచుచున్నాడను. అది తెలుపఁదగినదయ్యెనేని తెలుపుఁడు. లేనిచో మానుడు. తెలుపకపోయితినని నే నూహింపను వినినకొలది ను త్తలంపాటు సొచ్చుచున్నది అదియే దాని నడుగ నన్నుఁ బురికొల్పెను” అని తనప్రశ్నసారముచు ముగించెను. వారు నావిషయమును జెప్పనే పూనియుండిరి గాని దాని కీప్రశ్నము చక్కనియవకాశ మిచ్చెనుగావున నించుక రహస్యముగా శ్రుతిపుటమార్గమున మనస్సునకుఁ దెలియఁజేసిరి. అత్తరుణమున నాతనిముఖము క్రొత్తగాఁ గనుపట్టెను మదిఁ గలచింత మోమునఁ దెలుపఁబూనిన ట్లుండెను. కొలఁది గడియ లాదుండి వారింగూడి యించుకదూరము పోయెను. పిదప నెవ్వరియిరవులకు వార లరిగిరి.

ఇది మొదటి తరంగము.

రెండవ తరంగము.

భరతఖండమున నుండు కొండలయందెల్ల హిమాలయము పర్వతరాజమని విఖ్యాతి గాంచెను దాని కెన్నయో యోజనముల దక్కినపుడెస వింధ్యమును మహీధరము కలఁచి దానిచరిత్ర మతివిచిత్రము. ఆపర్వతమే యీ భూఖండమును రెండుగ విభజించును. దానికి దక్షిణమున నున్న భాగము

నకు దక్షిణాపథ మనువేరు ప్రసిద్ధమయ్యెను అం దనేకపుర
వరములు గలవు వానిలో సకలవిధములఁ బ్రఖ్యాతి
వహించి యొక్కనగరము విలసిల్లుచుండెను. దానిశృంగార
మున్న దున్నట్లు చెప్ప నెవ్వరికే నలవిగాదనుట స్వభావవిరు
ద్ధము కానేరదు సదీతీరముననుండక నది కించుకదూరమున
ధర్మవదము గలదేవత దిక్కునఁ గనుపట్టుచుఁ జూచువార
లలోఁ బెక్కుండ్రకు నేత్రపర్వ మొనర్చుచుండెను. కొందఱ
కించుక యేవను గల్గించుచుండును. అందఱ కొక్కతెఱంగున
సంతోషమునుగాని విచారమునుగాని గల్గించునది లోక
మున లే దనుసిదాంతము సర్వజనాగీకృతమే యగును గదా.
వరుసలుగాఁ దీర్చికట్టినమేడలు విశేషించిలేకయున్నను, గొన్ని
గైచ నుండుటండెసి చూడఁదగియే యుండును. సత్తభౌమాష్ట
భౌమము లానగరమున నాకాశకుసుమ మనుట నిక్కము.
విశేషించి యాపురమున మట్టిగోడలు గలగృహము లెక్కు
డుగఁ గలవు. వానిం జూడఁగా నాగరకత యాపూర్వరమున
విశేషించి తాండవమాడుజూడ కనఁబడకుండును విషణివీధు
లొక్కొక్కసమయమున జనాకర్ణము లై యుండును. కొన్ని
సమయముల నత్యల్ప సంఖ్యాకజనయుతములై యుండును.
కావున నందుఁ గలశ్రోత్రియులు మడుగుకట్టుకొని వేటొక
చోటికి భోజనమునకుఁ బోవుచు నామూర్ఖమున నరుగ సందే
హింపకుండిరి క్రయవిక్రయవ్యాపారము చక్కగనే సాగుచుం
డుట వైశ్యులు ధనవంతులుగ నుండిరి. తక్కుంగల జాతులవా
రంతధనవంతులు గారు కాని యెల్లరు నన్నదానముఁ విఖ్యాతిని
గడియించిరి. అదియే ప్రాచీననాగరకతను వెల్లడించును గదా

ఆ పురముచుట్టును గొండలు వరుసగా నుండును. కొన్ని దూరముగను, గొన్ని సమీపముగ నుండుటబట్టి యెండలు మెండుగ నుండును. ఆకారణముననే కాబోలు చగ రవాసులు వెలవెల బాటుమోములు గలవారుగా నుండురు. నూత్న యశావనమున లావణ్యము పొడసూపిన నది కొలఁదివత్సరములకే యడఁగంటును ఈవిషయముమాత్రము స్త్రీపురుషుల కద్వైతభావమునే తేలుపును ఏ నాలుగుసంవత్సరములో తప్ప లావణ్యము జరులయం దుండక యెచ్చటికో పోవుచుండును. శరీరారోగ్య మంతగా లేమియు నిందుల కొక కారణమై యుండనోపునని యొక్కకొందఱు హించి రనుప్రతీతియుఁ గలదు. ఆరోగ్యమునుబట్టి యాయువు విశేషించి నిలువక పరుగిడుట యద్దానిస్వభావము గదా. ఇట్టిలోపములు కొన్నియున్నను జనసామాన్యమును బట్టి పరికింపఁగా సొందర్యముగలదిగనే యుండునచడగు నని తేలును. ధర్మగుణ మానగరవాసులకుఁ బెట్టనియలంకారమునుట తగినమాట. అది యొక్కయలంకారమే సర్వాలంకారముల మించునచలయుఁ గదా ఆయలంకారమునకుఁ దోడుగ నందుఁ గలమనుజులలో బెక్కండ్ర కసూయ యధికముగా నుండును కావుననే విద్యామహత్త్వ మవ్వారియందు మిక్కిలి తక్కువ యనవలయు. దేశాంతరసంచారము లేకుండుటయు, బహుశ్రుతులం గూఁచి యుండుభాగ్య మొదవకయుండుటయు శాస్త్రనిచారము విశేషించి చేయకుండుటయు నను నివి వారికొక్క కొఱుతరుగల్గింపఁజాలియుండు నని యనుమానింప నవకాశ మిచ్చును.

ఇట్టిలోటులు కొన్నియుండినను భర్తగుణ మవ్వనినెల్లఁ గప్పిపుచ్చుచుండును.

“పూనికమీఱ సర్వగుణభూషణ మెన్నఁగ శీలమేనుమీ”

అన్న భర్తహరిసూక్తి యా పురవాసులమందు భర్తస్వభావమునుబట్టి యూహించిన సమన్వయింపఁదగియేముండును. ఆకలికొన్నవార లాయూరివారలకంటఁ బడిన సంతృప్తులగుదురనుట సత్యము. తమతమ పనులుచూచుకొని వేళ కన్నసత్రములకుం బోయి భుజించి మరలఁ గృత్యములున్నం జేసికొని రాత్రులయందు గృహస్థుల యిండ్ల కరిగి చక్కభుజించి నాటకములు చూచి తమతమగ్రామములకుం బోవుట క్రొత్త వారియాచారమై యుండెను. అన్నదానమునఁ బూరుషుల కన్న వనితలే మిక్కిలి యక్కజనుగుప్రసిద్ధిని సుపాదించియుండుట యాచార్యమహాత్మ్యమును వెలునోల్ల వెల్లడించుచుండును రాసూయణ భారతభాగవతాది సద్గ్రంథపఠన మాయలవాటను వారినెడఁ బాయకయుండఁజేసెననుట యెంతయు మంచికారణము. పౌరాణికుల కా నిగమోత్తంబు శ్వశురగృహము ప్రతివీధియందు నేదోయొక పురాణపారాయణము సర్వకాలము సాగుచునే యుండును. వనితామణులకుః బ్రత్యేకముగాఁ బురాణము చెప్పితావులు సీయమింపఁబడియుండు. వానియందుఁ బండ్రిండునెలలలో నే నాలుగుదినములో తప్పఁ దక్కినప్పుడెల్లఁ బురాణపాఠము జరుగుచునే యుండును. అచ్చోటఁ జేరి పురంధ్రీమణులు తమకుచితములై యటఁ జేయఁ బ్రతిబంధకములు కానివనులను జేసికొనుచు నాపురాణార్థముల విచుచు వారి నిష్ఠాన్నదానాదులచేః దృష్టి

నొందించుచుందురు. కాబట్టియే యాతావులకుఁ బురాణములకు వియోగము లేక సంయోగమే కలుగుచుండును. పౌరాణికులు భక్తులైయున్నను లేకున్నను విసువారు భక్తిగలవారనియే యూహింపం దగును. వినువారి కిది యిన్ని మాటలు వింటిమే యని విసుఁగుగాని, చెప్పునట్టివారి కిన్ని సారలు చెప్పితిమే యను విసుఁగుగాని లే దనవలయును. ఏలయనగా సాంసారికకృత్యము లట గొన్ని సాగుచుండును. కావున “ది లోపించెనే యని వారికిఁ దోచకయుండును. కావున “స్వామికార్యము స్వకార్యము” అన్న నాకుడి వ్యర్థము కాకయుండెను ఇట్టివిశేషములంబట్టి యానగరము పెక్కంప్రకునికొట్టయి భర్తమునకు నెలవై విశ్రాంతికి స్థానమై నీకులకుఁ గల్పభూరుహమై యలనులకు సుఖనివాసమై మంబబుద్ధులకు సంతోషదాయకమై ధార్మికులకు విఖ్యాతిప్రదమై యలరారుచుండును

ఆ పురముచుట్టును బూవులతోటలు గలవు. టాకీ మల్లికా కుసుమముల కావీడు పుట్టినయి ల్లపవలయు. సోమవృక్షములుమాత్ర మావీటికి నలుగడలఁ గడలుఁగొనక పోవుట కేమిహేతువో యని మార్గమునఁ బోవువా రూహిగుతురట. ఆప్రోలు తూరుపు, పడమరలకు నిడివిగా సాగక దక్షిణోత్తరభాగములకు వ్యాపించియుండెను. అంతియకాక యాపురము మాఁడుభాగములుగా విభజింపబడి యుండును. మొదటిభాగమును వేలుచేసినది జలాశయము, మఱియొక భాగమును విడదీసినది నీటిపట్టులు. ఆ మాఁడుభాగములును గలిసియే యొకప్రోలుగా మున్నెన్నఁదో యుండెనట. నటమ

నివి కలిగి మూడుభాగములుగా నొనర్చి యానగర శ్రీవిలాసమును ఖండించెనని ముదుసలులు పలుకుదురు ఆమాట యెంతదనుక నిజమో యూహింపజాలమని కొందఱుందురు. ఏది యెట్లున్నను మొత్తముమీఁద నాపురము చూచుటకు మూడుభాగములుగా నడుమఁ జేయఁబడినజాడ గనంబడును. ఒక్కభాగమే యిండుక పెద్దది తక్కుంగల రెండుభాగము లిద్దాని గాంచి వానిని జూడఁ జిన్నవిగఁ గన్నట్లును. శివకేశవులయాలయములే యానగరమున భక్తులుండిరన్న విఖ్యాతిని దెలుపుచుండును. శ్రీమహావిష్ణువు పాపహరమగు తన క్రొత్తవేరును సార్థకముచెయుచు నందు వేంచేసియుండును. భక్తులు ఒగత్పొసిద్ధతైత్తముల కరుగుచు నందునికి యావిష్ణుమూర్తి దర్శించి పోవుచుందురు. ఆకారణముననే కాఁబోలు దేవాలయము నాల్గవశల వైష్ణవులగృహములు పొడకట్టుచుండును. అవి చాలుగాఁ గట్టఁబడి ద్వారభాగమున మూడనామములు ముచ్చటగాఁ దీర్చివెట్టుటచే నిండుక యందమును వానికిం గలుగఁజేయుచుండును అందలివారెల్ల నా శ్రీమహావిష్ణువును నమ్తుకొని యున్నవారలే అందుఁ గొందఱు మహర్షకులు, కొందఱు ధర్మకర్తలు, మఱియుఁ గొందఱు ప్రసాదభర్తలు, అని మూడువిధములుగా విఖ్యాతులై యుందురు. శీతకాలమందేమి, నండు వేసవిసమయమందేమి, జడివాన కురియుచున్నదేమి యొకవిధముగనే స్నానము చేసి నామధారణముచేసి పట్టించుపంచెలు ముచ్చటగాఁ గట్టుకొని యందును బట్టించుపై నిగనిగలాడుచుండ భగవత్ప్రసాదవిగ్రహముకొఱకు, దిరుగుచుందురు. భగవన్నామము

నందును నత్ప్రసాదమునందును వారికి భక్తి కడుమెండు. ఆలయమున కించుకచెత నొకసరస్సు కలదు. అందుఁ గమలములు దోరకఘాని మండువేసవిని గమలములును నొరకులు యరిది. దానికేమో కమలావాసమనియే నేను పద్మసరోవరమని కొందఱు వాడుదురు కాని వైష్ణవుల కావేరు గిట్టదు. ఆరకస్సును విశేషించి వనితామణులు నేనించువారు. భోజనపాత్ర మౌళసమంజే జరగును. కావుననే కామోలు సున్నటుములు నీలవర్ణములుగాఁ గనుపట్టుచుండు యాద్రాద్ధి లందు మంచు గుదురు. ఆ సరోవరస్నానము పరమపరిశ్రమనియే వారి విశ్వాసము. ధనుర్దాసమునం దావిష్ణుమూర్తికి మహోత్సవములు సాగును నైవేద్యము లధికముగా నాచరించుచు యప్పటి మహోత్సవములలోనెల్ల ప్రధానము. భక్తమాట యావైష్ణవులవిషయమున నెట్లున్నచు భక్తమాట చక్కగా సాగుచుండును చక్కెరపొంగలి వారికి మిక్కిలి ప్రీతిని గల్గించు నైవేద్యము. అదియే భగవంతునకు విశేష ప్రీతికరమని వారుపదేశించుచుండురు. దానినుండి ఘృతము స్త్రీగారు చుండవలయునట ఆపదార్థము నారగింపుచేసిన నాటముగా మూర్తి వరముల నప్పుడే యిచ్చునని దారి యుపదేశసాము. దాని నాదరించు తైర్ధికులు ధనమిచ్చి యానైవేద్యము నారగింపు చేయించి వారిడిన యేయించుకంతయో భగవద్భక్తాదమని భజించి చేతులు కడుగుకొన్న మహాపాపమున్న భక్తవులమాటల విశ్వసించి కట్టుగుడ్డలచేఁ దుడుచుకొని పోవుచుండురు. నిక్కమాలోచించిన నీది భోజన ప్రయోగ యుపదేశమనియు శాస్త్రాభిప్రాయము కాదనియు పండితుఁ దోడకపోదు.

శ్లో. “సత్తంపుష్పంఫలంతోయం యోమే భక్త్యాప్రయచ్ఛతి,
 తదహం భక్తుశ్చహృతమశ్నామి ప్రయతాత్తనః”

అని గీతాశాస్త్రమునందు భగవంతుడు డుపదేశించినను వారి కది నచ్చలేదు కాబోలు ఇట్టివారినే కాబోలు తెనుఁగు భాషలోఁ బరిహాసముగా “సాపాటురామన్న”లందురు

అనగరభాగమునం దొకచోట మహాత్తరమగు శివా లయ ముండెనట. కాని యది యీతరుణమున నామమాత్రా వశిష్టమై పొడకట్టెను. అం దొకచోట ధనమున్నదని యొక కాలమునఁ గొండఱుభక్తులు భగవత్ప్రసాదమునం దాదర ముచేత నర్ధరాత్రమున నూంత్రికులసాయమునఁ ద్రవ్వెరనియు వారిశ్రమమునకుఁ బ్రతిఫలముగా శశిశేఖరుఁడు వారికి నీల మృద్భాండశకలముల ననుగ్రహించెననియు నింతియే చాలు నని తెల్లచాటుజామున వెడలిపోయిరనియు వెక్కండ్రు చెప్పు చుందురు. దేవునిక్రింద ధన మునిచిన నెక్కుడుశక్తి యావి గ్రహమునకుఁ గలుగునని జాల్తులమతము కర్తవ్యములమత మదికానేకాదు. భక్తిచేఁ బూజించినఁగాని యావిగ్రహమునం దొక్కశక్తియుఁ గలుగదు. భావనయే దానియందు శక్తిని గల్పించును.

వేటొకనగరభాగము జలావృతప్రదేశము. అందుం డువారనారోగ్యభాగ్యోపేతులు. తేజోహీనులుగా నుందురు. నీటిపట్టులు నలుగడల నుండఁగా నాప్రదేశ మట్టిదయ్యెనని జనులు వాడుదురు. అందుండువారు విశేషించి కృషివ్యాపార పరాయణులు. మొండిపట్టుదల గలవాఁడుగా నుందురు. వారు కాలమును విశేషించి ద్యూతపానములతోఁ బుత్తురఁట. విద్యా

ధికులతో వారికి జెలికారములేదట నీచమానవులతో నిరంతరసంగతి కలదట కావున వారిద్రవ్యమంతయుఁ బోషకృతి కించుకంతయుఁ గర్బుపడక వైవిధముగా వ్యయమగుచుండునని యందలివారు వాకొందురు. అట్టివారి కనారోగ్యభాగ్యముండుట వైద్యులకేని సాయమగును

మూఁడవభాగ మా రెండింటికంటె నించుక పెద్దది. అందే ధనికులు విద్యాధికు లుండును రాజకీయోద్యోగు లాభాగముననే యుందురు. చూడఁదగినభాగ మదియే యనవలయు కాని యందు ననారోగ్యమే యారోగ్యముతోఁ గల హించి విజయ ముండుచుండునట అట్లున్నను విదేశీయులందుఁ బెక్కుండు జీవికకై నివసించి యుందురు. పూర్వము నుండి యందే నివసించువారికంటె విదేశములనుండి వచ్చిన వారిసంఖ్య హెచ్చుగా నుండును. వారే మర్యాదను సంపాదించుకొనియుందురు కాని ప్రాతవారికిఁ గీర్తి లేకపోలేదు. దాతలని ప్రఖ్యాతిఁ గాంచియుందురు రాజకీయపరిశ్రమములందు వారి కంతప్రాముఖ్యము లేదనుట యథార్థము.

ఆనగరము శిలానగర మనునామధేయమున విఖ్యాతిం గాంచుచుండును ఆపే రెట్లు సాధ్యమో తెలియ శక్యము కాదు. ఏభావమున నాపేరు తొలుదొలుతఁ బెట్టఁబడియెనో యెవ్వరెఱుంగరు నగరప్రధానభాగమున మూఁడుప్రక్కల నావరించి యొకయుపనది కనుపట్టును. మహానది యించుకూరమున నున్నది కాన దానిలో నిది కలియును నదియనుచే రద్దానికిఁ జెల్లునా యచి యూహించు జెల్లదనవచ్చును ఎట్లో పేరుకల్గినది దానిని మార్పదరముకాదు పండ్రెండునెలలలో

నాల్గునెల లందు జలముండును. ష.ఆమీమాఁడునెలలు నీరు ప్రవహించినచోడ కనుపట్టును తక్కుంగలనెలలలో నందునీరుండెనా యనుశంకను గల్గించును. ఆ చిట్టినది యొకపవిత్ర శైలభాగమునుండి వచ్చును. జలముండుకాలమున నానీరు క్షీరమువలె సుండును శీతలస్వభావము. రోగమును గల్గించుస్వభావము దానియందుఁ గలదని యాయూరివా రూరక చెప్పుచుందురు. ఏది యెట్లున్నను జలమునలసినంత యానగరవాసుల కందు దొరకదనుట యేమో సత్యము

ఆశిలానగరమున నొకగృహస్థువు కలఁడు ఆతఁడు సంపన్నుడని ప్రసిద్ధి గలదు నిరతాన్నప్రదాత యనునామ మాత్రనికే చెల్లునని యంద ఁందురు. అంతియగాదు సదాచార మాతనియింటఁ బుట్టినదనవచ్చును. విద్యావంతుడగు నాగృహస్థువు రాజభక్తిపరాయణుడు నై యుండును. ఆయనకళత్రము విద్యాధికురాలు గాకున్నను సదాచారవతి, వినయవతి, శీలవతియు నగును. రూపమునఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచుభాగ్య మామెకు లేకుండుటయు నొకమేలే. భర్తృశుశ్రామపరాయణురాలు. బంధువులను, అతిథుల నుచితరీతి గారవించుట యామెకుఁ బుట్టుకతోఁ బుట్టినగుణము. పురపురంద్రులెల్ల నామెచు కడుంగడు గారవించుదురు. ఇతరుల మనస్సునకు నొప్పి గలిగించుమాట యామెనోటనుండి వెడలిన క్లైవ్యరైటుంగరట. ఇరుగుపొరుగుల నుండువారిపిల్ల లామె కడనే పెరుగుదురు. విశేషపవార్థ మేమిచేసినను వారికిం బెట్టక యామె తినుట గగనకుసుమము వంటిది. కన్యకలు, గర్భవతులు పరుండుదనుక నామెచెంత నుందురు తాను భుజి

చుటకు, నొకప్పుడు భర్త భుజించుటకుముందును వారి కన్న
మిడుట యామెయలవాటులలో నొకటి కన్యకలు, బాలుర,
బాలికలు, గర్భిణులు తమయిండ్లకుం బోవనొల్లక యామెచెంత
నుండుటం జేసి పైఁజెప్పినయలవాటామెకుగల్గ నవకాశ
మిచ్చెను. కాని కొందఱ తాయలవాటు మంచిదికాదనియు,
మగనికంటె ముందు వారి కన్నమువెట్టుట యశాస్త్రవిహిత
మనియు బలుకఁగా నాపురంద్రీమణి చిటునప్పు నన్ని మాన్య
తములారా! నాప్రాణేశ్వరుని యుపదేశానుసారమే యిట్లు
చేయుచున్నదానను వారే యొకనాఁడు మనుస్మృతిసారవి,

శ్లో. “సువాసినీః కుమారిశ్చ రోగిణో గర్భిణీస్త్రీయః,

అతిథిభ్యోఽగ్రవైతాన్ భోజయేద విచారయన్.”

సువాసినీః=నవోధాః=అని వ్యాఖ్య.

యను నీశ్లోకమును బోధించిన సమాధానము చెప్పు వాడు
తలలువంచుకొని పోవుదురట ఆమెవేరు సుశీల ఆమె మగని
వేరు వేంకటాద్రిశర్మ. వీ రిరువురును శాస్త్రోక్తకరయస్సుభిక్షు
లైయుండుటచ్చెరువు గల్గింపకపోదు వారియాచారము
దాంబికముగాక యొకరిని మెప్పించునదియుఁగాక కేవలధర్మము
నే తెలుపుచుండెను. శక్తికిందగినయట్లతిథుల నాదరించి పూజిం
చుట వారి యలవాటులలో ముఖ్యము. వేకువజామున
న్నానముచేసి యుదికి యాఱవేసినవస్త్రములఁ దాల్చి కాల్య
కృత్యములను దీర్చి యవ్వల గృహకృత్యములను జూచుకొ
నుట వారికి వాడుక. దేవతాభక్తి వారికి మెండు పేకటా
చలవతి వారి యిలువేల్పు. త్రిపురసుందరియు నిలువేల్పే.
శివుని బూజించుటయు వారి యలవాటులలో నొకటి హరి

హరులు ప్రకృతినిబద్ధులనియు నాప్రకృతి పరమేశ్వరుని యిచ్చాశక్తి యనియు వారికిఁగల దృఢవిశ్వాసము. కావున వా దుచితరీతిని భారతభాగవతరామాయణాదులఁ బఠించు చుండువాడు. వారిని జూచినవారందఱు సదాచారమునకు సుదాహరణభూతులని తలంచుచుందురు. కావున నావాడ వారెల్ల సదాచారమును నేర్చుకొని వారివలెనే తమరు నుండఁ బ్రయత్నించుచుండిరి

వేంకటాద్రిశర్మ తండ్రి కుమారస్వామిశర్మ. ఆయన తొంబదిమూడుసంవత్సరములపైఁ దొడ్డిది నెలల పదునొకండు దినములు పదాఱుగడియలు జీవించి నిరోగియు దృఢకాయుఁడు నయి దంతఁజటుత్వము దృష్టిపాటవము గలిగియుండి స్నానముచేసి జడముచేసికొనుచు బరమేశ్వరా! యని యుచ్చరించుచు బ్రాణముల వదలెనట. వారి జూడవచ్చినవారాదేహము క్రిందఁబడుజాడఁ గనిపెట్టి త్వరఁజడి పట్టుకొనిరని యెల్లరుఁ జెప్పుచుందురు. ఆమృతిని జక్క నాలోచింపఁగా యోగాభ్యాసమున నాతఁ డుత్తమమార్గము నొండఁజాలెనని బుద్ధిమంతులకుఁ బొడకట్టకపోదు. ఆ మహనీయునిసాధ్వియంతకు రెండుసంవత్సరములకుముందే దేహమును వదలెనట. వయోవిషయమున నాయరువురకు నాఱువత్సరములు మూడునెలలు పందొమ్మిదిదినములు భేదమట. ఆయిల్లాలు పుత్రికాద్వయమును గని యొకపుత్రుని బడసెను. ఆపుత్ర రత్నమే వేంకటాద్రిశర్మ యని విఖ్యాతి నొందినవాడు.

వేంకటాద్రిశర్మ చిన్నతనమునఁ దండ్రికిడనే విద్య నభ్యసించినవాడు. వేదమునఁ గొంత పఠించి కావ్యనాటకాలం

కారగ్రంథముల నభ్యసించి వ్యాకరణజ్ఞానము తగినంత యల వడఁగా వేదాంగములలోఁ బ్రధానమని ప్రసిద్ధిగాంచి స్వ కర్తములకుఁ దాడ్రినంటిదగు జ్యోతిషాస్త్రమును జక్కఁగా నభ్యసించి స్త్రుతిపురాణములఁ జక్కనెఱింగి కవిత్యము చెప్ప నేర్చి ధర్మమని వైద్యశాస్త్రము నభ్యసించెను ఆయనపత్ని యగుసుశీలయు విదుషియే కాని యామెవిద్య యిల్లువాఁటిం చునది కాకుండెను కొందఱామె యుపవ్యసించుఁగా విందమని యువ్విఘ్నరుచుండిరట. కాని యామె సాధకనామధేయము కలది కావున సభలోనికి న్వేచ్ఛగాఁబోవుట మరియూపకాద నియుఁ బురుషులనడుచు నిలువంబడి మాటలాడుట ప్రాచీన ధర్మము కాదనియు నాప్రస్తావనకుఁ బోవకుండెను ఆ విష యమునమాత్రము కొందఱామెచదువు నిర్లక్షమని పలుకు చుండుదురు కొందఱామెయభిప్రాయమే యుత్తమోత్తమ మని నుతించుచుండును. “భిన్నరుచిర్హి లోకః” అనుట సాజ మేకిదా లోకమును మెప్పించుటయు నతికష్టమే యనంగును

కుమారస్వామిశర్మ కుమారునకుఁ దా నెఱింగించుటకు విషయములను జెప్పుటయేకాక రాజ్యపాలనమునకుఁ బు యను భవించినకష్టములను దెల్పియుండెను. ఆయననిలుతకాలమున రాజ్యమున ననేకవిధకష్టము లుండెననియు, నప్పటిరాజులు కడుఁ గ్రూరహృదయులై భరతఖండవాసుల బాధించుచుండి రనియు నాబాధలు వర్జింపఁ దగముకానివనియుఁ బ్రతిదినము దండునచ్చుచున్నది. చెఱఁబట్టుదురు. కావున నడవికిం బోవు దుమని యూరివారెల్లఁ బరుగెత్తుచుండిరనియుఁ దా నెన్ని యోపర్యాయములు వారింగలిసి కొండల కరిగితిననియు, నతి

చేతఁ బ్రాములుంచుకొని ధనముండిన నేమూలనో యేకంప
క్రియనో స్థాపించి భార్యమెడలోఁ బసపుకొమ్మ కట్టి ప్రాతఁ
చీఱఁ గట్టనిచ్చి గాలము పుచ్చవలయునేకాని యున్నంతలోఁ
దిగి కలిగినంతలో భూషణములు ధరించి హాయిగా నుండరా
కు డెననియుఁ జెప్పుచుండెనట. ఆమాటలు మేకటాద్రిశర్మ
కచ్చెరువుగా నుండెను. ప్రార్థనాపాత్రుటకై ముపుడపుడు తండ్రి
నగుచుండునట. ఒకనాఁ డేవో ప్రస్తావమున రాజ్యపాలనా
విషయమురాఁగాఁ గుమారుఁడు తండ్రితో నిపుడున్న ట్లప్పుడు
నేనామని స్త్రశ్చించెనట. కుమారుండు నిట్లు బదులిచ్చెనట

వత్సా! మాతృద్రి చెప్పఁగా వినివెయు నాయను
భవమున నెఱింగివెయు నగువానిని వదలక వచించెదను
ఆకాపుము నీ కామాట లచ్చెరువులు గల్గింపకమానవు. నా
చిరుతకాలమున నొక్కవత్సరమున ననావృష్టివోషము సుభ
విచ్చెను అంతకుముందటి వత్సరమున నగముపంటయే పం
డెం చైత్రవైశాఖమాసములలో బువృష్టి గల్గియే యుండెను.
తొలికారు న్యములను జల్లితిమి చక్కఁగా మొలిచెను ఆ
నాఁగు మొదలు వర్షము మానెను. మేఘముల దర్శితమన్న
నగపడక యుండెను నెల జరగెను. రెండవనెలయు సాగెను.
జరులు హాహాకారములు చేయసాగిరి మొలిచినవైరులు
క్రమముగా భూమిలోని కేగెను. ఎన్ని యౌశకునములఁ
గాంచితిమి. వాగులయు దిసుకలోఁ జిన్నిపుట్టలు వివరములు
చేసికొనసాగెను. కాపు లాజాడను గనిపెట్టి స్వామి యిడ
నేటి వర్షము. మహాకౌమమే యనిరి ఉత్తరక్షత్రమున సూ
ర్యుఁడు ప్రవేదించెను. బ్రాహ్మణులు భారత విరాటపర్వమును

జరివి శంకరునకు సహస్ర ఘటాభిషేకమును జేయించిరి. వారు
మంత్రములను జపించిరి భగవత్సేవ వ్యర్థము కారాడు
కదా. అనాడు నూలు నూటయేబదియో చినుకులు పడెను.
భూమికి వృష్టి దిగినది. ఇత వర్షించునని యాతురు లగుబ్రాహ్మ
ణులు కొందఱు మఱుదొంగును నేమడుగుదురో యని కాలేక
బుద్ధిచెప్పిరి. మఱుదొంగునిండి ప్రాతఃకాలమునఁ జటపాటి
చినుకులు పడుచు మధ్యాహ్నమున మేఘములు వియత్త
లము నావరించుచు గర్జించుచు సాయంకాలమునఁ దీర్చుచు
ముగా నంబరము వెలుచుఁ జుక్కలు ప్రకాశించుట యగు
చుండ నిత మనకేటికనియని మేఘములు పాటిపోవుచుండెను.
మరల నుదయ మీరీతిగనే జరగుచుండెను. ఇవి యాచిహ్న
ములే యని యందఱు నమ్మిరి. అక్షరాత్మసమయమున నొక
తోడచుక్క పొడసూపెను అది తాళవృక్షకారము గల్గి
రక్తవర్ణప్రధానమై జాముండి యంతరించుచుండెను. రెడు
నెల లారీతిగాఁ గనబడెను. ఇట్టి తోడచుక్కను మేమెన్నఁ
డును జూడలేదనియు పినలేదనియు నెల్లరు చెప్పుకొనసాగెరి
కార్తికమాసము నడిగొనెను. ఉన్నధాన్యము ముగిసెను
కొత్తధాన్యము పండివచ్చునను నాశయంతయు నంతరించెను
పశువులకు గ్రాసముమాట యటుండఁ గడుపునిండఁ ద్రాగు
టకు జలముదొరకుటయుఁ గష్టమయ్యెను. వానియార్తివచింపఁ
దరముకాదు. కొందఱు వానికష్టము చూడఁజాలక “యేమహా
నుభావులైన నీపశువును వశిష్ఠుచుకొని కాపాడిన మే మానం
దింతుము. వారికి భగవంతుఁ డీపశువులమూలమున భాగ్యాభి
వృద్ధినిజేయుఁగాక” యని చీటివ్రాసి మెడకుఁగట్టి నీకును మా

కును ఋణము తీరినది, నీదారినిబొమ్మ నీకష్టమునుభగవంతుడే తీర్చవలయును. అని తోలగా నవియు వారిని వదలిపోవఁ జాలక యాకలి భరింపఁజాలక యెట్లొ పోవుచు బదియడుగులువెట్టి మరల వెచుకకుఁ దిరిగి రాఁజూచి వా రేడ్వసాగిరి. ఆదురంతము చూచువారికి నన్నము దిన బుద్ధి పొడమదనవచ్చును. మరల వానిని దోలుచుఁ దిరిగి తిరిగిచూచుచుఁ గన్నీరు కాఱి వారు తలుపుబిగించుకొని లోనకరుగ నవి యిల్లు వదలఁజాలక తలవాకిటఁబడి యసువులవదలసాగెను. వానివైఁ గరుణకలిగి కాఁబోలు పర్జన్యుఁ డొక్కపడునున్నము కురిసెను. భూమి వచ్చవడియెను. ఇంచుక జలముదాడుఁ గనఁబడ సాగెను. సస్యముల కావృష్టి యించుకయు సాయపడదయ్యెను. అంతకుముందే సస్యాకురములు భూమిలోపలికిఁ బోయియుండెను గదా. పశువులకష్టము సుత తోలఁగినందులకే సుతోషించిరి.

ఇట్టి కట్టిడికాలమున నొకవార్త పిడుగుపాటువలె వినవచ్చెను. ఉత్తరమునుండి గుఱ్ఱపురౌతులదం'ప వచ్చుచున్నదనియు, వారు కనఁబడినవారిని హింసించుటయు నందును స్త్రీలు కనఁబడిన మర్యాదకుభంగముగాఁ బ్రవర్తించుటయు, గ్రామములఁ గొల్లగొట్టుటయు నీమొరలగు బాధలెన్నియొ కల్గించుటయే గాక మతగురువులు కనఁబడ వారిబోడినెత్తులపై మూటలెత్తుటయు మేము మోముఁదాలచునినఁ గళాఘాతముల నొడలు నలఁగఁగొట్టుటయు సాగుచున్నదనియుఁ దెలిసెను. ఆవార్త వికఁబడగనే వత్సా! మా యుద్ధులికము నిర్వచింపఁ దరము గాసుండెను. గంపలలోఁ గుండలు పెట్టువారును, దేవ

తావిగ్రహములను సాలగ్రామశివలింగములను బెత్తెలోనునుచువారును, తోదరండి విగ్రహములతోడ వెలంగుచున్నదీపములనుగూడ మడిసఁచులలో నిముడిచువారును, ఆయలజడిలో నేవియు దోడక పెండ్లము పిల్లలు కలంబడవారిం గొగిలించుకొని వాపోవువారును, మనకెవ్వరు దిక్కిని తత్తజిల్లువారునై యల్లాడుచు నడవులకు బోవుచుండ నాతల్లిదండ్రులు నేనను వారివెంట బోవఁ బయనవైతీమి. మేముండునది యాకామున నొక్కవల్లియ. అది కొండకు సమీపమున నుండునదియే. ప్రాకృత్పితృభాగములఁ గొండలు గలవు. ప్రాగ్గిరి కిడుంబెద్దది కీకసారణ్యము దాసిక్రీడ నుండు. క్రొత్తివా రండఁ బ్రవేశింప నోడుదురు. మార్కమలు లేవు. శశువులుపోవుత్రోవ లుండునుగాని యవి యెంతదూరమో సాగక యండఁడు ముగియుచుండు. మిట్టమథ్యాహ్నమునఁ బయనము సాగించితీమి. శశువులు తోలుకొని యాయడవులకు బోయితీమి. రెండకొనులలో (14 మైళ్ళ) నొక శిలయేలు ప్రవహించుచుండును. జలము శశువుముగా వధురముగా నుండును. క్రసుకతీన్నైలు లేవుగాని గుండగ నడుపాషాణములు మెండగనండును. వానినడమ జలము పాయలుగాఁ బ్రవహించుచుండఁ జూడ వేడుకగా నుండును. నాయాయువునం దప్పటికే బడుమూడేడ్లు గడచెను. నానిచురుండొక్కఁ డుండెను. వాడు నాకంటె నాతేండ్లు చిన్నవాఁడు. వాడు నడవఁ జాలఁడు. ఎత్తుకొని నడవ నాతల్లైక నోకలేదు. అట్లే వానినెత్తుకొని మాయమ్మ నడువసాగెను. నాతండ్రి మోయలేనంత బరువెత్తికొని ముందు నడుచుచు

డెను. ఆయనవెంట నొక యావులేదూడయు, దానివెనుక
మాయవ్వుయు నామెవెనుక నేనును బోయితిమి. ఆ యూరి
వారెల్లరు పరుగిడసాగిరి. అదిగో దండు వచ్చెననువారును,
మనలఁ జంపుదు రనువారును, పిల్లలగతియేమో దైవమా
యనువారును, గ్రామదేవతలారా! జాతర నేయుదుము.

మమ్మాబారివలనఁ దలఁగింపుడనువారును నై చెల్లాచెదఱయి
పోవసాగిరి దక్షిణోత్తరముల దృష్టిఁ బ్రసరింపజేయుదుము
కదా మనుష్యులే కనఁబడిరి. ప్రతిఘ్నియ నున్నవారు నిట్లే
పరుగెత్తుచున్నారనుట స్పష్టమయ్యెను ఎట్లో యా యేటి
కడఁ జేరితిమి. తీయని యానీరుక్రాగుటయు నా చెట్లనీడల
నించుకనేపు కూరుచుండుటయుఁ గారణములుగా నాయెండ
బాధయించుక తగ్గెను. కొనిపోయినయన్నము తిని కొద్దిగడియ
లందుండి ప్రయాణము సాగించితిమి. కొండఁ జేరునప్పటికి
సాయంకాలము కావచ్చెను. అందొక్క కోనగలదు. అందు
జలపాతము కలదు. చల్లనిమ్రాకులు గలవు. ఎంతవర్షము కురి
సిన నుండనిచ్చు గొడుగుతాళ్లు గలవు అవి పెద్దబండలు.
ముందునకు సాగియుండును. ఒక్కొక్కబండక్రింద వందల
కొలదిజను లుండవచ్చు. మేమెల్ల నందుఁ జేరునప్పటి
కెవ్వఁడో పులిపులియని యార్చెను ఆమాట వినంబడఁగా
నాతల్లి యట్లే పడిపోయెను. చిన్నతమ్ముఁ డేమయ్యెనో నే
నెఱుంగను. నన్ను నాతఁడ్రీ కొఁగిలిచుకొని యుండెను.
నాకు స్మృతివచ్చినప్పటి కిట్లులుండెను తప్పెటులఁబోలే మను
జులయుత్తరలు కొండను భేదించెను. కొద్దిసేపటి కయ్యది
పెద్దపులికాదనియుఁ దోఁడేలనియు, నది వీరంజూచి యులికి

పడి లేచి నలుగడల గాంచుచుండ నెవ్వడో యొకఁడు త్వర
కుమారుడు పెద్దపులియని యారెప్పనియు చెలిసెను అంశట
నూజిట్లి యందఱ మందే కొన్ని నెల లుంటిను. ఎప్పుడో
గ్రామములకు బోయి వస్తువుల దెచ్చుకొనుచు నెళ్లొ కష్ట
పడితిమి. ఎన్నికష్టములుపడినను రోగము లొక్కనివోలికని
రావయ్యెను. ఒకమందైనను దగ్గరలేడు. చిన్నిశిశువు లుండిరి.
నిర్మలమగు నావాయువే మమ్ము గాపాడె ననవచ్చును. ఫల
ములు పండియుండఁగా నందఱము చెల్లెక్కి వానినిని తెచ్చు
చుంటిమి. ఆకాల మేత మనోహరముగనో యుండెనో
యిప్పుడు వచింపజాలను. ఆసమయమున దండువచ్చి అందం
దున్నవారిని హింసించి యూళ్ల గొల్లగొట్టిపోయిన మాట
సత్యము వారు పోయినపిదపఁ గొన్ని దినములకు మరల బల్లి
యలకు జేరితిమి. అట్టి కష్టముల ననుభవించినపాఠము
గాన నిప్పటి రాజ్యపాలనముం గాంచి యబ్బురఁపడు
చుందుము.

మఱికొన్ని సంవత్సరములకే నీమనుండి తెల్లనిదొరలు
వచ్చిరి వారిని దొలుదొలుతఁ జూచిపప్పుడు భయపడుచుండు
దుము. కొన్నిచన్నులఁ దీసివైచిరి. రక్షకభటుల నియమించిరి
మార్గములు చక్కజేయించి రాకపోకల కనుకాల మెప్పటి
చిరి. ఆమార్గమున నందందు గుడిసెలువేయించి వొంగల
భయము లేకయుండ వారు చేయవలయునని కట్టకట్టము
చేసిరి మేమది యొకవితగాఁ జూచువారము ప్తపుటని
జంపినవారి కేబడి రూప్యములను బహుమాన మిచ్చెనుని
చాటించిరి. దేవాలయముల కంతకుముందున్న మాన్యక్షేత్ర

ములు జరుపబడుచున్నవా? ఉత్సవములు మొదలగునవి చక్కగా సాగుచున్నవా? అని కనుగొనుటకు గొందఱను బుద్ధిమంతులను నియమించి మండల న్యాయపాలకులను వారిపై నధికారిగా నియమించిరి. ఏమని చెప్పుదును! ఆ కష్టములను, ఈసుఖములను అనుభవించినవారికే తెలియును గాని మీవంటివారల కవి దుర్గ్రాహ్యములే. కుశల పత్రికలు కొనివచ్చుట కెన్నియో యేర్పాటులు చేసిరి ఇరు వది వత్సరములలో గష్టములన్న నెట్టివో యనునంతస్థితికిఁ దెచ్చిరి

మఱి కొంతకాలమునకు మహారాజ్ఞి విక్టోరియాంబకుఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవమని తెలిసెను. వార్తాపత్రికలు రాసా గెను అచ్చుకూటము లుప్పతిల్లెను భారతము తాటియాకు లపై వ్రాయించునాచార మూడిపోయెను. రెండుసంవత్సరము లన్నమువెట్టి నూటపదాఱు రజతముద్రికలనిచ్చినగాని భార తము దొరకకుండెను. అచ్చుకూటములు రాగా దేవనాగ రాక్షరములతో ముద్రింపబడిన దేబదిరజతముద్రికలకు దొర కసాగెను వ్యాపారములు విస్తరిల్లెను వివాహమున నుత్స వము చేయఁబూనిన నెంతోకష్టము కొంతధన మిచ్చినగాని గుఱ్ఱము నెక్క నవకాశము లేకుండెను ఇట్టి కష్టములు లొలగెను విద్యాశాలలు ప్రబలెను ఆపట్టాభిషేకోత్సవ సుదినము సమీపింపగా నెల్లపట్టణము లలంకరింప బడియెను నే నేను చెప్పుదు నాయనా! ఆవేసుకొని జూడ రెండు కన్నులు చాలనే చాలవు ఎన్ని యీ వాద్యములు చేయఁ బడినట్లు వినవచ్చెను నీకాలమున నిండుకే గమము లక

కాలము సాగుచున్నది. కాన నాకాలపుగట్టములఁ దలంచు కొన్నఁ దల కంటగించును. నీవంటివాని కవి యుండినవా యనియుఁ దోచినను దోచవచ్చును అని యీరీతిఁ చెలుపు చుండును. వేంకటాద్రిశిర్షయుఁ బెక్కుసారులు వానిని విచుచుఁ దలపంకించుచు నౌరా! యిదెంతటి మంచికాలమని యానందించుచుండును.

మూడవ తరంగము.

ఒకనాటి సాయంకాలమున సుభద్ర చిత్రాక్రాంత చిత్త యై యుండునంత లలిత యచటి కేదోపనిపెట్టుకొని వచ్చెను. విచారముతో నుండియు సుభద్ర యామెచు గూరు చుండుమని చెప్పెను. కూరుచుండినలలిత యామెతో నవ్వువూర! నీమోము చూడఁగా విచారమున మునింగియున్నజాడ కనబడుచున్నదే. ఏల? ఏతరుణమునను గళశిలలాగు చుండనీముఖ మేల యీదినమిటులున్నది? నిష్కారముగా నిట్టిమార్పు నొడదనియే నానవ్వుకము నా యెఱింగినంతవట్లు నీకేమిటను గొఱంత కనబడకున్నది మగఁడా సుగుణ వంతుఁడు, రూపవంతుఁడు, అనురూపయోవంతుఁడు. విశేషించి నీముద్దు చెల్లించువాఁడు విశ్వరూపా తిసింత యున్నది అత్తమామలా నిన్ను బంపప్రణామముగఁ బట్టి మిన్నఁగాఁ జూచుకొనుచుండురుగదా. కావునమును చచ్చి పట్టుమని పదియేండ్లును గాలేదు సంతానము లేదనుకొఱంత లేదుగాని లాభము లేకపోయెను. అది యొకకొడువగా

నెంచుకొనునంత జేలపు కాపు ధీరురాలపు దైవానుగ్రహమున్న నది నెఱవేఱకపోదు. ఇపు డీవిచారమునకుఁ గారణమెఱుంగఁ గోరుచున్నదానను. తెలుపదగునని తోచినఁ దెలుపుమని లలిత గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడిగెను లలితపై సుభద్రకుఁ ప్రీతి మెండు. ఎంతటిరహస్యమైనను జెప్పక యూరుకొనఁ జాలదు. రెండుదినము లానెచ్చెలిని జూడకయున్నఁ దోచదని చింతించునంత మెత్తని చిత్తముగలది కాబట్టి యాలలిత యిట్లు ప్రశ్నింపఁగా నించుకయు నాలోచింపక యిట్లు బదులు పలికెను.

లలితా ! ఏమని తెలుపుదును ! నీవన్నట్లు లదృష్టవంతురాలనే యనుకొనుచు గర్వించుచుందును దైవ మద్దాసికిం దగినట్లే ప్రాయశ్చిత్తము చేసెను. అది చెప్పకొనఁదగినది కాదు. దాడదగినదియుఁ గాదు. దాన నిరంతరవిచారము నన్ను బాధించెడిది. ఏది యెట్టులున్నను నీతోఁ జెప్ప నువ్విఘ్నాదు చుంటిని నీవేయడిగితివి. ఇతరులకుఁ దెలియఁగూడదు సుమీ ! నాతో డనుము. తెలివెదనని యాలలిత యట్లే యన నిట్లు తెలిపెను లలితా ! కాల మెంతలో నెంత తల్లక్రిందు లాయెనో చూచితివా ! మూడు నాల్గవత్సరములలో నింత మాంపుగలుగునని కలలో ననుకొనలేదు సుమీ ! ప్రాచీనాచారము లీనగరమున మెండుగాఁ గలవనియు, నవనాగరికత యించుకంతయు లేదనియు నెవరెవరో యనుచుండ నేను నందులకు సమ్మతించుదానను నవనాగరికత యననేమో యిపుడు వ్యక్త మైనది ప్రాచీనాచారమనఁగా నేమో స్పష్టమైనది. ఆత్రేయి మననగరము చేరి రెండేండ్లుకూడ నిండలేదు ఎన్ని

దురాచారముల నెలకొల్పినదో వింటివా? ఆమె యిప్పటి మగఁడు వైద్యశేఖరుఁ డనిగదా ప్రతీతి. నాలుగుడబ్బు లార్జించునట. దానిచే నింత మిట్టిపాటా! ఎవఁలు ధనాన్వ నముచేయువా రీయూర లేరు? వారందఱకంటె నీతనియతి శయ మేమి? తొలుత నీమె వచ్చినపు డెల్లరు తూలనాదు వారు. వరుసగా నూరిలో వ్యాపించిన మగనిపేరుంబట్టి యీమె మర్యాదగలవారిలోఁ దా నొకతుకనని గర్వించి నది. ఎందులకక్కని కొందఱిల్లాంధ్రు దారిద్ర్యముచేత నీమెకడఁ జేరిరి వారియోగ్యత యెట్టిదో యెవ్వ రెఱుంగరు? నిన్న మొన్న నేకదా లచ్చమ్మ మందు ప్రింగి పతివ్రతయైనది. అట్టివారే తక్కినవారును. వారివారిచరితములు మన ముచ్చ రింపనేల? వారిపాపమును మనము పంచుకొన్నట్లగును. ప్రతి దినమును లలితా! వంటచేసిపెట్టునట. అమ్మగా రమ్మగారని యామెను బొగడునట నాలుగిండ్లలో నమ్మగారని యామె గొప్పదనమును దెల్పునట వారెంత యవివేకులో నమ్ముదు రట. ఇట్లు లాయాగృహములలోఁ దెల్పుచుండునట కొలఁది నెలల కాత్రేయిపేరు వ్యాపింపఁజేసినందున లచ్చమ్మకు నెలకుఁ బదిరూపాయలు జీతము చేసినదట నీటిబిందెలు మోయలేక యల్లాడుచున్న లచ్చమ్మ కింతటిలాభము కలు గఁగాఁ గన్నులు నెత్తికెక్కుట యొకచిత్రసూ లచ్చమ్మ యిపు డందఱిలో నుత్తమురాల ననుకొనుచున్నది ఆఁబు రులు మనకేల యని యూరకుండుమన్న నుండ పీలులేకున్నది. నా మగఁడుకూడ రెండుమూఁడునెలలనుండి మృత్యుంజయుని మైత్రి కలుగఁజేసికొన్నాఁడు. అపుడపుడు వారియింటికే బోవు

వా డెంటు ఇప్పుడు పట్టుమని నాలుగుగడియ లింటనుండి
 వాడమునఁ బోలేడు. ఇంక నేమని చెప్పుచున్న కన్నీరు చిప్పి
 లగా నూరకుండెను. అంతయు నించుక నే పూరకుండి
 పోవరీ! నీ వెంతజేంపు! కొన్ని నెలలనుండి నేనీమాట విను
 చున్నాను నీకుండెల్లిన నున్నప్పుడు పుట్టించినవాడమున
 కొడిగట్టుదు నేమో యని యూహించుచు నీ వ్యవహారము
 ముగిసిన వృత్తుంజయుడఁ నీమగఁడు జబ్బలుపూరినుండి
 పాలిబేరముచేయఁ గొన్ని పస్త్రపులను దెచ్చి వ్యాపారిము చేసిరి
 మృత్యుంజయుడఁ విశ్వాసాశ్రయఁ డని నమ్మి నీమగఁడు తనకుని
 పిప్పిపాంక్షక యూహించెను. పాలిబేరముగాన నాతఁడే
 సొమ్మంతయుఁ గరెఁగు ద్రాసి నీమగఁడు వచ్చుచుండు ఇంచు
 మించుగా మూడువెలయాభ్యము లెక్కునఁడు నెంచుచుండి
 యిచ్చెదనని ప్రాశించి వ్యాపారిముమాసి మైత్రుని బాటించు
 చున్నాడట నీమగఁ డమూలకుండు కాచి వారిచ్చు
 వాసకముం ద్రావుచు ఫలాహారిములు దినుచు వచ్చుచుం
 బోవుచున్న వాడు మృత్యుంజయుఁ డేనాలుగుగడియలో
 తిప్ప సింటనుండక వైద్యవృత్తీ చేతను, మఱి కొన్ని పనుల
 మూడకు పిరగుచుండును అతనిపైఁ గొందఱకు విశ్వా
 సము మొడు పారియిండ్లకుఁ వఱచు పోవుచుండును.
 పూయపాలకన్న దారియిల్లాండ్రు కాతనిపై విశ్వాసము మొండు.
 కొన్ని విధములగు వ్యాధుల కాతనికిడ మంచిమందు లుండఁ
 నను దుకామూలచెప్పి యితఁడు కీహానిం జేపుకుమున్న సాధా
 రణముగా నెల్లఁకుం దెప్పుడట విధిలేకయున్న నొకరిద్ద
 ఱకుఁ దెల్పునట. అటు తెల్పకయున్న వీమాట లెట్లు పైకి

బొంగును ? నాకెట్లు తెలియును ? ఆవృత్తాంతము మనకేలగాని
నీమగఁ డాయప్పు నిమ్మని యడుగఁజాలకున్నవాడని యవ్వల
మాటాడ కూరకుండెను.

సుభద్రయు ననుమానము మునుపటికంటె మిక్కు
టము కాఁగా లలితా! యేల యడుగఁజాలకున్నవాడో చెప్పుము.
మూడువేలరూప్యములు వదలుకొన్నమా కేమి కలదు ?
ఆకారణ మెఱిగింపుము. నేనైనఁ జెప్పిచూచెదను మాయన్న
చేతఁ జెప్పించెదను ? చెప్పవే ? చెప్పకయున్న నన్నుఁ జంపు
కొన్నట్లే సుమీ ! అని గట్టిగా నడిగి చేయిచటుకొని గా లలిత
అక్కా ! నీకుఁ జెప్పక దాడరాదు. చెప్పనచో మీకు మన
స్పర్థలు కలుగక మానవు దంపతులకుఁ బ్రీతిని దగ్గించి
మహాపాపము నన్నలముకొనును కావున నేమియుఁ దోడ
కున్నయది అని యించుక యోచించి యేమైనఁ గానియు
చెప్పెద. మరల దానిని బయలుఁ బొంగనీయకుమా నాతో
డనుము. అని యామెచే నామాటను జెప్పించి మహాపా
పము సుమీ. మానారు విన్న నన్నుఁ జంపివేయుదును.
ఆపాపము నీమెడకుం జొట్టుకొనును అని పలికి యామె శల
పట్టుకొని వంచి కుడిచెవిలో నొకగడిచు నేపు తా నెఱిగిన
దంతయుఁ దెల్పి వదలెను సుభద్రమోము చక్కనిదయ్యు
నాయదనున నుదయార్కబింబమునలే నయ్యెను. కన్నులు
పుండరీకములతోఁ బోల్పడగియుండినదయ్యు నపుడు రక్త
గోళములు నా దనరెను పెదవి యదరెను. గండస్థలములు
వృత్యముచేయున ట్లగపడసాగెను. హృదయము విషాదవే
దనచేఁ ద్వరపడసాగెను. ఏమిచెప్పును దరముగాక యామె

సౌమ్యాకారము భీకరాశృతిగ మాటి మహాకాలీరూపమును స్మృతికిం దెచ్చుచుండెను లలితయే భీతిలైనను. ఇదియేమి యిట్టిరూపము నీమె తాల్చినదే ఏమి కొంపలు మునుగునో యని యదరించెను రవంతలో సుభద్ర యాకోపము నెట్లొ తగ్గించుకొని సౌమ్యవర్చనమున నించుక యూరడిల్లు లలితతో సోదరీ ! భయంపడితివా ? నీమాటల నేనాడుచు వెలిబుచ్చును జుమి ! నాశక్తియుక్తులం జూచుచుండుము. ఎట్లు లామాయలాడి నడివీధిం బెట్టింతునో అని బీరములుగా భావించు నేమో యని యట్లుగావునుమీ యని నమ్మబలికి లలితంబంపి తనపడకటింటికిం బోయి శయ్యపై 'మేనునే' యిట్లు లాలో చింప జూచెను

మూడువేలరూఢ్యములు వా రియ్యరనుకొనవచ్చును. వా రిచ్చుటకు వారికి ద్రవ్యమెక్కడిది ? ఇల్లు లేదు. భూమి లేదు బంగారుగలున్న వా యన్న నవియు లేవు గాజుపాత్రములు నాలుగుసీసాలు లోనగునవియే వారియింట నుండు వస్తువులు. నవనాగుల ద్రవ్యమిట్టిదే కాబోలును. అమ్మినచో నొక్కపూటకు భోజనమునకు జాలదు. ఇత వారిచ్చు మాట నున్న. ఆద్రవ్యము నపహరించుటకే కాబోలు నూవారిని లోబడుచుకొని యున్నవారు మామామగారు సకల కష్టములపాలై యెన్నియో దానములుపట్టి సంపాదించిరట. ఈగలు తేనెచుగూర్చినట్లు కూడబెట్టి యిచ్చి కాలము వెల్లిం చుకొని పోయిరి. వీరివెత్తనమున నిట్లున్నది ఆత్రేయి మోసగత్తయి యని తెలియనయ్యెను. విద్యావతి నన్నగర్వ మామెకు నలంకారము. భారత భాగవత రామాయణముల

బోలి యెటుంగదు. ఆమెచదువు మండినట్లే యున్నది. మొదటి కాపురము మంటపెట్టివచ్చినది కదా పాప మాయన శాంత మూర్తియట ఈమె వ్యాపారమునకు వగచివగచియే చచ్చి యుండును. వెంటనే మృత్యుంజయుని చెట్టెబట్టినది ఈమె పాతి వ్రత్యము వర్ణనాతీతము. నాకేల యిపు డామె ప్రపర్తన మునుగూర్చినచర్చ. ఆమెయందుఁ బ్రీతిగలవారు కొందఱు వారియింటికి బోవుచు వచ్చుచుందురు ఆ రూఢ్యములు రాకున్న మాసంసారము తెల్లవాఱినట్లే. ఈవిషయమె లిత యింకను దెలిపినట్లే తోచెడిని. మరల రావించి యడిగెదను. సర్వేశ్వరా ! ధర్మరక్షకుడవు కదా. మాయాచాము ధర్మవి హితమయ్యెనేని మాసంసారమును గుదుటఁబడ ననుగ్రహింపుము అధర్మము జయింపవలయునని నీభావ మయ్యెనేని ఆత్రేయి గెలుచుఁగాక సర్వమునకు నిన్నే నమ్మకొనియున్న దానను. భక్తపరాధీనుడవు కరుణాసముద్రుడవు ఆపద్బాంధ వుడవు. ఓశంకరా ! శ్రీమన్నారాయణా ! నీవుదక్క నన్యము శరణ్యముగానరాదు అని భక్తీభావమునమ్రొక్కి యీకష్టము తప్పనుపాయ మేదియని యాలోచించుచుండెను

మృత్యుంజయునివిషయ మెఱింగినఁ గాని మనకథ చక్కఁగా నడువదు ఆతఁడు తోలుత బ్రాహ్మణుడు. సద్వంశ జనితుడు. బుద్ధిమంతుడు. పెద్దలయం దడఁకువఁ జూపునల వాటుకలవాడు. చిన్నతనమునఁ దల్లిదండ్రులు గారాబముగాఁ జెంచిరి రూపవంతుఁ డనవచ్చును. ఆకారము కడుసౌమ్యము. స్వభావము పరోపకారయుతము. పాశశాలకుఁ బంపగనే చక్కఁగాఁ జదువుకొనెను. పదునాల్గువత్సరముల యీఁడు

రాగానే తగినసంబంధము దొరకేనదని తండ్రి వివాహప్రయత్నము చేసెను. నలుగురుబంధువులును మించిపోయినదనియొప్పుడే వివాహప్రయత్నము చేసితివని కాకిని బొడిచి నట్లు పొడువసాగిరి తెల్లి భర్తయజ్ఞును శిరసావహించుసాధ్వి కావున నంగీకరించెను. శ్యామరావను మిత్రుడొకఁడాయనకుఁ గలఁడు, అతఁడు బీదవాడుగ నుండెను గాని దీర్ఘాలోచనము గలధీరుఁడు. ఒకనాఁ డామిత్రునితో మాటలాడుచుండి శ్యామరాయా! చూచితివా? బంధువు లెంత యోర్వలేని వారో. కాలధర్తములు దేహధర్తములు స్థిరములు గావు. అంతియకాక నాభార్య జబ్బుపడుచుండును ఒక్కొక్కసారియు బ్రధుకునా యన్నంత యనుమానము నాకుఁ గలుగుచుండును. దాని కన్నులముందఱ వివాహముచేసి కొఱంత దీర్పనెంచితి. ఈరహస్యమెఱుంగక బంధువు లీపని మానుమని నన్ను దూఱుదురు సంసారతాపము వారికేడియుఁ దెలియదు. నీ భావమేమి? పిల్లకుఁ బిల్లవానికి మూఁడుసంవత్సరముల యంతరము కలదు. వియ్యము తగినదే. అని మృత్యుంజయుని తండ్రి సదాశివరాయఁ డడుగ శ్యామరాయఁడు సుంత యోజించి నవ్వి యిట్లు బదులుపలికెను

మిత్రుడా! నీయాలోచనము చాల మంచిది పిల్ల తెలివితేటలు గలది కన్యక తల్లిదండ్రులు మర్యాదకలవారు. దురాలోచన మేమూలనుండునో వారెఱుంగరు. బీదవారను కొఱతకలదని కొందఱుండురుగాని మన కది యక్కరలేదు. కులశీలములతోటి మనకుఁ బని. ఇల్లుదాఁటియెఱుంగని లక్ష్మీ దేవికుమారిక నీకుఁ గోడలగుట భాగ్యము. “కూతురు

ప్రకటించు మాతగుణము” అన్నసూక్తికి నీకోడలుదాహరణ మగును బంధువులమాట కేమిగాని మనమిత్రులందఱు సమ్మతింతురు వధూవరులు పీఠలపైఁ గూరుచున్నపుడు చూడంజూడ ముచ్చటగా నుండును. మొన్న భుజంగరాయనింటి పెండ్లి చూచినవారెల్ల వధువున కెందఱు పిల్లలని యడిగిరి బసులిడఁ జాలక భుజంగరావు సిగ్గుపడెను మనయింటిపెండ్లికి వచ్చినవారెల్ల నెబ్బాసవకుందురా ! ఈడుజోడుగాఁ బెండ్లిసాగిన నావధూవరుల కామురారోగ్యములు కలిగియుండును ఇరువదేడ్లపిల్లను పెండ్లియాడినవారిని మన మీయూరఁ జూచుచున్నాము కదా పట్టుమని నాలుగుపంపత్సరములు కాపురముచేసిరా ? ఇంటివేరేల కాని రెండునెలలక్రిందట నబ్బాయనునట్లు వేరుకలతోఁ జేసినపెండ్లి యేమైనది ? వధువు గర్భవతి యని పతి వదలెను. వ్యవహారము రాజద్వారమున సాగనున్నది సిగ్గులచేటుకదా. ఆజోలి మనకేల ? మనప్రయత్నము సర్వసమృతమని హిత ముపదేశించెను. శ్యామరాయనిమాటలచే సంతృప్తి నొంది సదాశివరాయఁ డాకస్యకను గోడలుగా గ్రహించెను. పెండ్లి కరుదొచినవారెల్ల నావధూవరులం గాంచి కడుఁజక్కని సంబంధమని యీడుజోడుగా చున్నదని సంతోషించి యాశీర్వదించి పోయిరి.

కాలము దుర్వారము. దానిగతికి లోనుగానినూనవుఁడెందైన సుండఁడు పెద్ద లాశీర్వదించిన యాదంపతులకు నాలువత్సరములపైఁ బది నెలలమీఁద బదిదినముల కీలోకమున సంబంధము తెగిపోయెను. ఆకాలమున మృత్యుంజయుడు కొన్నియేండ్లు విద్యార్థిగా నుండెను. రెండుసంవత్స

రములే యతః పిటసుండజాలెను. ఆ కొలదికొలముననే
యావంపతు లావంపముగాఁ గాలము ద్రోముజాలిరి భార్య
ను వదలి యొదే నరుగవలసివచ్చునయే మృత్యుంజయుడు
వైద్యశాస్త్ర మభ్యసించెను. రాజకీయోన్యోగమునబ్రవేశిం
చినవాడు కాదు. ఆప్రయత్నమైన జేసినవాడు కాదు.
అతలో వారియావంపము నోర్వజాలక మృత్యు వాసాధిని
దవనక్రమమున నిముపించుకొనియెను. ఆమితలోఁ గొంత
కాల మతః డుండవలసినవాఁ డయ్యెను. దుఃఖ మొత యను
భవించినచు దుదముట్టదని హితు లుపదేశించిరి. మరలఁ
బెక్లియాడునుని బోధించిరి అర్చి నాచీరత్నమును బోగొట్టు
కొన్న యిారిర్చాగృహము మరలఁ బెక్లియా యని మృత్యుం
జయుడు బదులిడుచు దత్ప్రియత్నమును గొనసాగనీయ
కుండెను. చిన్నతనమున నితటివై రాగ్యము హితము కాద
నియు నది చిరకాలము నిలువదనియు లోకానుభవము గల
పెద్ద లనుచుండిరి. ఈమాటల లెక్కింపక యతడు వైద్యవృ
త్తినివదలక తల్లిదండ్రులమాట జనదాటక వర్తించుచుండెను.

కొన్ని హామనము లీతిగాఁ గడచెను మృత్యుంజ
యునితండ్రి సదాశివరాయఁ డేకపత్నివ్రతుడై యుండెను.
అతనిశీలము నెల్లప్పుడు గొనియాడుచుండిరి శివభక్తుడని
కొందఁ తామనసు విలుచుచుందురు. రెండువేళల లింగపూజ
చేయు టాయనయాచారములలో నొకటి. ఆలింగపూజం
గాంచి కొందఱిది చిన్నతనపుటానిక యగుటచే బరకా
లము నిలుచునా యని యనుమానించుచుందురు. జగదీశుని
నాడులే జగదనిడు. మంచిదికాదా యని మఱికొందఱు

పలుకుచుందురు ఎవ్వ రేమనుచున్న నా సదాశివరాయఁడు తల్లింగపూజాసక్తుడై దిఃమునకు రెండుసారులు వదలక చేయుచుండెను. రెండుమూడుసంవత్సరము లాలింగార్చనకు నతరాయములేక సుఖముగా సాగుచునే యుండెను. ఒక్కనాఁ డానగరమునకు నాటికిఁగ భ వచ్చెను అందుఁ బురుషులు తరుణులవేషము వేయనాచారము మంచిదికాదని చర్చములఁ బ్రతిమలుచేసి దీక్షచ్ఛాయల వాని నాడించుచుండిన దర్శనైత్తి కట్టుకడ నవకాశములేదను మఁచియూహచే నాసభ్యు లట్లు చేయువారు. వా రానగరమునకు రాకమునుపే యాఁ చెతనున్న యోయురఁ బ్రదర్శించుచుండిరి ఒక్కవనిమిఁద సదాశివరాయఁ డాయ రిక్షే బోయియుండెను. కొలదిదిగము లుండనట్లును దట్టఁగి చెను. ప్రతీదిగము వారు రామాయణ భారత భాగవతాది షోడశ గ్రంథములలోనికథలు ప్రతిమల యాటమూలమునఁ దెలియఁజేయుచు లోనుండి పాటలుగా వానిని దమరు పాడుచుఁ జూచువారల కానఁదమును గల్గించు చుండిరి. ప్రతీయాటకు సదాశివరాయఁడు పోవుచుండెడి వాడు. ఆసభ్యులలో నొక నారీమణియుండెను. ఆమె యంత కుముందే యొకని బెండ్లియాడి యాతనిచేఁ బరిత్యక్త యయ్యెను. ఈసభ్యుల నాశ్రయించి యందు సభ్యురాలుగాఁ జేరెను. వయస్సున ముప్పదొక్కసంవత్సరములు గడచెను. ముప్పదిరెండవసంవత్సరము ప్రవేశింపఁగనే యాయూర నాటక ఫేలనమున కారంభించెను. ఆమె కీరవాణి యనుబిరుదము గాంచెను. పరమాస్థోదము కలుగునట్లు పాడుట యామెకు నుగ్గుతోఁ బెట్టినదిద్య. రూపము సురుచిరము కాదు. కాని

కంతరవము సురుచిరతమము. దానింబట్టియే యానాటకమును దిలకింపఁ బెక్కం ద్రుగు దెంచువారు. సదాశివరాయఁడు సంగీత ప్రియుఁడు. గానముచేయుశక్తి కంతమునకు లేకున్నను మనస్సున కుండెను. ఎందైన గానసభయన్న వారు పిలువకున్నను బోయి వారధచంద్రప్రయోగము చేయించినను మరలఁ బడి యెట్లొ వినివచ్చువాఁడు అట్టులగుటఁ గొన్ని దినముల కాయనకుఁ గాంతౌతిశయము గలదను తెఱింగి యందఱు రానిచ్చువారు.

ఒక్కనాఁ డా నాటకసభవాసు శశిరేఖాపరిణయము నాడుచుండ నందు శశిరేఖ గానముచేసిన ట్లోకకథను గల్పించు కొని యాపట్టున నాసభ్యురాలిచేతఁ బాడించిరి. వాద్యధ్వనికిని గంతధ్వనికిని భేద మగపడక

శ్లో. “ఆలాపకాలసమపల్లవితాంకవీణా

సౌరభ్యపాతిమధుపారవసుకులస్య,

తంత్రీస్వరస్య సమితౌ తరుణీస్వనస్య

జానాతి యత్ర చతురోఽపి న తారతమ్యమ్”

అను భారత చుప్రాగ్రంథములోని శ్లోకము ప్రేక్షకులకు స్పృతిగోచర మగుచుండెను. నాఁడు సదాశివరాయఁడు డనుభవించిన యానందమునకు మేరయే లేవచుట యథార్థము. ఈపాటపాడిన దెవ్వరనుప్రశ్నపరంపర యందు సాగఁ జొచ్చెను. అందఱికింపె నెక్కుడుగ నీరసించు విచారిం చెను. పరితాపణియే యాపాటను బాడెననియు నామె పరిత్యక్త భర్త్యక యనియుఁ దెల్లమాయెను. ఆనాటి నాటకమునఁ

బెక్కునన్నానముల నానభ పొందగల్గెను. మటుదినమునుండి యీరాయఁ డానభవా రుండునింటికిం బోవుచు నామెను బాట పాడుమని వేడుచు నామె యించుక పాడఁగా విని నిర్భరా నందవివశఁ డగుచుఁ గులగోత్రము లడుగఁదలంచుచు నడి గిన నేమి యాగ్రహించి పాడకపోవునో యని సంశయించుచు నేది యేమైన నడుగుటయే మేలని నిశ్చయించుకొనుచుఁ దుద కొకనాఁ డామె పాటపాడుచుండఁగాఁ బోయి విని యది పూర్తియొందఁగా మితపరివారయుతయైయున్న యామె వృత్తాంత మడుగఁబూని లేమా ! నీనామము కులము లోనగు వానిం బ్రశ్నించి తెలిసికొన నువ్విట్లాడుచున్నవాడను. బయ్ మెయిఁ దెలుపుమా యని యర్థించెను.

ఆయనవేడికొలు నంగీకరించి యానాతిమిన్న యయ్యా! మీరింతగాఁ బ్రార్థింపనేల? చెప్పిన నిందుఁ దప్పేమియున్నది? వినుము. మాయూరు గోకర్ణ త్రేత్రపరిసరమునఁగల యనంత పురము. మాది వీరశైవమతము. కులము నడియే మే మిత రులయింట భుజించువారము కాము. చిల్లనాటనుండి నేను సంగీతము నేర్చుకొంటిని వివాహమైనతర్వాత నాపతి నాయం దసూయనూని వదలివెట్టెను. వేటొకతుకప్రోత్సాహమున నతఁ డట్లుచేసెనని నాభావము తల్లిదండ్రులు నాకుం గలరు. అన్నదమ్ములిరువురు గలరు, వారికి నాకును గొన్ని విషయములందు మనస్సులు పొసఁగవయ్యెను. సంగీతమునందు నాకుం గలమక్కువ చేత నింటనుండిన నావిద్య లాభింపదని యీనాటకసభయందుఁ జేరి దేశములుతిరుగుచు రసికు లగుపురుషులు వచ్చి నాగా వము వినంగోరినఁ బాడుచు హాయిగాఁ గాలము గడుపుచున్న

దానను. ఈసభ్యు లుత్తములు. ఉదారహృదయులు. ఎల్లప్పుడు తప్పులుపట్టుచుండు స్వభావముగలవారు కారు. ప్రతి ప్రాణికిం గలస్వేచ్ఛను నిర్బంధించునంత కఠినాత్ములును గారు. నామూలమున వారిపని చక్కగా నెఱవేఱుచున్నదనియు, ధనము సమకూడుచున్నదనియు, మీవంటి రసికులమైత్రి దొరకుచున్నదనియు నూహించువారు వీరందఱు నాయందు సుహృద్భావ మునిచి కాపాడుచున్నవారు. రాజచూడామణి బాయి యని నన్నందఱు పిలుతురు. ఇదియే నావృత్తాంతము. అని చెప్పి యూరకుండెను. సదాశివరాయఁ డపుడు ఘటి కొండ అందున్నందునఁ గాఁబోలు విశేషించి మాటలాడక యెట్లొ యింటికిం బోయెను.

నాల్గవ తరంగము.

శిలాసగరమున నొకనాఁడు సదాచారనిరతులు కొండ అొక్కచోటఁగూడి మంతనము చేయసాగిరి. అంతకుముందే జబ్బులపురమునుండి యొక యువన్యాసకుఁడు వచ్చి రాజభక్తి మంచిది కాదనియు దైవభక్తి యుండవలయుఁగాని మనుజులపై భక్తి యుంచుకొనరాదనియు, దానఁ బురోవృద్ధికి మార్గము దూరమగుననియు, మనసాఘమునఁ బెక్కుదురాచారము లున్నవనియు, వానిని దొలఁగించుకొనవలయుననియు, నాకార్యము నెఱవేఱుకున్న మనము వృద్ధి నొందఁ జాలమనియు, సవకాశ మున్నంతదనుఁగఁ బ్రాతఁయాచారముల నున్నూలింపవలయుననియు, దేశాభివృద్ధికి భంగకరము లగు

నలవాటుల నడంపవలయుననియు వెల్లడించెను ఆయుపన్యాసమునందు దైవభక్తికూడఁ బ్రధానముగా నుండవలయునని సిద్ధాంతము చేయఁబడదయ్యెను. అదియుఁ బనికిరాదన్న బాగుండదని యంతమాత్రము చెప్పెనని యెల్లరును గ్రహించిరి. ఏనలుగురో తప్పుఁ దక్కినవారెల్ల నాయుపన్యాసమును దిరస్కరించి యాతనివృత్తిం బరికించి యతఁడు స్వకార్య నిరతుడని యెఱింగి తూలనాడిరి. తనవ్యాపారము కొనసాగుటకుఁ దానువ్రాసిన తుక్కుపుస్తకముల నమ్మకొనుటకుగా బయలువెడలి యీ యుపన్యాసములమూలమున ద్రవ్యము నార్జింప సమకట్టెనని యందఱు తలంచిరి ఆతలంపున కనురూపముగా నాయుపన్యాసకుఁడు ప్రకటనపత్రికలు పంచి పెట్టుట కొక్కనేపకుఁడును, పుస్తకములు కొన్నియు వెంట నుండ నుపన్యసించును ఆయుపన్యాసమునఁ దనపుస్తకము లోని పద్యములు కొన్ని చదువక మానఁడు. దేశాభివృద్ధి కీకార్యము పూనితిననియుఁ బలుకును ఇవన్నియుఁ బైతలంపును దృఢపఱుకసాగెను కొన్నియుపన్యాసము లిచ్చి యవి వేకులను గొందఱు లోబఱచుకొని వారికిఁ దనభావములను బ్రకటించు బ్రోత్సహించి దురభ్యాసములు వారికిం గల్గించి వెడలిపోయెను. ఆవల బాలకులు గొందఱు ప్రాతయోచారములు పనికిరావని పలుకసాగిరి. పెద్దలంగొంచిన నడఁకువఁ జూపుట మానిరి దురాచారముల కలవాటు పడిరి. వారింగొంచి మఱిగొందఱును వారిమార్గమే బాగున్నదని తిరుగ నారంభించిరి.

అనాడుచేరిన సత్సవర్తకులెల్ల నిట్టి యనర్థములం
 బోడ్రోలి యానగరమును బనిత్రవంతముగాఁ జేయవచ్చిన
 వారలే గాని యేదో యొకలాభమును గోరి చేరినవారు
 మాత్రము కారు. ఎల్లరు గూడిపదిప నొక్కఁడు లేచి యిట్లు
 కార్యమును నివేదించెను భారతపుత్రులారా! సత్కార్యపటి
 ఘలారా! మనమెందుల కిందుఁ గూడితిమో తెలిపెదను. అది
 తెలిసినదేయైనను దెలుపక వదలరాదు. నే నీపనికి నియమింపఁ
 బడితిని. శ్రద్ధగా నాలకింపుఁడు మనపురము చిరకాలమునుండి
 విఖ్యాతిం గాంచినది. మననగరముచెంతనే దుక్తాంగదుఁడు
 రాజ్యముచేసిన నగరమున్నది. వింధ్యాగణ్యము సమీపమున
 నున్నది మహర్షు లిం దనేకు లున్నవారని ప్రఖ్యాతి గలదు.
 వారి యాశీఃప్రభావము వ్యర్థమగునా? మనస్పర్థలులేక
 యెల్లరు హాయిగానుండ నలరు నగర మిది. ఇపుడిపు డనర్థదా
 యకులు వచ్చి యుపన్యసించిపోయినందున ధర్మతత్త్వ మించు
 కంతయు నెఱుంగని బాలిశులు కొందఱు స్వేచ్ఛాప్రవర్త
 కులై సదాచారములు దేశాభివృద్ధికి భంగకరము లనియు
 వాని నిర్దూలంపవలయు ననుచుఁ బల్కుచు దురాచారము
 లలవడఁగఁ దిరుగుచున్నవారు. తొలుత విద్యావ్యాసంగము
 మానిరి చాటుగాఁ ద్రాగుట కారంభించిరి. ఎంత రహస్యముగ
 వా రాపనిచేసినను ముఖరిమళము తప్పక తెల్పుచుండును
 గదా. అగ్నిదగ్ధముఖులై ధనార్జకము మాని మబద్ధములా
 డుచు నెందుఁదోరికైన దినుచు రాజభక్తిని వూరిరి. రాజభక్తి
 మానినవారికి వైవభక్తి యెట్లుండఁజాలును? ఉపకర్తల బహు
 కరింపమానిరి. మఱియొకచూట నాలకింపుఁడు

లోకమున మంచివేరు సంపాదించుకొని జీవింపదలచినవారు సాధుప్రవర్తకులు కావలయు. రాజభక్త్యుండగు వారు కావలయును రాజస్వంతమగువిషయమున నున్నవారు మనశ్చింతలు లేకయుందురు. అరాజకము సర్వానర్థములకు మూలము. అదియే యిప్పటి యీశగరమున నుండువారలలోఁ గొందఱు గోరుచున్నవారు. వారి యనుచితోపన్యాసములు విని మఱిగొందఱు వారిమార్గమునే యవలంబించుచున్నారు. స్వేచ్ఛగాఁ బ్రవర్తించుచున్నారు ఇష్టానుసారము తినుచు ద్రాగుచు నున్నారు. పెద్దలేమే నన్నచో వారిని దూల నాడుచున్నారు. పూర్వాచారముల నడుగంటఁ ద్రోక్కువలయుననియు, వానిమూలముననే మన మింతదుస్థితికి వచ్చితిమనియు వాదించుచున్నారు. స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యము లేదట. దాన సర్వానర్థములు కలుగుచున్నవట. వారింటనే గుండరాదట పూరుషులవలె వారును దిగువలయునట సాతశాలలలోఁ జదువుకొనవలయునట. సభలలో నుపన్యసింపవలయునట భర్తతో సమానముగ వారును గారవిఁపదట వలయునట ఉద్యోగములు చేయవలయునట ఇట్టి యాచారములు వృద్ధియైనగాని దేశదాస్యము పోదట. మనమెల్ల దేశాభివృద్ధికి వేటుపురుగులమట. రా జుండరాదట. మనలోనే యొకఁడు సభాధిపతిగా నుండవలయునట. సభవారే రాజ్యమును బాలింపవలయునట. ఈకార్యము నెఱవేలుటకై తీవ్రాందోళనము సలుపవలయునట దాసికఁ దిగినద్రవ్యము నుపన్యాసకులను బ్రోగుచేయవలయునట. మనమెల్ల యథాశక్తి యనునట్లు గాక శ్రమంపడియైన ద్రవ్య మీవల

యునట. ఇట్లు వారు వీధులలోనెల్లఁ దిరుగుచు నుపన్యసించు చుండఁగా మీ రెల్లరు వినియుండవచ్చును. ముఖ్యముగా వారియుపన్యాసములలో జాతిభేదము లుండరాదనియే తెలియఁదగియుండును.

ఆర్యులారా! వింటిరిగదా. వారియూహ లెట్లులున్నవో. మన మింతదనుకఁ దండ్రితాతలు పడినకష్టములం బొడఁగానక హాయిగా నుంటిమి. రాజన్వంత మగువిషయమున నున్న వారమని గర్వించుచున్న వారము. ఈతృప్తి యడంగుటకే యీయూహలు వారికిం గల్గినవి. “నావిష్ణుః పృథ్వీపతిః” అన్నమాటను మనవారు జవదాఁటినవారు కారు దానిచే వారు సుఖమునే కాంచిరి. కష్టములపాలు గాలేదు. స్వాతంత్ర్యభంగము కలుగలేదు. ఎవ్వరిమనస్సులు భేదమును గాంచలేదు. గుండెలమీఁదఁ జేతులువైచుకొని హాయిగా నిద్రించుచున్న వారము అదిగో దండు వచ్చుచున్న దను వార్తలు వినఁబడుట లేదు. హిమాలయమున నున్న వారి కుశలములు రెండుదినములకే తెలియవచ్చుచున్నవి. పలయు నేని గడియలోపలఁ దెలిసికొనవచ్చును. మానవులకు శాంతిగల్గఁజేయుట రాజధర్మము అపని నెఱవేటుచునే యున్నది విక్టోరియా మహారాజ్ఞి పరిపాలించుచున్నది. ఆమెకరుణ యపారమని తేటపడుచున్నది. దురాత్మకుల చేత నాయుధము లుండుట మిక్కిలి యపాయమని యని తీసికొనఁబడినవి సంతార్థుల కవి యొసఁగఁబడుచున్నవి. దొంగల గుంపులు గ్రామములఁ బంచుకొని యధికారము చెల్లించు దురాచారమే రూపు మాఁపఁబడినది. చోరాగ్రేసరులకు.

బ్రతిభువుల (దామినుదారుల) మూలమునఁ విరుగ నరకా
శము గల్పింపఁబడినది కావున వారు సత్ప్రసక్తులుగాఁ
జూచ్చుట మనకే యగపడుచున్నది చేవాలయములయం
దుత్సనములు లోనగువానికిఁ బ్రభుత్వమువారిచే భనసహా
యము చేయఁబడుచున్నది రాకపోకల కనువగునట్లు బాటలు
వేయఁబడినవి మూఁడువీసెల బరువుగలవస్త్రములఁ గట్టఁ
జాలక చుల్లారు నీపురుషులకు మేలిమివస్త్రము లల్పమూ
ల్యమునకే దొరుకునట్టి యరకాశములు గలిగినవి భూసుండి
త్రవ్వి లోహములు తీయఁబడుచున్నవి. నడుల కడ్డముగా
నేతువునుగట్టి జలము భూముల కుపయోగించునట్టి యిపుడే
చేయ నుంకించుట మనమే చూచుచున్నాము కదా ఇంక నిట్టి
మహోపయోగకరవిషయములను జెప్పఁబూనిన నెన్నియో
నెలలు పట్టును ఒక్కవిషయమును బరికింపుడు. ప్రాతఃతాటి
యాకులలో మునిగి త్రుప్తపట్టఁగా నరించుచున్న ప్రాచీన
గ్రంథరాజము లిపుడిపుడు ముద్రింప నారంభించిరి కదా.
అదొక్కటి చాలదా. వైద్యశాలలు స్తంభింపఁబడుట వారి
కన్నుల కగపడలేదు కాబోలు. ఆ యుచన్యాసులలో నొక్కఁ
డగు సుందరలాలు నెలక్రిందటనే నీపుమీఁద నొక భయం
కరప్రణము పుట్టఁగా వైద్యశాలలో శస్త్రచికిత్సచే బాగుచే
యఁబడఁగా నిల్లుచేరెను. ఆతఁ డహ్మని మఱచినేమో. వాని
బావమఱివిభార్య తారాబాయి ప్రసవించజాలక యంక ప్రసవ
దన్నంత దుస్థితి నుండ నా వైద్యశాలాధికారి వచ్చి సుఖ
ప్రసవము చేయించిపోవుట మీ రెఱుంగరా. ఇప్పుడా
వనిత పిల్లనెత్తుకొని తిరుగుచుండుట మన కగపడలేదా. నీని

నన్నింటిని గాంచుచున్నవా రట్లుపన్యసింప నో చెట్లాడెనో తోడకున్నయది.

ఇక మనకర్తవ్యము వినుండు మన మీ యుపన్యాస కులమాయలకు లోబడరాదు రాజభక్తిని వదలరాదు స్త్రీలకు సద్బుద్ధిని బెంపొందించు సద్విద్యను నేర్పవలయుఁగాని ధర్మమును దెలుపనివిద్యను బోధింపరాదు పరపురుషులచెంతకు బోసీయరాదు. కులభ్రష్టులకూటమునకు మన మరుగరాదు. పంక్తిబాహుళ్యలతోఁ గలిసి భుజింపరాదు. త్రాగుబోతులతోఁ బొందుచేయరాదు. వీరిమాటలకు లోబడి యేకాగ్ర్యమునకు ధనమియరాదు. దేవాలయములయందుఁ బూజాసమయములయం దీప్రభుత్వము హాయిఁగూర్చుచు శాశ్వతముగా నుండవలయునని కోరవలయును దీనికై మనము చెయఁదగు కార్యము లెట్టివో యూహించి మీ రానతివలయును. అని తన యుపన్యాసము చాలించెను అంతఁ గొంతనేపు గుఱుగునలతో జరవఁబడియెను. అందఱును గష్టసుఖముల నాలొచించి పూర్వపు టలవాటులే మంచివనియు వానిని వదలిన సుఖమే లేదనియు గష్టము లపారములుగాఁ గలుగుననియు శిశ్నయించి యాదురాత్ములయపాయములు సాగకుండఁజేయఁ బ్రయత్నింపఁ గృతనిశ్చయు లై తమతమయిరవుల కరిగిరి.

మృత్యుంజయుఁడు తనవైద్యవృత్తి సాగించుచుండి తనతల్లి యాకస్తికముగ మృతనొందుటచే మున్నున్నదగి ఖముకంటె నెక్కుడుగ దుఃఖించుచుఁ దనమనోవ్యథ నితరుల కుండెలిపిన లాభము లేదని లోనిముడించుకొని యేకాంతమునఁ గన్నీరు వదలుచు నేమియుం దోడనితటి భగవద్దీతలం బఠిం

చుచు వారియర్థము తెలియనందునఁ బండితులసావాసము నభిలషించుచు నది దొరకినను వారనుచుచున్నయు తనతల కెక్కనందులకుఁ బరితపించుచు నీజన్మమున కింతయే నాయు దృష్ట ముచుకొనుచు నెంతో ప్రయత్నించి కర్తవ్యార్థము ముచి దని యెఱింగి యది తనమనస్సునకు నచ్చగిండున వానియంత రాష్ట్ర ముచికాదని విశ్వసించుచు దానిని దెలిసికొనినఁ గాని తనమనోదుఃఖము పోఁజాలనని తలచుచు నెట్లో కాలముఁ ద్రోయుచుండెను పూర్వకర్తవశమున నాతని కొకమిత్రుఁడు లభించెను. ఆతనివేరు పరివేషకుఁడు. వాడు సూక్ష్మబుద్ధికల వాడే యగునుగాని త్వరపడి ప్రతికార్యముచేసి యావల వగచునలవాటు కలవాడు. కావున నాతని యాలోచనమును బెక్కండు కైకొనకుండిరి. మృత్యుంజయున కాతఁడు ప్రోత్త నేస్తగాఁడు. కావున రాకపోక లయ్యుచున్ననకు మొడుగ నుండెను. పరివేషకుని యూహలన్నియు మిగుల మంచివని మృత్యుంజయుని విశ్వాసము. కాబట్టి యాతఁడు చెప్పవచ్చెల్ల వేదవాక్కుగా భావించుచుండెను ఒక్కనాఁ డాతఁడు తన ప్రియమిత్రునికడకు వచ్చి యాతనింగూడి చల్లగాలి సేవింప నరిగెను. రెండుక్రోశముల దూరముపోయి యంహోక్కచో నొక్క గున్నమామిడిచెట్టుక్రిందఁ గూరుచుండిరి లోకవార్త లు గొంత ప్రొద్దుపుచ్చిరి. పరివేషకుఁడు వేకుకఁగా “తృప్తి దుశ్శేష్ట లెన్నంగఁ దగదు సున్ను” అనుపద్యపాదమును జపి వెను. మృత్యుంజయుఁ డప్రస్తుతముగా నిదేల చదివించని ప్రశ్నించెను పరివేషకుఁడు నన్ని యూహకుండెను మిత్రమా! దానియుదంతము తెలుపకున్న నన్నుఁ జంపుకొన్నట్లు సుమీ

యని యెట్లు పెట్టెను. మిత్రుడు మరల నవ్వి యెట్టివానికైనా జెప్పరాని వార్తలు కొన్ని గలవు అవి ప్రాణాంతమునను జెప్పఁ గూడదని పెద్దలు పలుకుదురు కావున నీవు నన్నడుగఁగూడ దని యెత్తిచెప్పెను ఏదియెట్లున్నను నీవు నాకీవిషయ మెఱిఁ గింపవలయునని పట్టుపట్టెను పరివేశముఁడు సఖా ! పిదప జింతింపవలసియుండును జుమీ యని సొచ్చరించి యెన్ని యో ప్రమాణములు చేయించుకొని యిట్లు చెప్పెను.

సహాధిపరాయఁ డను నొకగృహస్థువు కలఁడు. ఆతఁడు సంపన్నుఁడు. ఆతనివృత్తి చాలమంచిది. విద్యావంతుఁడు. దైవభక్తిగలవాఁడు కాని సర్వదా లింగమును బూజించు వాఁడు సూక్ష్మబుద్ధిగలవాఁడు పరోపకారతత్పరుఁడని యెల్ల రఁదుఁడు. తెల్లంగనమాదరణము కొన్నాళ్ల కొక్కకీర్తిగా మాఱినది. కాలగతి యెట్టివారి నేని తలక్రిందులు చేయఁ గలదు. ఇంద్రాదులే దానికి లోబడుదురట. ఇక మానవు లేపాటి అని తరువాతివృత్తాంతము జెప్పన యాలసించు చుండు టెఱింగి మృత్యుంజయుండు సహాధిపరాయఁడు తన తండ్రి యని మిత్రుఁ డెఱుంగఁడనీ తలంచి మోమున మార్పు గలిగిపట్టి చంద మగపడనీయక సఖా ! యేల యాలోచించె దవు? నేను నీకు మిత్రుఁడను గానని తోచిన మామము. లేకున్న జెప్పమని పట్టుపట్టెను. ఆతని మోమును గాంచి యిక్క జెప్పకున్న నెయ్యనిమనస్సు మఱిత కలతనొందునని యూ హించి పరివేశముఁడు చమత్కారముగా నిట్లు పలికెను. మిత్రరత్నమా! వేఱుగఁ దలంపనుము మామలగుదడి పచిప వలసినచ్చెఁ గాని యిది నీవంటి చత్పరత్తునియెదుట జెప్ప

వలసినది కాదు ముందు మించి పెదవిదాటినది. ఇక్కడ జెప్పక
యుండ నయితే కాదు వినుము. ఆవల సదాశివరాయుడు
వయస్సించుకొని మించినను నాటకసభనుండిన యొకయంగనా
మణిని గానమునః గలయభిరుచిజేసి పరిగ్రహించెను. దేశాం
తరయువతి యనియు నాలోచింప డయ్యెను. తన యాజ్ఞిం
చినద్రవ్య మొకనిధిలో నిషియుండెను. ఆవేడుకతో నది
యంతయు వ్యయమయ్యెను. ఇప్పుడతఁ డియ్యూరు వదలి
గ్రామాంతరమున నున్నవాఁడు. అందును గ్రామమున నుండక
సమీపమున నొక్కరు భూములనడుమ సవ్యములఁజేసిన గట్టు
కొన్న కొట్టమున నున్నవాఁడు ఆమెయు నందున్నది. ఆ
నాటకసభ వా రామెం గోలుపోయి యాతనిఁ బరిపరివిధములం
దిట్టుచుఁ బోయిరి. కులముచేసినను కూడుపుట్టవలయు నన్న
సామెత యున్నదికదా, అట్లేమేని లాభించెనా? గోళ్లక్షేత్ర
మునకుఁ జేరినదేశమున నుండుకాంతయట సంగీతము కడుగు
కొని త్రాగనా ఆమె వంటచేయుట యీయఁగ భుజించుట
ఇదేమి? సత్కులమునఁ బుట్టి నీచకులస్త్రీని పరిగ్రహించు
టేమి? అడుగువా రెవరును లేరనియే కదా ఇక నెవ్వరెవ్వ
రెట్టితుచ్చకార్యము లొనర్చినను జెల్లుచునే యుండును.
ఇదియే నేజెప్పఁదలంచిన వృత్తాంతమని ముగించెను.

మృత్యుంజయుఁ డామాటలు విని భేదపడియు నాభా
వము కనఁబడకుండ నవ్వుచు నెవరికర్తము వారిదనిమాత్రము
పలికి కొంతప్రాద్దుపుచ్చి యింటికివచ్చుచు మార్గముననే మిత్రు
డగు పరివేషకుని నతనియి టికి బంపివచ్చి తనయింట నొంట
రిగాఁ గూరుచుండి యాహారమునైనఁ గొనఁబూనక చిత్తము

కలతనొందియుండఁగా నిట్లాలోచించెను. పాప మీఁదివేష
కుడు కపటమెటుంగఁడని స్పష్టమయ్యెను. ఈతఁతో స్నేహము
నాకుఁ గుదిరినదిమొదలు మాయొంటికి వచ్చినవాఁడు కాఁడు.
కావున సదాశివరాయఁడు నాతండ్రియగు టెటుంగఁడు. కొన్ని
నెలలనుండి నాతండ్రియు నీయూరనుండక యందందుఁ దిరుగు
చున్నవాఁడు. కావున నామిత్రుఁ డీవార్త నాతోఁ జెప్ప
సాహసించెను. ఆవిషయమటుంచి ప్రకృత మాలోచించెదను.
నాతల్లి రాధాంబ సాధ్వీమణి యని ప్రఖ్యాతి గాంచినది.
ఆశ్చర్యముగ నామె మృతినొందెను. అత్తఁటి నాతండ్రిని
మరలఁ బెండ్లిచేసికొమ్మని పెద్దలు ప్రోత్సహించిరి. ఎంతమాత్ర
మావిషయము వలదనిచెప్పెను. కొలఁదివత్సరము లట్లే
యామెనే పొగడుచుండువాఁడు ఇపు డిట్టిపని చేసియుండునా?
నిన్న నాతో నొకనిధికార్యదర్శి మాటలాడుచుఁ దండ్రిగా
రుంచిన ధనమంతయుఁ దీసికొన్నారే వ్యాపారమునకా యని
యడిగెను. నాకుఁ దెలియదంటిని. నాతండ్రికి సంగీతమున
నెక్కుడు ప్రీతిగల్గినమాట నిశ్చయమే పాటపాడుదనముఁ
జెవికోసికొని పోవువాఁడు. జబ్బులపురమున నొకయువతి
పాటపాడు ననఁగా నూటురూపాయలు వ్యయించి చీకటి
గొనిపొవుట నే నెఱుంగుదు. నాతల్లి యంతధనమేల పెచ్చింప
వలయునన్న నాచిత్తము నన్ను నిలువనీయదు. సన్నేమియు
ననకుమని బ్రతిమాలియే వెళ్లెను. వారిచిత్తమున కేల కష్ట
మును గల్గింపవలయుననఁ మే మూరకుంటము ఇపు డిచ్చిన
వార్తలం బట్టిచూడఁగా నాతండ్రి ధనమంతయుఁ దీసికొని
యొకనారీమణిని నేకరించియుండుట వార్తనమసియే తోచు

చున్నది. ఇప్పుడు నే జేయవలసినపని యేమి? ఆసనిత వంట చేయఁగా నాతండ్రి భుజించునట. ఈవిషయమే సత్యమైవచ్చో! దండ్రిని గులభ్రష్టుఁగాఁ దలంచి పరిత్యజింపవలయును. దానఁ బాపముగా! యపవాదముగాని నాకు రాద. పాలవంటిది మాంసశము. ఏనాఁడు వషకీర్తినిజొందినది కాదు నాతండ్రి పొండకీకమును గూడఁ జేసెను. వారితండ్రి వాజపేయము నొనరించెనట మావారందఱు పక్తిపావనులని ప్రఖ్యాతి నొందినవారు. వైదర్భులనబడు విప్రులలో మావారుత్తమోత్తములని పేరుపొందిరి. నాతండ్రి యీపనిచే నషకీర్తి పాలగునుగదా. ఇంకను విచారించెదను. అషకీర్తిభాజనముగ బ్రదుకుటకంటె మృతినొందుటయే మేలు అని తలపోయుచు శయనించి నిదురరామి నెట్లెట్లో కాలముఁ బుచ్చెను.

విదవ తరంగము.

లలిత యొకనాఁడు తనయింటనుండఁగా సుభద్రపంపిన దాసివచ్చి మాదేవి మిఠ్ఠుఁ బిలుచుకొని రమ్మన్నదని చెప్పెను. ఆమెయు వెంటనే పయనముచేయ ననువుగామి రెండుమూఁడు గడియలు గడపి పోయి సుభద్రం గాంచెను. ఆమెయుఁ జెలి రాకకై యువ్విళ్లూరుచుఁ దనమనోగతవార్తలఁ జెప్పుకొన నుంకించుచుండెను. కాన లలితఁ గనుంగొనినంతనే మహా నందమునఁ గూరుచుండుమని చెప్పెను. విదవ లలితయుఁ గుశలవార్తల నడిగి నన్ను రమ్మన్న కారణము వినఁగోరెద ననియె. సుభద్రయుఁ జేయిపట్టి లలితను జెంతకుఁ దీసికొని

రహస్యమునుమీ యని హెచ్చరించుచు నిట్లు పలికెను. ఆనాడు నీమాటలు విన్నంతనే మనస్సు మాటిపోయెను. ఎన్నియో ప్రకారములఁ బరిశీలించితి. నీమాటలన్నియు వేద వాక్కులవంటివి. ఒక్కటియైన నందుఁ ద్రోసి వేయఁదగినది లేదని నిక్కముగాఁ జెప్పఁగలను. నాయెఱిగినదంతయుఁ దెలిపెద. శ్రద్ధగ నాలకింపుము. నాపతి వారియింటఁ జిక్కిపోయినమాట సత్యము మాఁడువేలరూప్యములు మునిఁగిపోయినట్లే. అవి పోయిన మానె. దుష్టులతో సావాసముచేసి రాజద్రోహ ముచు బురికొలుపు నుపన్యాసముల నేర్చికొని గ్రామములకుఁ బోయి యందఱిని రాజభక్తిహీనులఁగా నొనరింప నుద్య మించుచున్నయట్లు స్పష్టమయ్యెను దాన నెన్ని చెడుగులు మాఁడునో నీ వెఱుంగుదువా. రాజకీయోద్యోగులు నాపతి నొకకంటఁ గనిపెట్టి తిరుగుచున్నారట ఎప్పు డుపన్యాస మీ యుఁబోయిన నప్పుడే బంధింపవచ్చునని కింపెట్టియున్నారట. ఈమాట వినినప్పటినుండి నామన స్ఫుడికిపోవుచున్నది దిక్కు తోఁచుట లేదు. ఆహారము హితముగాక యున్నది. నిద్దుర పట్టదు. మాటలాడుచో నొకమాటకు వేటొకమాటచెప్పు టయు నలవడుచున్నది. ఏమనిచెప్పుదును! నాలుగై దుదినముల క్రిందట నాతండ్రికిఁ గబురంపితిని. ఆయన వచ్చెను. ఈవిష యమంతయుఁ జెప్పితిని. మాఁడుదినములనుండి నాభర్త యింటికి రాలేదు. వారిఁ గాంచఁగోరి నాతండ్రి తిరుగుచునే యున్నాఁడు. కనఁబడుటయే లేదు. మిత్రబృందముతో నెం దున్నవారో యేమిచేయనున్నారో తెలియఁ దరముగాదు. పండువంటిపంసారము సఖి! యిట్లగుచున్నది. ఏమని చెప్పు

గలను? ఎక్కువగ భాగ్యము లేకున్న మానెగాని యన్నవస్త్రములకుఁ గొంతలేదుకదా. మనహక్కి నొక్కయతిథికి మృష్టాన్న మిడి మనము భుజించినఁ జాలదా. అమితైశ్వర్య మేల? ఆదిగలవారికి మనకంటె సుఖముండునని నే ననుకొనను. ఈనాటి కీకడగండ్లు గలిగెను. ఏమిచేయను దోడక నిచ్చుఁ బిలువనంపితిని. లలితా! మనయోగ్యత యేమి? రాజద్రోహమును బురికొల్పు నుపన్యాసము లిచ్చుటయేమి? తక్కినవారందఱు పుష్కలసంపదేదా యందువేమో. వారొక్కొక్కలాభమునుగోరి తమకు బాధలేకుండ నుపన్యసితురు. నాభర్త కట్టిచమత్కారము లేదుసుమీ. ఈనడుమ నొకపండితుఁడొ వాదించుచు నెంతకఠినముగా నెల్లఁకు నొప్పిగలుగునట్లు మాటలాడెనో మనము వినలేదా. మాటలాడఁ బూని నపుడు దేహము తెలియదు. నే నొకప్పు డంతకఠినముగా మాటలాడనేల యని యడిగితిని. నే నేమిచేయుదు? అది నాస్వభావము ఆసమయమున నాయొడలు నాయధీనమున నుండదనెను. కావున నేనింత భయపడుచున్నదాన. ఏమేని యుపాయము గల్గినఁ జెప్పి నాసంసారము చీకాకుపడకుండఁ జేయుమీ. అని బ్రతిమాలెను.

లలితయు నేమియుఁ దోడక కొంతనే పూరకుండి సుభద్రా! యీనడుమ నేదోయొకపనిమీఁదఁ గర్నాటక దేశము నుండి సుదర్శనరావనువారు వచ్చియుండిరి వారిభార్యసుమిత్ర. మీయింటికి సమీపముననే వారిరువురు నివసించిరి. కొన్ని దినములకు నాకు నామెకుఁ బరిచయము కలిగెను ఈభాష వించుక యామె తెలిసికొనఁగలదు. ఆమెభాష నాకు రాదు.

పదివినముల కామె మనభాష జక్కగా మాటలాడజాలెను. ఇంటిపెత్తనములవిషయము మాటలాడుచు నాసుశీల నాతో మాదేశమున మాకే యింటిపెత్తనముచేయు నవకాశము గలదు. ఈదేశమున నది చాలఁ దక్కువగా నున్నదే యనెను. పురుషులకుఁ బెత్తనములేదా యంటిని. వారు భార్యలయధీనమున విశేషించి యుందురనియె. కారణమేమని యడిగితిని. కొన్నిమందులు గలవు వానిని బ్రయోగింతుము దానఁ బూరుషులు మామాట జవదాటక యుందురనియె నాకా మాట యచ్చెరువుం గూర్చెను. ఆమందు లెట్టివో నాకుఁ జెప్పవలనుపడునా యంటిని చెప్పుటకేమిగాని తప్పక యట్లే చేయుదునని యన్నమునుబట్టి బాసచేసినఁ జెప్పుదుననెను నియమము లేవేని గలవా యని ప్రశ్నించితిని. విశేషించి నియమములు లేవు. కాని గట్టినియమ మొక్కటి గలదు. ఏమన నొంటికి భోజనమున కెవ్వరేని వచ్చిన వారికిఁ దప్పక వానిం బెట్టుచుండవలయు అట్లు పెట్టకపోయినచో నాహారము పురు గులవలెఁ గనబడుననియెను. నే నాశ్చర్యమంది యితరులకుఁ బెట్టనేల ? భర్త వశ్యుడగుటకుఁ బెట్టిన నది కార్యకారి యగును. అన్యులకు నందు నతిథిగావచ్చిన వానికిం బెట్టిన లాభ మేమనియడుగనామె నవ్వి యామందున కట్టి నియమముగలదు. అది తుదకు దేహనాశనమును గల్గించును కావునఁ గడుజాగ్రత్తగా దానిం బెట్టవలయునని యేమేమో యావిషయమునఁ జెప్పెను. నాకుఁ జెప్పదగనంత భీతికల్గెను. ఆమాట మాని యేమోవిషయములు మాటలాడి వచ్చితిని ఆమందుఁ దెలిసి కొని నీవు ప్రయోగించితివేని నీభర్త లోబడును. ఈ

దుస్సహవాసము మానును. ఎల్లప్పుడు నీకు లోబడియే యుండును. అని పలుక లలితమాటలు విని సుభద్రయు నానుశీలతో మైత్రీ చేయఁదగునని నిశ్చయించుకొనియెను. లలితయు మరల వత్తునని తనయింటికిం బోయెను.

ఇఁక వేంకటాద్రిశర్మ విషయము నించుక చదువుదము. ఆ సుపన్నగృహస్థుఁడు దండ్రియుపదేశానుసారము ప్రవర్తించుచు నాయుపదేశమే సకలవేదసారమని నమ్ముచు రాజభక్తియు దైవభక్తియుఁ గలిగియుండెను. ఆయూర నూతనముగా నేర్పడిన యొకసంఘమునఁ గలసభ్యులు కొందఱు రాజద్రోహమును బురికొల్పుచు నుపన్యసించుచుండఁగా శర్మ వినియు నించుకంతయే జలింపక తనఃతృపాదు లుపదేశించిన వద్దతిని మానక రాజును బరమేశ్వరునిగా భావించుచుఁ దండ్రి వలె దలంచుచుఁ బ్రవర్తించుచుండెను. అతనిం బెక్కిండ్లనుసరించుచుండిరి ఊహ్యసకులకుః బలుకుబడి తగ్గుచుండెను. కావున వారికి వీరిఁ యి బ్రతిదినము కోపము హెచ్చుచుండెను. ఆకోపము కొంతకాలమునకుఁ గార్యరూపముగాఁ బరిణమింపఁ జొచ్చెను. వేంకటాద్రిశర్మ యచుచటలను గొందఱును జాటుగానుండి కొట్టుచుఁ దిట్టుచు వారికార్యములకు భంగము కలిగించుచు దుర్వృత్తు లనుపేరఁ బరఁగుచుండిరి. వారిలోఁ గొందఱు తమతమకార్యములను గొనసాగించుకొన. గోరి యుపన్యసించుచుఁ దిరుగుచుండిరి. పౌరులకెల్ల వారి ప్రవర్తనము కష్టతరముగా నుండెను. పారివారి మనోహ్య పారముల నెఱింగినవారెల్ల నది స్వకార్యమునుగోరిన యొక యెత్తుగా నుండునని తలంచుచుండిరి క్రమక్రమముగా

వారిచర్యల ఖండించుచుండిరి కొలఁదిదినములకు నాయుప
న్యాసకుల మోసమెల్ల వెల్లడికాసాగెను. అందుఁ గొందఱు
గ్రామములకుఁ బోయి తమతమవ్యాపారముల సాగించుచు
జనులకుం దమవేరు తెలియుటకు నుపన్యసించుచు నుపన్యాస
వేతనములం బుచ్చుకొనుచు మనస్సునలేనిదేశభక్తిని వెల్ల
డించుచుఁ బరోపకారార్థము పాటుపడుచున్నయెల్లు నటించుచు
వంచకులై తిరుగుచుండిరి. పెక్కండ్రీగుట్టు తెలిసికొనక
వారు దేశముపైఁ గలయభిమానముచేతనే సర్వత్యాగమొన
రించి పాటుపడుచున్నారని తలంచుచు వారేమో తమ్ముద్ద
రింతురని నమ్మి వారియుపన్యాసముల వినచు వారియుపదేశ
ములు దేశదారిద్ర్యమును దొలఁగించునని నమ్ముచు వారికిం
దోడుపడుచు వారివలెనే తమరు నుండఁ గోరుచునుండిరి ఎన్ని
దినము లుపన్యసించినను బద్ధతి యొక్కదే యగుచుండెను.
వేంకటాద్రిశర్మ యనుచరులు కొందఱు వారితత్త్వ మిదియని
తెల్పినచు వినక వారినే యనుసరించుచుండిరి వారి నాక్షే
పించిన వారియెడఁ గినుకఁ బూనుచుండిరి ఈయంతరమున
వంచకులు మఱింత దేశభక్తిని బయలుపఱచుచుఁ దిరుగ
సాగిరి. ఈయాపత్తునఁ గొందఱు మధ్యస్థులు నిశ్చితబుద్ధులు
కాక యెటుచేయుటకుఁ దోషకయుండిరి. అత్యముగా దేశ
భక్తిగలవారి కాతరుణయునఁ బ్రఖ్యాతి లేకపోయెను వేంక
టాద్రిశర్మయు నీ విషమావస్థయం దేమిచేయుటకుఁ దోషక
పర మేశ్వరకటాక్షమును గోరుచుఁ దనవ్రాచినవ్రతము విడ
నాడక సాగించుచుండెను. క్రమక్రమముగా వ చకులయుప
న్యాసములు స్వకార్యార్థ మనుభావము నుంతనుంత వెల్లడి

యగుచుండెను. కాలము పక్కమైనగాని యేపనియుఁ గొన సాగదు గదా!

మృత్యుంజయుఁడును సదాశివరాయఁడును మనస్పర్థ లచే నొకచోటనుండ సమ్మతింపనిస్థితియం దుండిరి తండ్రి ద్రవ్యమంతయు నా యెమ్మెలాడికొఱకు వెచ్చించుచున్నాఁ డనియు, ముదుసలితనము రానున్నతఱి నీకార్యము మంచిది కాదనియు, దీనఁ గులమునకుఁ గళంకము కల్పచున్నదనియుఁ జింతించుచుండువాఁడు. ఈవిషయమంతయుఁ బరివేషకుఁడు కనిపెట్టెను. ఆతనికొక తోఁబుట్టు వుండెను. ఆమె మిగుల సొగసుదనమునఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచినది. తల్లిదండ్రు లామెకు వివాహముచేసి యత్తవారింటికిఁ బంపకముందే భూలోక మును వదలవలసినవారైరి. పరివేషకుఁ డొక్కడే యామెకుం గలసోదరుఁడు. ఆతఁడు విశేషించి చదువుకొన్నవాఁడు కాఁడు. కాని విద్యాసునివలె బ్రవర్తించుచుండును. వారివృత్తి పెక్కుండుసజ్జనులకు సరిపడకుండెను. నవనాగరికులలోఁ బ్రథమతాంబూలమున కాతిడే తగినవాఁడు. తోఁబుట్టువును జక్కఁగాఁ దీర్పుగలవారుగ నాఁడువారు లేనందున నిరుగు పొరుగువారి నమ్మలక్కలను నమ్ముకొని యామెరక్షణము వారియధీన మొనరించుచు గాలము గడపువాఁడు. కొన్ని దినముల కామె యత్తవారింటికిఁ బోదగిన యీడుకల దాయెను. ఆసమయమున నామెకుఁ బనిపాటలు నేర్పి తీర్పు గలవారెవ్వరు? భగవంతుఁ డొక్కడే. వయస్సు చిన్నది ఇరుపొరుగిండ్లకుఁ బోవ నలవాటు పడియెను. చదువునచ్చి నది కాని యది పెద్దలచాటుననుండమిఁ జక్కఁగా నుపకరిం

పకపోయెను. ధనవంతులబాలికలతో సావాసము. ఇవన్నియు దోడుపడఁగా నామె నలుగురిలోఁ దిరుగ నేర్చుకొనియెను భర్త్యగృహమునకుఁ బంప నిశ్చయించి పరివేషకుఁ డామె నడుగ నిపుడే పోనొల్లనిభావ మగపడున ట్లుత్తరమిచ్చెను. బంధువులెల్ల నెక్కడఁ గనఁబడినచు దన్నుఁ దూలనాడుచున్నందునఁ దుదకుఁ బరివేషకుఁ డెట్లో సమృతింపఁజేసి యత్తవారిం టికిం బంపెను. ఆమెవే రాత్రేయి. ఈవేరేల పెట్టఁబడియెనని యెవ్వరేఁ బ్రశ్నించిన మాది యత్రిమునిగోత్రమని సోదరుఁడు బదులు చెప్పుచుండువాఁడు. ఆత్రేయి యత్తవారిం టికిం బోయెను. గాని యందలియాచారము లామెకు నచ్చ నందునఁ గొన్ని దినములైన నటనుండనొల్లక యన్నకడ కరుగ వలయునని పతితోడఁ జెప్పుచుండెను. ఆమెపతి ప్రవరనామధే యుండు పురోహితవృత్తి జీవించునాచార మాయుంటవారికి సనాతనము. కాని ప్రవరుఁ డదియే ప్రధానముగా భావింపక పురాణముచెప్పుచు ధనవంతుల నాశ్రయించుచు మర్యాదగాఁ గాలముఁ ద్రోయుచుండువాఁడు. భార్యయం దత్యంత ప్రీతిగలవాఁడు. విదుషియని సుందరాంగియని సత్కుల ప్రసూతయని యాయాత్రేయిని మిగుల గారాబమున నేలుచుండెను. ఇన్నివిధములఁ దన్ను భర్త ప్రేమించుచుండినను దనయిష్టానుసార మొరులగృహముల కరుగుట కభ్యంతరము గల్గించుచున్నందున నామె యాపతి నంతగా ప్రేమింపక యేదో యొకవిధముగాఁ జూచుచుండెను. ఏమియు నెఱుంగఁగిప్రాయ మని యాతఁ డద్ధానినెల్ల సరకుగొనక యుండెను. ఆతఁడతల్లిదండ్రు లామెను మర్యాదగాఁ జూచుచు నిరుగుపొరుగిండ్ల

కెల్లప్పుడు పోవుచుండుట మర్యాదకాదనియు వా రేమేనన్న చో మనకు నొప్పికలుగుననియు బోధించుచు నించుక నిర్భల భము గలిగించుచుండిరి పరపురుషు లింటికీ దనవత్తో మాటలాడవచ్చినపుడు తానే వారిం బల్కరించుచుండుట యాత్రేయి యలవాటులలో నొకటిగ నుండెను. కొలది నెలల కందందు మాటలవెంబడిగ నామెయలవాటు లుత మంచివి కావనువిషయము బహిష్కత మగుచుండెను. అది యెట్లొ ప్రవరుని చెవిసోకెను. ఇంచుక యనునూనిచియు ననురాగభరంబువెంపున నూరకుండెను ఒక్కనెలలో బది సారులు మర్యాదగలవారు చెప్పనట్లు తటస్థించెను సాక్షులు ! ప్రవరునిమనస్సున కామాటలు కష్టమును గల్గించెను చ్చును వాక్కుల బత్నిని మందలించెను కాని యామె వానిని లెక్కింపక యిండుక పరుషముగా బదులుచెప్పెను యోగి భేదముగలుగ నాతఁ డేమియు దండింపక పరివేశకు యోగివృద్ధ వ్రాసిపంపెను. ఆకొలదికాలమున నాతఁ డొకటిగాని మద్యపానముచేయ నభ్యసించెను. ఆకష్ట చేరిననున్నన నాతఁడు మిత్రులంగూడి త్రాగి యొడలెటుగరుండును కొన్ని నామినుష్యుఁ డెన్న డనియు నాలోచించి నాలుగుపదియిచ్చ పెట్టి యసుగతముగా మాటలాడి యాత్రేయి నేల జూచి పరివేశమువచ్చు ననెను. నేనేల యీహానివిచ్చినిని స్వామి యనుకొని యాప్రసవనియిస్త్రుఁ డిప్పుచేరెను ప్రసవించి కొంతకాల మెట్లొ యామెతో రసాన మూర్త నాగి డాటి గాని యామెప్రవర్తన మంతకంతకు విదగ్ధ నిర్వహణము కాఁగా నాధియు వ్యాధియు బొడసూపి గాలగడపి పోయె.

ఆపని జరిగినంతనే యాత్రేయిపతికి నౌర్థవైహికములు సాగుచుండఁగనే తనయందమునకు లోపముఁ గల్పించుప్రయత్నమేమే నొనరింతురో యని యెవ్వరికిం దెలుపకయే యొక పూరుషుని బిలుచుకొని యన్నకడఁ జేరెను.

పరివేషకున కవ్వలఁ గొన్నిదినములకు మృత్యుంజయునితో మైత్రి యలవడెను. కావునఁ దనమిత్రునకుఁ దండ్రివైఁగల విరోధము నెఱింగి యతఁడు పడడబ్బులు వైద్యవృత్తి నార్జించువాడు కావున భార్యను బోషించుకొనఁ గలఁడని యెంచి యాత్రేయి నాతనికిఁ బత్నిఁగాఁ జేయ నూహించెను. ఆయాహ బడులుపడకుండఁచుండియే తండ్రిమరియాదను సమయోచితముగా మృత్యుంజయున కెఱింగిఁచెనని యిపుడు పాతకమహాశయు లూహింపఁ గలరు. దాననే తండ్రికిని గొడుకునకును మనస్పర్థ లుదయించెననియు నూహింపవచ్చును. ఆమనస్పర్థలు నానాటఁ బెరుగసాగెను. ఏగ్రామమున రాజమాడామణిబాయిని వరించెనో యాయూరనే యామొంగూడి సదాశివరాయఁడు వసించెను గ్రామమున నుండ ననుకూలంపక కాబోలు నూరిబయట నొకయిల్లు కట్టుకొనియు దెను. పాపండకులజనితురాలై మాంసమును వదలుకొన్నను గ్రొత్తపతిని వరించినందున నామె మాంసమును భుజింపఁ బతి నలవరించెను. తుదకు సదాశివరాయఁడు మాంస భక్షకుఁడుకూడ నయ్యెను. ఆవిషయముకూడ నల్లల్లన నెల్ల యెడలఁ చెల్లముగా వెల్లడియయ్యెను. పరివేషకుఁ డిమాట కూడ మృత్యుంజయున కెఱింగించెను. తుదకుఁ దండ్రి కుల భ్రష్టవయ్యెనని నలుగురితోఁజెప్పనట్లు చేయఁజాలెను

“మత్స్యదస్సర్వమాంసాదస్తస్మాన్మత్స్యోః పరిత్యజేత్.”
 అను మనుస్మృతిశ్లోకమును జదువుచు జేవలను దినువాఁడెల్లమాంసములను దినినట్లే యని చక్కగా మనస్సునకు నచ్చజెప్పెను. ఆమాటలు తనమనస్సునఁ గలయిర్వ్యయము బెంపొందింపఁగా మిత్రునియం దిసుమంతయు ననుమానము నొందక తండ్రితోడి సంబంధమునుగూడ వదలుకొనఁ బ్రయత్నించి పెద్దల నడిగెను. కాని వారిత త్వరపడు టుచితము కాదనియు నింకను గొంతకాల మొర్చియుండి చక్షుస్సాక్షికముగాఁ బరీక్షించి వదలుకొనవచ్చునని నచ్చజెప్పిరి కావున నూరకుండెను.

కొన్ని నెలలు గడువఁగా మృత్యుంజయుఁడు వలయు నన్నిమందు లుండుటంబట్టి యూరకుండఁజాలక రక్తవృద్ధిని గల్గించుమందులఁ బుచ్చుకొనసాగెను పరివేషకుఁ డపుడపుడు ప్రస్తావనమున “తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన రక్తం శుక్లం చ రక్షయేత్” అనుశ్లోకమును జదువుచు నొషధసేవకుఁ బురికొల్పుచుండెను. దాన మఱింతశ్రద్ధతో వానింబుచ్చుకొనుచు ఊరపానముచేయుచు స్వాదుఫలములఁ దినుచు దేహముచు బోషించుకొనుచుండెను. పరివేషకుఁ డొకనాఁడు మాటలాడుచు మిత్రనూ! నాగృహము కొంతకాలము నుండి వాసయోగ్యముగ లేదు. ఈగలబాధ మెండు. చెమ్మయెల్లప్పుడుండును. కావున దాని మరలఁ గట్టింపఁ దలంచితి. ఆసమీపమున నుండఁదగినయిల్లు కుదురలేదు. ఆకారణముననే పలుసారులు నిన్నుఁ జూచుభాగ్యము నాకుఁ గలుగకున్నది. నిన్న రావలెనని యెన్నియోసారులు ప్రయత్నించితిని.

కాని సాగినది కాదు. ఇంక వారముదనుక రాఁ జాలనేమో. క్రొత్తయిల్లుకుదిరి యందుఁజేరి వస్తువులఁ జక్కగా నమరుచుకొని కదా రావలయు. వీడుదినములు నిన్నుఁ జూడకయుండఁగలనా యనునదియే యిపుడు నన్ను బాధించువిషయము. అన్నింటికి నీశ్వరేచ్ఛయే కదా. అని యూరకుండెను. తన మిత్రుఁడు చెంతనుండిన మఱిత మేలని యాలోచించువాఁడు కావున నాతనిం గాంచి సఖా ! నాతో నీమాట యొక్కమా అయినను జెప్పితివా. మనయింటిపొరుగువారు రేపుగ్రామాం తరమున కరుగుదురు. ఆయిల్లు నాయధీనమున నుండును. నీవు తప్పక యెల్లియే చేరవచ్చును. అద్దెయ్యఁ గొంచెమే. తప్పక రావలయుఁ జూమి యని యొత్తిచెప్పఁగా నతఁడు తనవలలోఁ బడనున్నాఁ డని యెఱింగి మఱిత యుత్సాహము గల్గియు దానిం దోఁచునీయక సఖా ! దూరముగానున్న మనయిగువరకు మంచిది. సమీపముననున్న నింతటిమైత్రి యుండునో ఉండదో యనుశంక బాధించెడిని. అన నాతఁడు మఱిత శ్రద్ధగా రమ్మని ప్రార్థించెను. ఎంతోకష్టముమీఁద నట్లే యని యంగీకరించి మఱునాఁడు సాయంకాలముదనుక రాకయుండి తొలిజాము నించుకయుండఁగా వచ్చిచేరెను. తనతోఁబుట్టువును గనబడక యుండ నుండుమనిచెప్పి దననుజూడ మిత్రుఁడు రాఁగా నామెను లోపలనునిచి మాటలాడి సాగనంపెను.

ఆగృహము విశాలముగ నెత్తుగ నుండెను. ఇంటి ముందు బహిర్ద్వారమునకు లోకలఁ గొంత రిత్తవోటు గలదు. వేసవికాలము శయనింప నది యుపయోగించుట యింటివారివాడుకయై యుండెను. ఆచోటున రెండు వేఁచెట్లు

నాలుగు పొన్నచెట్లును గలవు. ఆపొన్నవ్రూకులు రెండు ప్రక్కలఁ జాలుగా నుండునట్లు వేయఁబడి యుండెను. వాని నకును నుత్తరమునుండి దక్షిణమునకుసాగునట్లు క్కవేదిక యనురింపఁబడియుండెను. ఆవేదికల పై భాగమున స్నిగ్ధముగాఁ గనుపట్టు పాషాణములు రెండు దుప్పఁబడినవి. వాని నాపొన్న చెట్లకొమ్మలు చక్కగా నాచ్ఛాదించియుండును. నసంతక్రిష్ట కాలములలో సాయంకాలములం దాపాషాణములు చల్లగా నుండుటకు జలములఁ జల్లుచుండుట వాచుక. అవి చల్లదనము గలిగి యలరార నందుఁ గూరుచుండి లాంబూలచర్మణము చేయుచు నిష్టులతో ముచ్చటలాడుచుండునాచార మాయింటి వారికిం గలదని పాతకు లెఱుంగుటొప్పు. ఆపొన్నచెట్లకు మల్లికాలత లల్లుకొనఁ జేసిననుండిరి. వేరుచెట్లు రెండును బహిర్ద్వారమునకు దక్షిణముగాఁ దూర్పుఁడనురలయం దుండెను. అంతపెద్దవి కావు కాననే జొంపములుగా శాఖ లుండఁ జల్లదనమును గల్గించుచుండెను. ఇంటిముందు రెండఁ బుగులు వేయఁబడియుండెను. వానిమీద సౌధభాగము కలదు. క్రొత్తవారువచ్చి యందుఁ గూరుచుండవలయుననియు నింటిలోఁ బ్రవేశింపకుదురుగాక యనియు వారిభావము. ఆవేదికలక్రిందఁ జాలుగ లతలవలెనుండు పూలచెట్లు మృత్యుప్రముల నునుపఁబడియుండెను. వానికొమ్మ లొక ప్రక్క కించుక వ్రాలియుండును. పరిమళముల పెదఁజల్లుపూవు లవ్వానినిండ నుండును. ఆవేదికలపైఁ గూరుచున్న వారాపూవులఁ జిదుము బ్రయత్నింపక వానితావుల గ్రోలుచుండుట యలవాటు. ఆవేదికలనడుమ నల్పు రొక్కపరి పోదగి

నంతమార్గము గలదు. గృహద్వారము సుందరముగా నమ
ర్పబడియుండెను. దానినంటి రెండుగదు లిరుప్రక్కలఁ గట్టఁ
బడియుండెను. వానినడుమఁగూడ మార్గపరిమాణము పై
విధముగనే యుండెను. అవ్వల నొకస్థలము విశాలాయామ
ములుగలిగి శతసంఖ్యాకులు హాయిగాఁ గూరుచుండఁగి
నంత యుండెను. దాని తూర్పుపడమరలయందు మర్యాదఁ
గనఁబఱచుపీఠములు గొన్నియుండెను. ప్రేముతో నల్లబడినవి
కొన్ని యం దుండెను. ఎల్లయెడల మార్గమునువదలి రత్న
కంబళములు వెలయుచుండెను. దానిద్వారమున కివ్వల
రెండుగదు లుండెను. పడమరదెస నున్నగది యాడువా
రు డ నేర్పఱుపఁబడినది. తూర్పుదెస నున్నగది వస్తువ్రాతము
లుంచుకొనఁదగినది. దానిద్వారమును దాటఁగా నొకభోజ
నము సేయుస్థలము, దానిపడమఱిదెస పాకశాలయు నుండెను.
దానిద్వారమున కివ్వల రిత్తబయలు. అందుఁ దలవాకిట నిలు
చుండి చూచినఁ గన బడునటు తులసీవృక్షము వేయఁబడి
చుట్టు వేదిక యమర్పఁబడియుండెను. అందుఁ గూరుచుండి
యాతులసిని బూజించుట యాయింటివారి కలవాటు. దాని
కిరుప్రక్కలనుందుఁ బూలచెట్లుండెను. ఆస్థలము విశాల
ముగఁ గన్పట్టుచు నుండెను రెండు ఛాయాద్రుమము లందుఁ
గనఁబడును. దానియందుఁ దూర్పుభాగమున నొకనూయి
గలదు. అది యా యింటివారిదైనను దూర్పునఁగట్టఁబడిన
గృహమున నుండువారలు జలము తీసికొనవచ్చునని లేఖాము
ఖమున సప్తతి నొసంగఁబడియుండెను. కాన నానూయిపైన
గోడ కట్టఁబడ లేదు నీరు తోడుకొన ననువగునట్లొకచక్ర

మమర్పబడియె. రెండవవారును దమభాగమున నట్లే యను
ర్చుకొనిరి. నీరు తోడుకొనునపుడే రెండిండ్లవారును మాట
లాడుకొనవచ్చును. చానికి దక్షిణోత్తరభాగముల నుండు
గోడయు సంతయెత్తుగలది కాక సాధారణముగాఁ గట్టబడియే
యుండెను. ఆబావికి నుత్తరముగ రెండుగృహములనుండు
వారు వస్త్రతౌళనముచేయ నచువగుఁటలు రెండు దృఢపాషా
ణముల మమర్పబడియుండెను. వానినెక్కిన మోకాటినముముగ
నాగోడ యుండును.

ఆగృహమునకు బైభాగమున నొకసాధము నాతి
విశాలముగాఁ గట్టబడియె. దీనింగాంచి తూర్పుగానుండు
నింటియధికారియగు సదాశివరాయఁడు నొకసాధమును గట్టిం
చెను. ఈగృహములరెండింటిని వేటుచేయు సంవోకటి కలదు.
దానివెడల్పు మూరకంటె నెక్కువకాదు. ప్రక్కయింటివా
రితోఁ బ్రొద్దుపోకకు సదాశివరాయఁడు రాత్రికాలమునఁ
బరుండియుంఁగూడ మాటలాడుచుండువాఁడు. కావునఁ బోరు
గింటివారిని దనకుఁగల మైత్రివెంపన నాసగుదును గనఁబడ
కుండఁ జేయనెంచి సదాశివరాయఁడు గోడకట్టించెను ఒక్కరి
యింటిపైకి నొకరు వెన్నెలరాత్రులలో వచ్చుచుం బోవు
చుండిరి. క్రొత్తవా రాయుంటఁ గాపురముండుటకు వత్తురని
కలలోనైన నతఁ డూహింపలేదు. దైవవశమున వారికా
పొరుగుూరున నుండుభూములు దుస్థికి రాఁగా నందుండి
వానిని ఫలవంతముగఁ జేయునూహఁలిగి యటకుం బోయిరి.
ఆసమయమునకుముందే సదాశివరాయఁడు గ్రామాంతరమున
నొకయువతిం గూడియుండఁ గదా. ఆకారణముననే పరివే

షకుఁ డాత్రేయి యచుతోఁబుట్టువుతో నందుఁ బ్రవేశించెను
వారిరాకచే దనకెంతయో మేలుకలదని మృత్యుఁజయుఁ
డూహించెను. పరివేషకుఁడు తనయుద్దేశము కొనసాగునన్న
యూహతో నాగృహమును జేరెను.

ఆటవ తరంగము.

సుమిత్రతో సుభద్రకు గాఢమైత్రి లభించెను. మైత్రి
యొడఁగూడుటకు లలితయే కారణము. కొలఁదిదినములకే
క్షణకాలవియోగము దుస్సహమనుభావ మిరువురహృదయ
ములఁ బొడసూపెను. లలిత యొకనాఁడు ప్రోత్సహింప సుభద్ర
యేకాంతమన సుశీలా ! నావిచారమును దీర్ప నీవుతప్ప
నొరులు లేరుసుమీ యని జొటజొటఁ గన్నీరు విడిచెను.
ఆమె మృదుతమచిత్త గావునఁ దత్తటపడి తనచేలాంచల
మునఁ గన్నీటినొత్తి సఖి ! ఏల యీలీల జాలిపుట్ట విలపిం
చెదు? నాచేనైనపని గలుగఁ దీర్పకుందునా అడుగుము. ప్రాణ
ముల నిత్తుచు, అని జేతిలోఁ జేయివైచి పలుకుచుఁ జాబుకము
పుడికివేడెను. సుభద్రయు రహస్యముసుమీ యని హెచ్చరిం
చుచు మగనిదురవస్థయుఁ దనదుగ్గిము సంసారతాపమును
దెలిపి మనస్సుకరఁగున ట్లంగలారెన్ను. సుశీల యామాటలు
విని చప్పరించి యిదెంతపని? దీనికొఱకా యింతగా దుగ్గిం చె
దవు. భయంపడకుము. రేపు రమ్మ, ఆదివారము కాన నామూలి
కల నుపదేశించెదను. దాన నీమనోవాంఛ నెఱవేఱఁగలదు.
ఒక్కసారి యీమం దుపయోగింపుము. నీవతి నిన్ను వదలి
పోకయుండును. కాని యతని కేమేని బాధగలిగిన నాకుఁ

చెల్లుము ప్రతిక్రియ: చెల్లుదు నని నచ్చజెప్పి పంపెను. సుభద్రయుఁ జింతామణి దొరకెగదా యని సంతోషపడుచు రాఁగల హానిం దలంపక స్త్రీబుద్ధి కుటుచయన్న నానుడిని స్వాస్థకము చేయుచు నింటికిం బోయి యానాడును పతి రానందున లలితను దోడురమ్మని యెట్లొ రాత్రిగడపెను.

ఋణునిము యథోక్తకాలమున లలితను దోడ్కొని పోయి సుఖీలు గాంచెను. ఆమెయు నాయాషధమును సిద్ధము చేసి యుంచెను. కావునఁ బ్రియమూర చమ్మని కూచుండఁ బెట్టి యా యాషధమును జూపి దీనిం దీసికొనిపోయి మగఁడు రాఁగా నేమియు నాగ్రహమున్నజాడఁ గానరానీయక గార వించి భుజించువేళఁ గందిపప్పు కలిసిన కూరలోఁగాని మఱి ద్దానిలోఁగాని కలిపి వడ్డింపుము. ఇది చేదుగా నుండదు. ఇది యంతయు నొక్కదినమే యుపయోగింపకుము. రెండు దినము లుపయోగింపుము. మూడవదినము భుజించినదప వాతియగును మందు వ్యాపించుచున్న దని గ్రహింపుము. ఆరెండుదినములు తౌబూలమునం దేలకుల సుపయోగింప కుము అవి యీమందునఁ గలశక్తిని దగ్గించును. నాల్గవదిన మునుండి వాంతి కాదు. ఆనాటినుండి నీవుచెప్పినదెల్ల సర్థాం గీకారమున విడుచుండును. ఆవల నొకవారముపోవఁగా మఱి చూడు మీమందుశక్తి. కుక్కవలె నీ వెంటనుండును. నీవు పెట్టినదే భిక్షము. నీవు నందియన్న సతఁడెట్లే నందియనును. నీవు నందియనుట పొరపాటు. అది పందియందువా నిజమే అని పందియే యని యాతఁ డనును. కాని యొక్కమాటను జెప్పు వలసియున్నయది. ఆతఁడు క్రమక్రమమున ఊణించును. ఆఱు

మాసములు దాటిసరిపిదప నీమందునకుఁ బ్రతిక్రియ చేయ
దైవమునకుఁగూడ శక్తిచాలదు. దృఢశరీరుడైన మూఁడు
నాల్గువత్సరము లెట్లో సుచరించును. ఆవల జీవించుట నీయ
దృష్టముననే ఏదియెట్లున్న నీయాపదశక్తి యనుపమానము.
అని చక్కఁగాఁ దన్తహత్వమును దెలిపెను

సుమిత్రులుకు లాకర్ణించిన సుభద్రచిత్తము మార్పు
నొందెను. తోలుత భయముతోఁచెను. ఆమీద విచారము
పొడసూపెను దానిపిదప దుగ్ధము తలయెత్తెను. అనంత
రము క్రూరకార్య మిదియని స్ఫురించెను. తరువాత భర్త
లోకాంతరగతుఁడు కాఁగా నాగతి యేమగునోకదా యను
నాలోచన ముకురించెను. అవ్వల నిట్టికార్య మొనర్చెనని
విన్నయెడల నెవ్వరైన నన్ను నమ్ముదురా దైవమోహునా
యను నూహ యావరించెను. ఇన్నితోచినను వానిం బైకిఁ
గానరానీయక మాపనిగాన నట్లేయచి తదవసరోచితముగ
మాటలాడి యామందుచు జాగ్రత్తగాఁ దీసికొనిపోవుచు
నుశీలా ! ఇది చేయుపద్ధతిం దెల్పుమా యని యడిగెను. ఇ
ట్లడిగిననుశీలకు మఱిత నాపై విశ్వాసము కలుగుననియు
నేశంకయుఁ గలుగదనియు నామెయూహ. ఆప్రశ్న మాల
కించి యించుక ముఖవికారమును గుఱుతించి యనుమా
నించుచున్న నుశీల దానిందిగవిడిచి యిట్లు తెలిపెను. సఖీ !
ఇదియొక లతావిశేషమునకు సుబంధించినది. అలత వేరు తెలు
పరాదు. దాని యాకారముం దెల్పెద నీవే తెలిసికొనవల
యును అది పచ్చగా నుండును. చాలభాగము నాక్రమించు
కొనఁజాలదు. కాని చెట్టువలెనుండదు. దానికాడ గుండ్రముగా

నుండును. దాని యాకులు పచ్చగానుండి గుండ్రముగాక
 సోగగానుండక యారెండింటికి నడుమనుండునాకృతి గలిగి
 యుండును. ఆకు నడుగుభాగము బూడిదరంగుగా నుండును.
 పై భాగము పచ్చగనుండునుగాని రెండో మూడో యెఱ్ఱని
 చుక్కలుండును. సస్యములఁ బశువులు భక్షింపకయుండఁ
 జుట్టును వేయువెలుగున (కంప) కల్లుకొని యుండును.
 అన్ని తావుల నుండక పోవచ్చును కొన్ని తావుల నుండును.
 ఆలతయం దచ్చటచ్చట నాకు టుండునుగాని విశేషించి యుం
 డవు. స్థలవిశేషమున దట్టముగా నాకు టుండుటయుం గలదు.
 ఆకు నమలినఁ జేదుగా నుండదు. తీయఁగాను నుండదు.
 కావున నీగుణములనుబట్టి యాలతను గనుగొనవలయు.
 ఇట్లే యితరులకు నుపదేశింపవలయునని నాకుఁదెల్పిన పతి
 వ్రతయాజ్ఞ. ఈ గుఱుతులఁబట్టి కొందఱు గనుగొందురు.
 కొందఱు కనుగొనఁ జాలరు. వారివారియదృష్ట ముచలయునే
 గాని యావిషయమున వేటొకమాటను జెప్ప ననకాశము
 లేదు. నా యూహప్రకారము కొంతకాలమునకు నీ కగవడ
 వచ్చును. ఒక్కమాట చెప్ప మఱచితిని. అది కనఁబడనిపిదప
 సంవత్సరమునఁ దక్కువపక్షమున నిర్దురకైనఁ దెట్టకఁగలండు
 రాదు. అట్లు చేయకయుండిన నన్నము పురుగులవలెఁ గను
 బడును. ఆలతను దెచ్చునపుడు శుభవారమనఁగా సోమ
 బుధ గురు శుక్రవారములలో నొక్కఁ డుండవలెను. భగ
 వంతునిగా భావించి పూజించి నైవేద్యమిడినపదార్థమును
 దానే భుజించి పిదప దానియాకులు కోయవలయును. ముప్పది
 రెండాకులు చాలును. మెత్తగామర్దించి మూడు మిరియపు

గింజలువేసి మరల నూరి ముద్దచేయవలయును. అలతవేరు వశీకరణలత. సుభద్రా! నీవు నాకుఁ బ్రాణసమానురాలవు. ప్రాణములకంటె ని న్నెక్కుడుగ భావించునన్నను సత్యమే. కావుననే దీని సుపదేశించితి లలిత యేమనుకొనునో. ఆవలఁ గూరుచుండమంటిని గదా. ఇది మంత్రమునకంటె రహస్యము. నాతోడు. ఇతరులకుం దెల్పుకుము. నావంటిసఖి దొరకిన నపసర మామెకుంగల్గిన వచింపుము గురుపరంపర వృద్ధి కావ లయుఁ గదా. అని పలికి యూరకుండెను. సుభద్రయు నామె యడుగులకుఁ బ్రణమిల్లి నెలవ్రతీసికొని యామందుగుటిక నెట్లో దాచుకొని యింటికిం బోవుచు లలితతో నీవిషయము మాటలాడుచు నిది పరమరహస్యముగా నునుపుమీ యని హెచ్చరించుచు నింటికిం బోయెను.

పరివేషకుడు మృత్యుంజయుని పొరుగునఁ జేరిన తర్వాతః బ్రతిదినము సాయంకాలము మిత్రునింగూడి వనవిహారమునకుం బోవుచు రెండుగడియలకంటె నెక్కుడుకాలముండక ముందే నాసోదరి కడుజేల. ఒంటిగానుండనోడును అని పలికి త్వరపడి యింటికి వచ్చుచుండెను. ఆత్రేయిసోదరు నానతి మెయి నీరుతోడఁబోవుచోఁ దన్నెవ్వరు చూడకుండనుండు తఱినే సూత్రుడకుఁ బోవుచుండెను. సోదరుడు విహారము నకై మిత్రునిఁగూఁపిపోవునపుడు జలాహరణము చేయుచుండెను. మఱియు వా రింటికివచ్చినపిదప నంధకారముగనున్నను నీరు తోడుచుండెను. కొలది నెల లిట్లుగడచెను. ఆవల రాత్రి రెండ వజాము ప్రవేశించుతఱి నింటిలోఁ గూరుచుండి వాద్యసహాయమునఁ బాటలుపాడ నారంభించెను. ఆమెకంతము కలర

వము. కాన నెల్లరకుం దెలియకుండును. ప్రక్కయింటివారికిం దెలియకుండునా. రెండవజామున మృత్యుంజయుఁ డొంటిగఁ గూరుచుండి యాపాట విననోచెను. పదిసారు లద్దానిని విని యామె గీత పాడుచుండఁ జెంతనుండి విన నూహించెను. పరి వేషకు ననుమతిలేక యాకోరిక నెఱవేఱదని యాలోచించి యొక్కనాఁడు మిత్రునితో మాటలాడుచు సఖా ! ఈలోపల సరిగా నిద్దరనట్టుట లేదు. నాటకములుకూడ నీయూర నాడుట లేదు. హాయిగా సంగీతమువినగోరిన నీయూర నదియు దుగ్గభమే. జబ్బులపురమునకుఁబోయి కొలఁది చిహ్నములుండి వత్తే మనుకొన్నాఁడను. కాని వైద్యవృత్తి కది పొసగదు. నిరంతరము గృహముననే యుండి యెవ్వరేపేళ వచ్చినను వారికి సమాధానముచెప్పి మందులిచ్చి పంపుచుండవలయు. వారొకవేళ నింటికిరమ్మన్నఁ బోయిరావలయును. కావున గ్రామాంతరమున కొకటిరెంచుపూటలు పోయినఁ బోవచ్చు నుగాని వారములటఁ గడుపఁ దరముకాదు. పోకున్న నారో గ్యము నిద్రాభంగమునఁ జెడునట్లున్నది ఏమియు దోషకు న్నది. అని విసుగుకొని యూరకుండెను. పరిసేకనుఁ డతని యాశయ మెఱింగి తనసోదరీగానమును వినఁబలఁచి యీప న్నాగమును బన్నెననితలఁచుచు నిట్టులనియెను. నెఱుంగుడా! సంగీతమనఁగా నేమియర్థము. మహావిద్వాంసులు పాడిన విన వలయునని యూహింతువా. గాలిపాటగా వినుట కీంపుగా నున్నజాలునని యూహింతువా అనెను. మృత్యుంజయుఁడాతఁ డరంపడి యంతగొప్పపాట వినుశక్తి నాకెక్కడిది? లయజ్ఞానమైన నాకులేదు. కర్ణానందముగా నున్నజాలును. ఏదోయొకతృప్తి

మనస్సునకు నుండవలయు గదా. అనెను. పరివేషకుఁ డిఁక దన యుద్దేశము నెఱవేఱినదే యనుకొని స్నిగ్ధుఁడా! నాతోఁబుట్టువు కడుబేల. లోకజ్ఞానము లేనిది అందునవారదుగిఖాబురాశి మునింగియున్నది చిన్న తనమున నించుకసంగితశాస్త్ర మభ్యసించినది కాని యు-జోలియే మానియుండి యిప్పుడిప్పుడు మఱచిపోయిగదానిని స్మరణమునకుఁ దెచ్చుకొనుచున్నది. ఆధ్యాసములోనున్న పృథ్వీనఁ దనదుగిఖము తగ్గనని యామె తలంపు కాన భగవద్గుణములఁ దెలుపుపాటలనే పాడును. మఱొక్కమాట. ఆమెకు మోమోటమి యెక్కుడుగఁ గలదు. పురుషుఁ డెవ్వఁడే గనఁబడినచో మరల మూఁడువెనముల వఱకుఁ గంత మెత్తి గట్టిగా మాటలాడఁజాలదు. ఎట్లు బ్రదుకునో తెలియఁజాలను కేనొకడ సున్నాడను కావున నామెను గడుపులోఁబెట్టుకొని కాపాడుచున్నాడను. తల్లిదండ్రులు లేరుగదా. నాకథయు నింతమాత్ర మున్నది. ముందెట్లు భగవంతుఁడు కాపాడునో తెలియఁజాలను అని పలుకుచుఁ దలవంచి దుగిఖించినట్లు నటించెను. మృత్యుఁజయఁ డతనిదుగిఖము మాన్పు బూని యెన్నియోమాటలాడి యనుసరించి యాతని తోఁబుట్టువునకుఁ గల్గినదుగిఖ మేమని ప్రశ్నించెను. పరివేషకుఁ డిట్లు చెప్ప నారంభించెను

ఆర్యా! నేనేమని చెప్పుదును. నాతోఁబుట్టు వాత్రేయి. ఆమెవయస్సిప్పుడు పదునాలుగేండ్లుగా నుండునని యెఱుంగుము. పదియవవత్సరము చొరఁబడి చొరఁబడకియందుతఱి మాతంద్రిని మోసముచేసి యొక్కపురోహితునిగుమారునకు నిప్పించి యాత్రేయికి నవిధిగాఁ గొంద టొకపాడుదేవాలయ

మున వివాహము జరపించిరి. మాతల్లియు నెఱుంగదు. ఆ రహస్యవివాహము శాస్త్రీయముకాదని పెద్ద లెందఱోచెప్పి మాతల్లిదుగ్ధి మాపిరి. బొమ్మలపెండ్లిండ్లుగా నావివాహము సాగెననియు మరల సకాలమున ననుచువుండగు వసునకొసంగి వివాహము చేయవచ్చుననియు మాతల్లి నమ్మియుండెను. కాని యామె యకాలమృతివాత బడియెను తృప్తియు నట్లే పోయెను. నేనాదుగ్ధిములో మునింగియుండి నలుపురు చెప్పఁగా నూరక వారియింటికిం బంపితిని ఆవరుడు సమానుడని తోచిన వివాహముచేసి యాయవచ్చునని నాకెల్లఁగు జెప్పిరి. పూర్వము పెండ్లియయ్యెనందురె చానిగతియేమని నే నడిగితిని. అది నిశ్చితార్థముగాని వివాహముకాదని యందఱుపదేశించిరి. నమ్మి సోదరి ! ఆయిల్లు వరుడు నెట్టివారో కనుగొనిరమ్మ పరిపితిని ఆయూర నాబంధువులుహూంఁ గలరు. వారి వారియిడ్లలోఁ బదిసినములవంతుండఁగా నాలుగు నెలలు గడచెను. ఆవరుడు సదా రోగియై ట. ఆసమయమున నే రోగము వృద్ధియగుట నాతఁడు మరణించెను వాడే నీకు భర్తయని కొందఱుతులువలు నాసోదరిని ద్వరపెట్టి భర్తము చేయువుమనియు నాటువందల రూప్యము లప్పున్న దనియు సొమ్ము యిప్పుచియుఁ దెల్పిరట నాబంధువులొకరు శ్రమంపడి వారికంటఁ బడసీయక పిలుచుకొనివచ్చి నాచెంత విడిపించిపోయిరి ఆ యవమానదుగ్ధిముచే నాత్రేయి వగచుచు బయటరాజాలక యున్నది. చూచితివా. ఎట్టివారు కలరో. ఇప్పుడు పడునాల్గవయేడుసాగుచున్నది. త్వరగా వివాహముచేయఁ బ్రయత్నించుచున్నాడను. బ్రాహ్మణుఁ డైనఁ జాలును. అనాతరభేద

ములు పాటించునాచారము మాయింట లేదు. మాది
యజుళ్ళాఖి. భారద్వాజగోత్రము. త్వరగా వివాహముచేసి
పిదప నాగతియేదో చూచుకొనఁ గోరియున్నాడను. ఆవిష
యమంతయు నటుండనిమ్ము. మాయింటికి రేపుసాయంకాలము
వచ్చిన నాసోదరిని మంచిపాటలుపాడుమా యని తెల్పెదను.
నీవు వచ్చినది తెలియరాదు. ప్రాచీనకాలపుఁ గన్య. ఏమియు
నెటుంగదు. మోమోటము మెండు. కాన నీవు వచ్చునెడల
నింటిలోనుండి పాడునట్లు సువిధానము గావించును. అనఁగా
నామాటలెల్ల వేదవాక్యములని నమ్మి మృత్యుంజయుఁ డట్లే
యని పలికెను. పరివేషకుఁ డింటికింబోయెను.

మఱునాఁడు సాయంసమయమున నామెకుఁ దెలుపఁ
దగినమాటలుచెప్పి సంవిధానము చక్కఁగాఁ జేసెను. ఆమె
యంతర్గతహమునఁ గూరుచుండి యాభరణాదులఁ దీసివైచి
ప్రాతఃచీరకట్టుకొని మోమునఁ గుంకుమ మగపశుచుండఁగా
వాద్యము సాయముచూపఁ బాడుచుండెను ఆమె కగపడ
కుండ మృత్యుంజయుని రావించి యందుఁ గూరుచుండఁబెట్టెను.
సంకేతముప్రకార మాత్రేయి మృత్యుంజయుని రాక నెఱింగి
యిట్లు పాడ నారంభించెను.

లేతప్రాయము - కలిగెను వగకాడ

యీతటి దయచేయుమా - సదాశివ. లేత.

ఏతటినైనను - జేతము నీవయి

నేనుంచినదాన - నేలుము దయచే. లేత.

మృత్యుంజయుఁడవు - మేటిమగండవు

మేలుభక్తులకు - లీలఁగూర్తువు. లేత.

దాసురాల నన్ను - వేసరుదానను

గాసినొందకుండు: - గాపాడుము నాథ. లేత.

ఈపాట ముఖారిరాగమునఁ గలరవమునఁ బాడఁగా విని మృత్యుంజయుఁ డచ్చెరుపంచి యోగివలెఁ దన్తయుఁ డయ్యెను. ఆమెమోము కనరాదయ్యెనని చింతించెను. మఱి రెండు పాటలు పాడెను. తపఃజాడతెలియనట్లు నా రిరువురు లేచి వచ్చిరి. ఆపాట యేదేవునినుహిమమును చెల్పునని ప్రశ్నింపఁ బరివేశకుఁడు సర్వార్థహానదక్షుఁ డగుమృత్యుంజయుని గూర్చిన గేయమిచ్చని తెల్పెను. పిమ్మటఁ జాల నుదయ మిది యని నమ్మెదను. మంచిపాట విన్నాను. అని విసుతఁచి చెలికాని కడ నెలవుపుచ్చుకొని మృత్యుంజయుఁ డిఁచికి బోయెను. ఆమటుదినము మొదలాయా త్రేయినిజూడఁ దివురుచు సాయం కాలమున గాలిసేనిం బోవు ప్రయత్నముచుగూడ మాని యపుడపుడు నూతనింగొందుచు నిట్లు కొంతకాలము తదేక చింతతో నుండెను.

సదాశివరాయఁడు తనవలపుఁగ త్రియఁగూడి యాగ్రామ మునకుఁ జెంత నొకపాకలోఁ గొన్ని నెలలు కడపెను తానా ర్జించి నీధిలోనుంచియున్న ద్రవ్యమంతయు నించుమించుగా వ్యయమయ్యెను కొన్ని జబ్బులుచెలగి దేహపాటవము తగ్గఁ జేసెను. దానితోడ నామెపైఁగలప్రీతియు నించుకశేషము గానే తగ్గెను. నలుగురుబంధువులు నీకిది యేమి దుర్వృత్తి పట్టుపడియెను ? మాణిక్యమువంటివంశమును మంటఁ గలిపి తివి' ఆస్త్రీ యేకులమునఁ బుట్టినదో నీవెటుంగుదువా? ఆమె పెట్టినయన్నము నెట్లు భుజించుచున్నాడవు ? నీతెలివి తెల్ల

వాటిన్నట్లే యున్నది. అను నీమొదలగు చీవాట్లుపెట్టుచుఁ గనబడినపుడెల్ల దూఱసాగిరి, ఎందుఁ బోను వలనుపడఁ దయ్యెను ఎవ్వరితో మాటలాడుదమన్న నవమానము గలుగు నేమో యని తోచెను. ఎవ్వరితో మాటలాడక యుండఁ దలంచినను ధనవిషయమున మాటలాడుట తప్పని సరియగు చుండెను. ద్రవ్యమును నేకరించునుపాఠము తోచకయుండెను. సంగీతమువిన నెవ్వరింటికి వత్తుగా యనుచిఃత మొండయ్యెను “స్వర్గస్య తగుణీ విష” మ్మనుసూక్తి యనుభవము నకు గాసాగెను. నాభార్య యింట నున్నదని యెవ్వరితోఁ జెప్పినను వారు నవ్వుచుండుటంగాంచి దుస్సహతాపము మదిగదుర నెద్దియొనరించుటకు నాలోచనము కుదురనందునఁ దుందుడుకు చెందుచుండెను ఇంచుమించుగాఁ బరివేలగూర్చు ములు వ్యయమయ్యెను. అందు నాటువేలరూప్యములు చేదు పానకమునకు నుపహారములకును, బరిమళవస్తువులకు, వస్త్రములకును వ్యయమయ్యెను మూడువేల రజతముద్రికలు భోజనమునకు శయ్యాసనాదులకు పెచ్చింపబడియెను. వేయి వెండినాణెములు రాజచూడామణి యాభరణములకు వ్యయ మొనర్పబడియెను. కాఁగాఁ బదివేలును నిధినుండి గ్రహింపఁ బడి వ్యయింపబడియెను. ఇతఁ నదాశివరాయనియొద్ద నించు మించుగా మూడువందల రజతముద్రిక లుండెను. నిధియు దోయ్యగు లిక మాకడ మీద్రవ్యము లేదని వ్రాతమూలమునఁ దెలిపిరి. ఏకాలమున నాద్రవ్యము సంపాదించబడినదో యూహింపఁజాలము కాని యంతయు నిట్లే పాడుచేయబడినదే యని వెక్కండ్లు వగచిరి. రాయనికిని మనశ్చింత కలుగక

పోలేదు. కాని బయటికి దోషనీయక లోలోనఁ గుడ్లుచు నందఱు
 అకుంజాడఁ దనగౌరవమునకు లోపమురానియట్లు కనఁ
 బడుచు నిక నిందుండిన నీయపారసంసారము నెట్లు సాగింపఁ
 గలనురా తండ్రి యనుకొనుచు నెంచుచుండఁగా నాతని
 ప్రియురాలు చూలా లయ్యెను. విదవమాసమున నాభరణ
 ములు తెచ్చియుచ్చువాడుక నూయింటఁగలదని యప్పటి
 పతితో నామె హెచ్చరించెను. లేనిసంతోషమును దెచ్చుకొని
 రాయఁడట్లేకానిమమ్మని యామూఁడువందలు వ్యయించి యెట్లు
 మెచ్చుకొనున ట్లుత్సవమును జరపెను. రాజమాడామణి
 బాయి యంతకుముం దెట్లున్న నపుడుమాత్రము మఱొక
 రిని జేపట్టినది కాదు. కావునఁ దననే నమ్మియున్న దని సదాశివ
 రాయఁడు సర్వమున కామహాపతివ్రతనే నమ్మియుండెను.
 ఆమె గర్భవతియైనప్పటినుండి పతిని గట్టపెట్టినానెను ఆకష్ట
 మాయన కాకాలమున సుఖముగనే తోఁచెను. కాని ధన
 మెక్కిడినుండి తెత్తునా యన్నవిచారమునకు లోసుగావలసిన
 వాఁడే యయ్యెను. కొంతకాల మట్లే యాలోచించుచుండి
 తగినయోజన తోచనందున నికఁ గుమారునికడ కరుగక
 యున్న సంసారము నడువదని యూహించి కృతనిశ్చయం
 డయ్యెను. ఒకరిద్దఱు ప్రాతమిత్తులు కనఁబడినందున నిధిచుండి
 తెప్పించియిత్తునని నమ్మబలికి వేయిరూప్యములఁ బుచ్చుకొని
 యొకవత్సరము గడువవచ్చుగదా యని యంచే యుండెను.
 కొన్ని నెలల కాయెమ్మెలాడి యామగనికడఁ దొలిచూలుగా
 నొకబాలికను బాలకునిఁ గవలఁ గనియెను. సదాశివరాయనికిం
 గల్గినప్రమోద మింతింత యనరాదు. నామకరణమహాత్మ

వము ధనవ్యయముకాని యాడంబరముతో నడపెను. పేరు వెట్టునమయమునఁ బలియేమోపలుకఁ బోవఁగా నాతి మాట కడ్డమువచ్చి లక్ష్మీబాయి యనియు, రామమూర్తి యనియు నామములఁ బెట్టుడని గట్టిగాఁదెలిపెను. భర్తకాపేరు లిష్టము లేకున్నను గుండెగాలముగానుండు నండజయానమాట జవ దాటకుండ నుండఁగల వాగ్ధానము ననుసరించియు ముఖ్యముగాఁ జేమననుసంధించియుఁ దాను నంగీకరించెను. ఆనాటి యుత్సవవ్యయము రెండువందలరూప్యములే యైనను భార్య కిచ్చిన పట్టుచీర మొదలగువాని కాటునూటముప్ప యేడు రూప్యము లయ్యెను. విధిలేక వచ్చిన యాగ్రామవాసులు తాంబూలముల గైకొని పోయిరి. భోజనమున కుండుడని ప్రార్థింప సదాశివ రాయఁడు జంకి యూరకుండెను.

ఏడవ తరంగము.

ఉపన్యాసకులయలజడి ప్రజలకు మెండయ్యెను. పల్లెల కుంబోయి యుపన్యసించి వారి నెమ్మదికి భంగము కలిగించిరి. ఇదిగో మనకే రాజ్యము వచ్చును. అప్పుడు ధనముత్రవ్వ మీనెత్తినఁ బెట్టుదుము. ఇప్పుడు మాకు సాయపడుడు. ద్రవ్యమొసంగుడు. రాజున కీయవలసినకరము తీసివేయఁబడును. ప్రతిపల్లెయుఁ బట్టణమువలె నుండును. తటాకములు బాగు చేయింతురు. బావులు త్రవ్వింతురు. సత్రములు గట్టింతురు. త్రోవలన్నియు బాగుచేయంబడును. చల్లనినీడలఁ గూరుచుండుచుఁ బోవచ్చును. అయోమార్గము లుండనిపల్లియ యుండదని నమ్ముడు. ఈపనులన్నియు మా యుపన్యాసములమూల

మున సాగుచు. మాకడ మందులున్నవి. వానిం గొనుడు. ముతకవస్త్రము లున్నవి. వానిం గట్టుడు. స్వరాజ్యము వారములోపలనే వచ్చును. నిష్ఫలములగు జాతిభేదముల బాటింపకుడు. స్త్రీలకు స్వేచ్ఛ నొసంగుడు. వా హుతిరుగుచుండవలయును. చక్కగా నుపన్యసింప నేర్పుదుము. వారి మూలముననే వ్యవదేశము వృద్ధికావలయును. ఆడువారిని భీతిగలవారినిగా జేసినపాపము నచుభవించుచున్నాము కదా. చిన్నతనమునందే వివాహములు చేయక వారిని స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగనిండు. పురుషులలోఁ గలిసి తీరిగనగాని వారికి భయముతోలుగదు. ఇష్టసిద్ధి చేకూరజే. స్త్రాతయాచారములఁ మోలఁగింపుట. అవియే మనకొంపల ముంచుచున్నవి. ఇంకను ముంపఁగలవు అన్నము పావనము. ఎందు భుజించిన నేమి? సురాపానము చేసు నలువురు చూచినప్పుడును. కాన నట్లు చేయఁగూడదు. మాసంఘమునఁ జేరుడు. కొంచుట సంస్కృతిలోనికి రానీయరాదని యేలయందురు. అంపఱకు భగవంతుడు తండ్రి. కరుణాస్వరూపుడు కదా భగవంతుడు. మన మెల్లర మాతనిపిల్లలము. జాతిభేదములఁ వాటింపకుడు అసులోనగువిషయములనెల్లఁ గంతస్థముగానున్న వాని నెగరియెగిరి పలుకసాగిరి రెండుమూడుసారులు ధనమొసంగి యాగ్రామములనుండువారు విసగి వారివ్యాపారములఁ బరీక్షించిరి వారిప్రవృత్తి స్వార్థమునే తెలుపుచుండెను. ఇచ్చినప్రవృత్తమంతయు నపహరింపఁబడుచుండు తెలుకపడెను. గాడరు బాడ రనుగ్రామమున నిట్లే యుపన్యసించి ధనమడుగ నందున్న పిన్న పెద్ద లొక్కచోఁగూడి మాప్రశ్నములకు బదులు చెప్పి

మాసంశయములం దీర్చి ధనముగైగొనుడని వారిని బ్రాహ్మి-
చిరి. వారును సమ్మతించి యాసభ కేగిరి. ఇట్లు ప్రశ్నోత్తర
ములు సాగెను.

ప్రశ్నము:—అయ్యలారా! భూసతి కీవలసినకర మీవల
దంటిరికదా. స్వరాజ్యము లభించినపుడు పాలకులకు
ద్రవ్యమెట్లు వచ్చును?

ఉత్తరము:—ఇపుడున్నంతగాక చాలగొంచెముగానుంతురు.

ప్ర:—ఉద్యోగులకు రక్షకభటులకు వీరభటులకు వేతన
మేలాగిత్తురు?

ఉ:—పెక్కుండ్రూరక దేశక్షేమార్థ ముద్యోగముచేయుదురు.
తక్కుంగలవారి కేదో భుక్తికై వేతనము లిత్తురు.

ప్ర:—అటులైన వారు తృప్తిగాఁ బనిముచేజూలుదురా? ఎంత
కాలము చేయఁగలరు ?

ఉ:—కొంతకాలము కాఁగా భూములయాదాయము ననుస-
రించి కరము వృద్ధిచేయఁబడును. అధనమునుండి వేత-
నము లీఁబడును.

ప్ర:—అప్పటికి స్వరాజ్యమువలని లాభమేమి ?

ఉ:—అట్లు ప్రశ్నింపరాదు అనేకరహస్యము లందుఁ గలవు
మనవారే యధికారులగుట చాలదా. ద్రవ్యమంతయు
మన దేశముననే యుండును

ప్ర:—మీయుత్తరమేమియు బాగులేదు. ఈయపన్యాసము
లతో స్వరాజ్యమురాదు. మఱికొన్ని చిక్కులు గల్గును.
అనుచుండునంతలో రాజభటులు వచ్చి యాయపన్యాసము
నిర్బంధించిరి. మేము దేశమునకై ప్రాణదానముచేయ సిద్ధముగ

నున్నారమనువారు మోములు వెలవెల బొటగా గ్రామస్థుల నాశ్రయించి యెట్లేని మమ్మువదలించినజాలునని పాదములు బట్టుకొన నందొక పెద్దమనుష్యుఁ డెన్నియో సమాధానములు చెప్పి వారిని వదలిపెట్టునట్లు, వారిఁ నిట్టియవివేకములు మాటలాడమని వాగ్దానము చేయునట్లు చేసిరి. రక్షక భటులు వారిని వదలిరి. మరల నాగ్రామములో నుండ మొగముచెల్లక వారు నాలుగుచీవాట్లు పెట్టిపంపగా నిక నీలాటి వేషమువేయమని స్వాపరాధముల నొప్పుకొని తమవారిని బోయిరి. ఆవార్త నలుదెసల వ్యాపింపఁగాఁ దక్కినయువ న్యాసకులు తలవంపులవునన్నభీతిచే వారి నాశ్రయించుచు మమ్ము నిర్బంధించినఁ గారాగారమున కరుగ సిద్ధముగనున్నారమని ప్రల్లదములు పలుకుచు నుపన్యసింపసాగిరి. వారిపలుకు లాపల్లియలనున్నవారికిని రుచింపసంత నిస్సారము లయ్యెను. ఈయువన్యాసకులెల్ల స్వకార్యదక్షులనుటయు దృఢమయ్యెను క్రమక్రమముగా వారి నాదరించువారు తక్కువయై వేంకటాద్రిశర్త పక్షమునఁ గలరాజభక్తులమాటలు విని నుద్యుక్తులైరి. శర్తయుఁ బితృవాక్యము ననుసరించి రాజభక్తిని బోధించుచు రాజన్యాయ ప్రవర్తకుఁడు కాకయుండఁజేయ భగవంతునిబ్రార్థించుచు దననియమమును వదలకయుండెను. తచ్చిష్య ప్రశిష్యులు సర్వజనవినుతపాత్రులై యొప్పుచుండిరి.

మృత్యుంజయునిస్థితిగతులు విచారింప నవసర మిప్పుడు న్నది. ఆశ్రేయీసుందర్శనకుతూహల మాతనికి మెండయ్యెను. ఆమెకు దొంగపెండ్లి యయ్యెననియు నది విధివిహితము కాదనియుఁ జెప్పిన పరివేషకునిమాటలు మిక్కిలి రుచించెను.

గోత్రసూత్రములు సరిపడినందునఁ దా నామెను బరిణయమా
డిన బాగుండునని నిశ్చయించుకొనెను కానియామెరూపమును
బరికించికాని యాప్రయత్నము చేయరాదని యూహించెను.
సాయంసమయమందు విహారముపోవుటమానిన నాత్రేయీ
సందర్శనభాగ్య మాతనికి లభింపలేదు ఆమె మఱింతపట్టు
దలతో నాతనికిం గనఁబడక యుండనెంచెను. “తానొక్కఁడు
తలఁప దైవమొక్కఁడు తలచెకొ” అన్నట్లు మెయ్యద్దేశము
నెఱవేఱక తటాలున నొకనాఁడు నూతియొద్ద కామెపోవున
ప్పటికి దైవయోగమున మృత్యుంజయుఁ డచటకీ వచ్చియుం
డెను. ఆమె నాతఁడు తొలుదొల్తనే చూచెను. ఆమెయు
నాతనిఁ దరువాతఁజూచెను మృత్యుంజయుఁ డట్టేచూచుచు
నిలుచుండెను. ఆమె తటాలున నాతనిం జూచి మొగము
వంచబోయి యప్పని కస్వతంత్రురాలయి యుట్టే యుండెను.
‘మొత్తముమీఁద నిరువురు నట్లే చూచుకొనుచు నిలుచుం
డిరి ఎట్లకేల కాత్రేయి యించుక తలవంచుకొనఁ జాలెను.
వెంటనే లోపలి కరిగెను.

ఆమె రూపవతియే యనవచ్చును. మోము గుండ్ర
ముగాక విశేషించి సోగఁగానుండక పాటిగానుండును. కన్నులు
మిగులఁబొడవులై హరిణేక్షణముల నీనడించుచుండును. మేని
ఛాయ యవరంజని దిరస్కరించుచుండును. సాముద్రకళాస్త్ర
మునఁ జెప్పఁబడినలక్షణములన్నియు ననకున్నను గొన్ని యా
తనూవల్లికఁ గనఁబడుచుండును. నేత్రములు హస్తములు
నాయన్నులమిన్నయందమును ద్విగుణముగాఁ జేయుచుండు
ననుటమాత్రము సత్యము. కావుననే యామెనుగాంచి పడి

వేషమనిమాటలు సత్యములనియే నమ్మి కన్యక యని నిశ్చయించి పెండ్లియాడఁ గోరెను. కాని యావాంఛను దెలుపుటెట్లొ యని చింతించుచుండెను. నాటంగోలె నాత్రేయి నాలుగుదినములకొకసారి యేదోయొక నెపముపెట్టుకొని నూతికడంజేరి కలరవంబునఁ బాడుకొనుచు నచ్చట నించుక కాలము గడపుచు నంతలో నెవ్వరో తన్నుఁ బిలిచినట్లు, ఇదిగో వచ్చుచున్నానని తాఁ బిలికినట్లు సుంత గట్టిగా మాటలాడుచు నాసనముమునఁ దనరాక నెఱింగి మృత్యుంజయుఁడు వచ్చునో రాఁడోయని పరికించుచు, నాతఁ డొకకార్యమునకని యచ్చటికిరాఁగా యజ్ఞమైననుండక యింటిలోని కరుగుచు నాతని నూచియూచి పరిక్షించుచుండెను.

ఇప్పట్లునఁ బాఠశోత్తములకు నొక్కవిషయము తెలుపక తప్పదు. ప్రేమసహత్వ మెట్టిదో కనుగొనవలయుననునదియే యావిషయము. ఒక్కపురుషుఁడుయువతని ప్రేమించుటకు రెండుకారణము లుండును ఒక్కటి రూపము. రెండవది గుణము. వీనికి వేఱగుకారణము ద్రవ్యమని కొందఱు అందురు. అది తఱచుగా లోకమున ననుభవసిద్ధము కాదు. సౌందర్యముగాంచి ప్రేమించినచో నాప్రేమ మర్థరమే యనవలయు గుణమును బరికించి ప్రేమించినయెడల నది శాశ్వతమనవలయును. ఫలవృక్షమునుగాంచి మనమద్దానిం బ్రీతిగాఁచిలకించిన నాప్రీతిఫలములు ముగియఁగా ముగియును. చెఱుకునుగాంచి దానిం బ్రీతినర్థించిన నామధురము బహువిధరూపముల మన కగపడుచుండుటంజేసి యది తగ్గకయుండును. సౌందర్యము గాంచినంతనే ప్రేమ మంకురించు.

కొలదిదినములకే యది లభింపఁ దొలఁగు. గుణములఁబరికించుటకుఁ జాలకాలము పట్టును. ఆపరీక్ష యైనఁగాని ప్రేమము కుదురదు. ఆప్రేమము చిరకాలము నిలుచును. గుణములు స్థిరములు. సౌందర్య మస్థిరము. దీనింబట్టియే ప్రేమముండునని మన మంగీకరి. పవలయును. కావున గుణవతి యని పరిగ్రహించిన నాదాంపత్యమునకు నంతరాయము గలుగదు. సుందరాంగి యనికోరి చేరఁదీసిన వియోగము కలుగక తప్పదు. ఈసిద్ధాంతమున కెందేని భంగముకూడఁ గలుగవచ్చును. కాని యది తఱచుగలేదని చెప్పవచ్చును. కావుననే,

సీ. 'ఇల్లుచూచినఁ దోచు నిల్లాలిఘచివృత్తి
కూతురు ప్రకటించు మాతగుణము'

అని పెద్దలు చెప్పిరి. కన్యకను బరిక్షించి గుణవతి యనియెఱింగి పరిగ్రహింపవలయును. తల్లిగుణంబులంబట్టి తఱచుగాఁ దద్ద్రక్షణమునఁ బెంపునొందిన పుత్రికాగుణము లుండునని పెద్దల భావము. దీనిం బరికించిన గుణములను గాంచియే ప్రేమించి గ్రహింపఁదగునని ప్రాచీనులభావ మైనట్లు కనుపట్టుంగదా. ఆ భావమును ద్రోసిపుచ్చరాదు. విశేషకాలపరీక్షలవలనఁ దేలిన దవి. పూర్వుల కాయుద్ధాయ మధికము. పట్టుదలయు నసామాన్యమే యవలయు. అల్పకాలపరీక్ష యట్టిది కాదనియు నెఱుంగవలయు. ఇతఁ గథకు మరలుడు.

మృత్యుంజయుఁ డాత్రేయిని ప్రేమించెననుట స్పష్టము. ఆమెయు నశ్లేషకదా. ఇతఁ వివాహసంస్కారవిశేషము కొదువ. మాటలసందడిలో నపుడపుడు మృత్యుంజయుఁడు పరివేశకునితో విక్రయాన్నము దేహమునకు సరిపడకున్నదనియు, నాడు

దిక్కులేకుండ నుండుటకంటె సన్ననించి కాశికింబోవుటయే మంచిదని యోజించుచున్నాడననియు సన్ననించినచో వైరాగ్యము స్థిరముగా నిలుచునో లేదో యనుశంక కలదనియు, ముప్పదియేండ్లకేపాడసూపినవైరాగ్యము చలించినచో నది యుభయభ్రష్టుడ నగుటకు హేతువగుననియు నీశంకలతోఁ దన చిత్త మూఁగులాడుచున్నదనియు బల్కుటయేగాక తన బంధువు లేవ్వరో యొకకన్యకను మాటలాడితిమనియు బెండ్లియాడవలయుననియు ద్వరపెట్టుచున్నారనికూడఁ జెప్పుచుండెను. పరివేషకుడు నీటిలో జూడ లరయువాడు. కావున నాతనిభావమును గనిపెట్టి మఱింతబిగించుకొని వినుచు బదులేమియుం బలుకక సరేసరే యనుచుండెను. పదిదినము లిట్లే సాగెను. పరివేషకునిభావ మనుకూలముగా లే దని నిశ్చయింపఁజాలక యనుకూలించునటయే యనియు దృఢపఱచుకొనలేక మృత్యుంజయుఁడొకనాఁ డావిషయమే మాటలాడుచు మిత్రమా ! ఎందైన నీవే యీవిషయమును గనుఁగొనుమాయని చెప్పెను. అతఁ డావిషయము తన కనుభవసిద్ధముకాదే. ఐనఁ గనుఁగొందు ననిమాత్రము బదులుచెప్పి వానియెత్తిది కదా యని కనుఁగొని చమత్కారముగాఁ దప్పించుకొనుచుండి యతఁడే పలుకరించిన నప్పుడు చెప్పవలసినమాటలు చెప్పుదుగాక యని యెంచి యూరకుండెను. మృత్యుంజయుఁడాత్రేయి యనుదినము కనబడసాగుట మఱింత చంచలస్వాంతుడై మాటలాడ నుంకించియు నేమనునో యని జంకుచు నామెవచ్చువేళ తెలిసినందున నప్పటి కేదోపనిమీఁదఁ దానచ్చటికిం బోవుచుఁ దేటి చూచుచు నుండెను. ఆమెమాత్రము

సుంతయేని మాటలాడక యట్లేపోవుచు మరలవచ్చుచు లేనిపని యున్నట్లు కల్పించుకొని యాతఁ డచ్చటనుండునంతలో నాలుగు సారులు వచ్చుచుంబోవుచు దలవంచుకొనుచుఁ బనినెఱమున నించుకయెత్తుచు నిట్లు లాతని నూఁగులాడించి చూచుచుండెను. స్వాత్రైకచిత్తుఁ డని నిశ్చయించుకొనియెను. పరివేషకుఁడు లోలోన నామెకుం దెల్పఁదగినవాక్యములఁ దెల్పుచు నుండఁ దగుమార్గము నెఱింగించుచుండెను.

అట సదాశివరాయఁడు కుమారునికడకుఁ బోయి యతని దయచు సంపాదించుకొనక తప్ప దని యాలోచించి కుమారునకుఁ గలమిత్రులలో నొకఁడగు శ్యామరావు కనఁ బడఁగా నాతని బలుకరించి మిగుల సత్కరించి తనవృత్తాంత మెఱింగించి ముదుసలితనమున నాకుఁ జేయూత యొసఁగ కున్న నాపదలపా లగుటయేకాక దుర్మరణముపాలుకూడఁ గావలసినవచ్చుననియు నట్లుగాకయుండ నన్నుఁ గాపాడుట కొడుకునకు విధియనియుఁ బూర్వకర్తవశమున దీనితగులము గలిగెననియు నాయపరాధమును బాటింపక నన్నుఁ గాపాడు నట్లు చేయవలసినభారము నీదే యనియు దీనత్యమునఁ బలికెను. ఆమాటల కా ర్థినొంది శ్యామరావు మెత్తనిమనస్సు గలవాఁడుగాన నాచేతనైనసాయము చేయుదునని వాగ్దా నముచేసి మఱియు నిట్లు చెప్పెను. మీకుమారుఁడు పూర్వ మార్గమున నాతో మాటలాడుట లేదు. పరివేషకుఁ డనువాఁ డొకఁడు మిత్రుఁడుగాఁ జేరినాఁడు. వాఁడు మిక్కిలి వంచ కుఁడు. వాని కొకసోదరి కలదు. ఆత్రేయి యని యామెవేరు. ఆమె పెండ్లియైనదిదప భర్తగృహమునకుం బోవక యిల్లిట్లు దిరు

గుఱుఁ దుద కెల్లరును దిట్టిపోయఁగా నెట్లో పోయి యందు నిట్లేయుండి వారికిఁ దలవంపులు కలిగించి యింతలోఁ బతికొక మందు పెట్టి తుదముట్టించి వానికిఁ గర్తముచేయ నారంభింపఁ గనే యెవనినో పిలుచుకొని సోదరునికడఁ జేరినది. స్వేచ్ఛగా నున్నది. ఆమె యందగఁజైయే. సంగీతమున నించుక ప్రజే శము కలదు. ప్రస్తుతము మీకుమానునియిచ్చిప్రక్కఁ గలసాధమునఁ జేరినది. పరస్పరము ప్రేమించియున్నవార నియు నికఁ గొలఁదిదినములలో వివాహము సాగుననియు నెల్లరు చెప్పకొనుచున్నారు. యెవేషకుఁ డామెకుఁ బెండి లియే కాలేదనిచెప్పి నమ్మించె నట. ఈకారణములచేత నానఁటి వానిమైత్రి యతనికిపు డవసరములేదు. వినను గనబడిన పృథు యథాపూర్వముగా మాటలాడుచుండును సమ యము కనిపెట్టి మీవిషయము తెల్పెదను అని పలుక నదా శివరాయఁడు మనస్సున ఓగుల సంతోషించి శ్యామరావు హస్తముంబట్టుకొని నాయనా! ఆ వివాహము కాకయండ నభ్యంతరము గల్పింపకుము. మేమెల్లర మొక్కరుఁడుంబ ముగా నుండుము. ఒకరియిండ్లకు రాము. మావఁన మీకే మియు బాధలుండవు. నామాట యింతమాత్రము పాటించి దిక్కులేని నాయందు దయయునిచి యీకార్యము చక్కఁ బెట్టుమా. అని మఱియుఁ గొన్నిమాటలు తెల్పి సంపెను. అతఁడు సదాశివరాయని సంతోషపఱచి యట్లే యొనర్ప బద్ధ కంకణునివలె నటించి బయలువెడలెను.

శ్యామరావు సహజసౌజన్యము గలవాఁడు. విశేషించి మోమోటమిగల సభ్యుఁడు. కాని పూర్వాచారప్రియుఁడు.

అట్టులని నవీనసదాచారవిముఖుడు కాఁడు. ప్రాచీనాచారములలో వర్జింపఁదగినవియుఁ గలవని, సవీనాచారములలో గ్రాహ్యములు కొన్ని కలవని యాతనిమతము. ఏని యెట్లున్నను వేదశాస్త్రములయందుఁ బురాణములయందు మిక్కిలి విశ్వాసము గల సాధుమనీషుఁ డనుట యతిశయోక్తి కాదు. ఆత్రేయిని మృత్యుంజయుఁడు పెండ్లియాడుట కాయఁ డ్విష్టుడని వాడు. వివాహవయస్సు కలకన్యలు పెక్కుండుండఁగా నీవిధవనేల పెండ్లియాడవలయువని యాతనిభావము. విధవావివాహము లాతనికి సమతములేకాని యచ్చిదా రొకలైగఁగానుండుఁ దగుననియు వారును బ్రాహ్మణులే యనియు వారిలోఁ దక్కినవారు వీయమందరాదనియు నాలైగవారే పరస్పరసంబంధము చేసికొనుట మేలనియు నాశ్వామరావుసిద్ధాంతము. వారి నాక్షేపించువారి నాతఁడు గారవించువాఁడు కాఁడు. అచకాశముదొరనవారి నాక్షేపించువాఁడు. ఇట్టులున్నను సాధుప్రవృత్తికిదూరముననుండునాత్రేయి మృత్యుంజయుని యంగనయగుట యిండుకంతయు నాతనికి సమతముకాదు. ఆంబంధమునఁ దనమిత్రునిచరిత్రము మలినతఁ గాంచునని తలంచెను. ఎట్టులైన దానినాపి మంచితన్యకను బెండ్లియాడఁజేసి నలువురిలో మర్యాదగలవానినిగా సఖు నొనరించు కుతూహల మాతనికిం గలదు. దానికి భగవదిచ్ఛయుఁ దోడ్పడినఁగాని ఫలము కలుగదు కదా.

శ్వామరావు సదాశివరాయసికడ నెలవుపుచ్చుకొని పయనమై వెంటనే శిలానగరమునకు రాజాలక స్వీయకార్యములఁ జూచుకొనుచుఁ బదు నెనిమిదిదినము లాయాయి

తావుల గడపెను. శ్యామరావు సదాశివరాయనితో మాట
లాడుట లోనగువార్త లెట్లో పరివేశకుఁకన్ద రంధ్రములు
జొచ్చెను. ఇక మేడపోతుగాంభీర్యము పనికిరాదని యాలో
చించి సోదరి కావార్త లెఱింగించి యేదో యొకవ్యాజ
మున మాటలాడు మని హెచ్చరించి తాను నాప్రస్తావము
రాఁగా నొకవిధముగా నంగీకారమును దెలుపనెంచెను. ఆత్రే
యియు సహగాంభీర్యమును పడలించుకొననెంచెను. ఆమటు
దినమునుండి మూడుదినము లామె యింటిలోనికి రాఁగూడని
స్థితియందుండియు దానింబాటింపక యొక్క దినముమాత్ర
మాయాచారమును బాటించి మఱుదినముల స్నానము చేసి
సాయంకాలమున కించుకముందు నూతకడ కరిగెను. అతకు
ముందే మృత్యుఁజయుఁ డాకూపసమీక్షమున నస్త్రతృణ
మునకై సోయినట్లు నటించుచుండెను. ఆత్రేయి నీరుతోడి
యింటిలోఁకేగుచు మాయన్న గారు తమయింట నున్న ఏమిని
చెప్పుదురు గాకయని మోమున సుస్థితమునాట్యమాడుచుం
డఁగాఁబోసాగెను. ఆయొక్కమాట యామె నోటినుండి వెడ
లగనే యతఁ డుప్పొంగి బదులాడఁబోయి రాక యిండుక
ప్రయత్నించి నాకడకు రాలేదు. అంగిడి వీధికిఁ బోయి
యండు నలుకొనెదను. వచ్చినయెడల బాపెద ననెను. నడచు
చున్నయాత్రేయి నీలువంబడి యాతనిం జూచుచు నే నడిగి
తినినిమాత్రము తెలుపకుండు. అని మఱిమాటలాడక లోని కరి
గెను. ఇక దానాయువతిని బల్కరించినను బ్రమాదము రా
దని యాతఁడూహించి యిండుక యందే కాలముపుచ్చి యామె
మరల రాదనియొన్ని యింటిలోనికిఁ బోవుచుండ నీరుతోడు

చున్నట్లు వినవచ్చెను తిరిగిచూచునంతలో బరివేషకుఁ డాత్రేయియు నందుఁ గనబడిరి. అది మాటలాడ నుసమయమని భావించి పోయి మిత్రమా! నేఁ డుదయమునుండి కనబడవై తివి. ఏమియుఁ దోచలేదు సుమీ. అనఁగా నతఁడు కార్యం తరమునం బోయియుంటిననియు నీయపరాధము నైపుమనియుఁ జెప్పి యీసౌభాగ్యవతియే నాసోదరి. తల్లిదండ్రులు విడిచిపోవ నన్నేతండ్రిగాఁజూచుకొనుచున్నది. దురదృష్టవంతుఁ డామి. ముందీమెయదృష్ట మెట్లుండునో చూడవలయు ననెను. మృత్యుం జయుఁ డామె నంతకుమున్ను చూడనట్లు నటించి ముచిసి. దిక్కులేనివారికి భగవంతుఁడే దిక్కుగదా. పక్షకుని నెవ్వరినోచూపును. మనప్రయత్న మేమియు నక్కఱకురాదు. అట్లని యూహకయుండరాదు. ప్రయత్నము చేయుచుండవలయును. పదిదబ్బులు సంపాదించుకొనువానిని బరికించి యాయవలయును. కాలము చాలవ్యత్యాసముగ మాటుచున్నది వెక్కండ్రు చేశిక్షో భకరములగు నుపన్యాసముల నిచ్చుచున్నారు. ప్రజలు గొట్టియలవంటివారు. మాటలకు జేలుపోవుచుందురు. ముందెట్లుండి యెట్లువచ్చునో తెలియఁ దరముగాదు. అని పలికి మఱియేమో చెప్పఁబోయి నిలిపెను. ఈమాటలు వినుచున్న యాత్రేయియుఁ దలవంచి ముసిముసినవ్వు చెలువారు చుండ స్వాభిప్రాయమును దెలిపెను. తరువాత నెనరివసులకు వారలేగిరి.

శ్యామరావు శిలానగరమును జేరి మిత్రునితో మాటలాడఁదలంచుకొనియెవని ముందే చదివెయుందురు. ఆదినము లాపనులకుఁ జాలకపోవుట మఱియుఁ బండ్రెండవదిసములు

గడపవలసి వచ్చెను. అప్పటి కొకనెల దాటెను. త్వరపడుచునే తనపనులఁ జూచుకొని యింకను గొన్నియుండఁగాఁ బయనముచేసెను. నగరము చేరెను. ఆదినమునకు మూడు దినములకుముందే యాత్రేయికిని మృత్యుంజయునకు దాంపత్యము కుదిరియుండెను. వివాహము నవినాచారము ననుసరించి యంగుళీయకపరివర్తనపద్ధతిని జరిగెను ఆసాయంకాలము మిత్రులకందఱకు విందు గుడుప రమ్మనులేఖలు వచ్చెను. అచ్చెరునంది కొందఱ జీదియేమి యాత్రేయి యెవ్వలె? ఎట్లు వివాహముసాగెను? మనకుఁ దెలుపకయుండ సాగవలసినంత యవసర మేమి? పురోహితుఁ డెవ్వడు? అని యనుమానింపుచు నపు డెచ్చటికో పోవుచున్న పురోహితుని రఘునాథ ద్వివేదినఁగని మృత్యుంజయుని వివాహము చేయించిన దెవ్వరని ప్రశ్నింప నాతఁ డది విధవావివాహమగుట మాకుఁ బిలువే రాలేదనియు నుంగరముల మార్చే యుద్ధానికి విధి యని తెలిసిన దనియుఁ దెలిపి తనదారిం బోయెను. ఆమఱుదినమున కావార్త యెల్లయెడల వ్యాపించెను. నలుగురుచేరిన తావులనెల్ల గుసగుసలు బయలువెడలెను. ఎందుఁ జూచిన నీవార్తలే చెప్పుకొనసాగిరి. కొందఱు మిత్రులు మృత్యుంజయు నింటికిఁ బోయి తమసంతోషమును దెలుపుటకుబదులు విచారమును దెలిపిరి. కాని యతఁ డమ్మాటల నాదరింపక వారి సనాదరభావమునఁ దూలించెను. ఇతఁ గార్యములేదని వారు వెడలిపోయిరి. ఆత్రేయి భర్తయింటనుండి లజ్జయే లేక తిరుగుచుఁ దా సంతకుముం దరుగునిండ్లకుం బోవుచు వారు మోమోటమున నేమియు ననలేక సత్కరింపక యుండుట కేవ

గించుచు నుండెను. నగరవాసు లగువిప్రులెల్ల నాతని యింటికిఁ బోవరాదని పట్టుదలం బూనిరి. సభాముఖంబున నది సిద్ధాంతిత మయ్యెను. నగరమెల్ల నావార్త వ్యాపించెను. ఆమఱుదినము శ్యామరావు పురమును జేరి యావృత్తాంతము నాలకించి విహ్వలఁ డయ్యెను. మ్రాన్పడియెను. చంచలాత్మఁ డయ్యెను. ఓరితపించెను. జాలినొందెను. ఇచ్చేమి గ్రహచార మని యూహించెను. మణి పసిగుడ్డలో నిమిడించిన ట్లయ్యెనే యని దుఃఖించెను. కులక్రమాగతసదాచారము తూలనాడ పలసినయంత యవసరమేమో యని చూచుచుండెను. ఇంకఁ జేయఁదగిన దేదియు లేదుకదా యని నిర్భయము డయ్యెను. నా కించుకయేని తెలుకక యీశునిచేయ నేజ్ఞా మనోదౌర్బల్యముండియే యుండవలయునని నిశ్చయించెను. మహాచారములయం దాతనితోడి చెలిమివడలుకొనుటయే కర్తవ్యమని వితర్కించెను. సదాశివరాయనితోఁ జెప్పినమాటలలో నొక్కదానినైన నికఁ జేయఁజాలను గదా యని చింతించెను గతజలనేతుబంధమన్న ట్లిక నాలోచించి లాభములేదని నిరాశఁ జెందెను. అంతలో నలుపురుబంధువు లరుదెంచి కుండఁ బ్రద్దలుగొట్టినట్లు నాలుగుమాటలు శ్యామరావునకుం చెలిపిరి. తమసిద్ధాంతము నెఱుకపఱచిరి. అతఁడు నామాటల కంగీకరించి నలుపురతోఁ దానుండ నిశ్చయించుకొనెను.

ఇంక నాత్రేయివిచిత్రచరిత్రము తెలిసికొనందగును. ఇంచుకంతయు లజ్జలేక యాయన్ను లమిన్న స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగుచు నవ్వచు నెల్లరతో మాటలాడుచు బెద్దలంగన్నఁ దలవాల్పక పరపురుషులం గన్న సిగ్గునొందక మగవారివలెనే మాట

లాడుచుఁ దరింపసాగెను వైద్యవృత్తిగలవాడు కావున
మృత్యుంజయునింగాంచ నెవ్వరే వచ్చినఁ బిలువనిపేరంట
ముగఁ దానే వారిం బల్కరించుచు నవ్వఁచుఁ గూరుచుండుఁ
డనుచు నప్పుడే యప్పటివతితో మాటలాడుచు వారినడుమఁ
దాసును గూరుచుండుచుఁ గరము వారికరములఁ బెనఁచుచు
విచ్చలవిడిగా సంచరింపసాగెను. ఇంచుక మృత్యుంజయుఁడు
మరి నేవగింపూనెచుగాని యతశయప్రీతి వరించిన యువతిగాన
నేమనఁజాలక యుండెను. ఆమెయూప్రవర్తనము దినదినప్రవ
ర్థమాన మయ్యెను. పెద్దమనుష్యు లెవ్వరును మృత్యుంజయు
నింటికిఁబోవ నుంకింపరైరి. విధిలేక కొందఱు మిందులకైమా
త్రము పోవుచు నాకొలఁదిక్షణము లాగృహమున నెట్లో
పుచ్చుచుఁ బోవుచుండిరి

ఈ వివాహవృత్తాంతమును సదాశివరాయఁడు విని
యొకనాఁడు మిథ్యాహ్న కాలమునందు మిడిమిడియొండలో
గొడుగైనను బట్టుకొనక మోమునిండఁ జెచ్చుటబిందువులు
గ్రమ్మఁ గొడుకునింటికి వచ్చెను. అప్పుడే మంచిప్పువనిమీఁదఁ
బోయియున్న మృత్యుంజయుఁ డింటికి వచ్చెను. ఇరువురు
నాయుంటిముంగిట నేకలిసికొనిరి. తండ్రిని గాంచి నఁకుర్కరించి
యుచితమర్యాదలం దన్ని యింటిలోనికిం బోయి కూర్చుండఁ
బెట్టి లోపలికిం బోయి యాత్రేయీ! నాతండ్రి వచ్చినాఁడు.
విశేషించి మాటలాడి నాకుఁ దలవంపులు గావింతుము.
మర్యాదగా మాటలాడుమా యని ప్రార్థించి పాదప్రక్షాళన
మున కుదకముఁ దెచ్చియిచ్చి కుశలప్రశ్నము చేసెను. ఇరు

వురు క్షణము మాటలాడిరి. భోజనముచేసి బయలుదేరివచ్చి నారా యని కొడు కడుగ లేదని బదులువచ్చెను. భుజితము రండు. అని యాయనం బిలుచుకొనిపోయి కూరుచుండెను.

వారియింట నొకవంటచేయు సుదతియుండెను. ఆమెఁను వితంతువే. కాని యెట్లో వికేళి యాయెను. లక్ష్మీదేవి యని యామెం బిలుతురు. వయసున నిరువదాటువత్సరములు చెల్లియుండెను. నల్లనిదేహచ్ఛాయ యున్నను గురూపవతి కాదు. అయిదుమూలయెత్తున్నను దానికీడగినంత లావు లేనందున సంచరించుటకు బాధ లేకుండెను. సులువుగాఁ దిరుగ నలవాటుఁడియుండెను. తల్లి చిన్నతనముననే పోయి నందునఁ దండ్రియే యామెం బెంచెను. గోముగాఁ బెరిగినందునఁ గాఁబోలు నెవరితో నేమి మాటలాడవలయునో యామెకుఁ దెలియకుండెను. చిన్నతనమున నది యంతవిపరీత ముగాఁ దోఁడకయున్నను బెద్దఁ బెరిగినతర్వాత మఱితవెగ టుగా నెల్లరకుం దోఁచుచుండెను. ఎవరి కెట్లుతోచిన నామె లెక్కపెట్ట సాహసించక యుండెను. పెండ్లియైన మూడవసంవత్సరముననే పతి యామెపొత్తునొల్లక వియద్గతి నెచ్చటికో పోయెను. ఆయనవలని చిక్కుకలుగునేమో యని చింతించుచున్న యాయువతి తన్మృతి వినఁగనే డెక్కలు జాడించెను. విచారఁపెట్టుకొనక యథాపూర్వముగా నామె తిరుగుచున్నందునఁ దండ్రి యిండుక కుండుచుండెను గాని యామె మాత్రమణుమాత్రము లజ్జింపక తండ్రిని విడనాడి వారియింట వీరియింట నుండసాగెను. తండ్రిని జూచి యామె నేమియుననఁజాలక యెల్లవారు మనకేల మనకేల యని యూర

కుండిరి. అది తనకు మఱితప్రోత్సాహము కలిగింపఁగా నామె యెందో నివసించుచుఁ దండ్రిని గన్నులనైనఁ జూడక యుండెను. తండ్రియుఁ గదుబీకవాడే యైనను మర్యాదగా సమయము పుచ్చుచు నొకగృహస్థునినిట్ల దేవపూజ చేయుచు నుండి యామనశ్చింత తన్ను మఱితఁ యుదుననిని జేయ నను పంచకము వీడి యేలోకమునో నివసించఁబోయెను. అచిక్కు వదలఁగనే యాలక్ష్మీదేవి తనవేగునకుం గలయొకయృథము సార్థ కముకాఁగా సందంబుఁ దిరిగితిరిగి తుదకానగరమున నొక్క పల్లపువీధియం వొక్కనియుంఁ గాపురముండఁ గుదిరెను. అయిల్లామెకుఁ గాపురమునేయ ననువుగా నుండెను. అయిల్లు రెండుభాగములుగా విభజింపఁబడి యుండును. నడుమగల గోడ బల్లలకూర్పున నైనది. వలసినచో దానిందీసి యొక యిల్లుగాఁ జేయవచ్చును. లేనిచో రెండుభాగములుగా విభజింపవచ్చును. ఈరీతిగా నమరుఁబడిన యాయెంట నుండెను. అయింటియధికారి యొక్కఁడే. ఆపత్పరంపరలో మునిగి యందఱు బోఁగొట్టుకొన్నవాఁడు. ముదుసలికాకున్న నవృద్ధము తీఱిం చెను. ఎవ్వరే నాడుతోడుంకూర్చినఁ జబ్బుఁడినతటి మంచినీరయిన దొరకుచుగదా యని యాశించుచుండెను. లక్ష్మీదేవి యాయెంట నొకభాగమునఁ జేరెను. ఆమెతో నెవ్వఁ డుగాని నాలుగుమాటలు మాటలాడిన నెకఁ జాలునని పించును. అట్టిదయ్య నున్నయెంటఁ జాలకాలము నివసించక తిరుగుచుండెడిది. అయిల్లు చేరినదిమొద లేమరుకొనెనో కాని తనచాంచల్యమును వదలుకొని కొంతకాల ముండఁగలిగెను. ఆమెయే యాత్రేయికడఁజేరి వంటచేయుచు దనయెంటనే

భుజించుచుండును. కొందఱు అందఱు భుజించి పరుండ నింటికిం బోవుచుండుననుదురు. ఆమెనేల యీవిషయమున నాక్షే పింపవలయునని పెద్దమనుష్యులు మానుకొనిరి. చిటుతవా రామెనాక్షేపింప సాహసింపకయే యుండిరి. స్త్రీపురంధ్రులు మాత్ర మామెతెచ్చిననీస పుచ్చుకొనుట మూల. ఆమెచేతి నీరే గంగోదక మనుకొనువారు పరమపావనముగాఁ ద్రాగు చుండిరి.

సదాశివరాయఁ డందఱే కొన్నిదివములుండి పుత్ర స్నేహ మును గనఁబఱచుచుఁ దాఁజేసినపని రాఁబోవుబాలురు కుదా హరణము కా గలదనియుఁ దుచ్చములగు కులభేదములు పాటింపరాదనియు, గుణమునుమాత్ర మే, గ్రహింపఁదగు ననియుఁ దేనెపట్టునందు సారభూతమగు మధువును గ్రహించి పట్టును వదలునట్లు మంచిని గ్రహించి చెడుగును విడనాడ వలయుననియు, విశేషించి స్త్రీలవిషయమున నిట్లే ప్రవర్తింప వలయుననియు, “స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి” అని మనుస్మృతి చాటుచున్నదనియు నిట్టి వేవో షడిమాటలు గూర్చి యుపన్యసింపుచు నుండెను. మృత్యుంజయరాయనికిఁ గోలఁదిదినములకే యాత్రేయివృత్తి స్పష్టమయ్యెను. కావున నితఁ జింతించి లాభము లేదనుకొని “వెనుకఁ జింతించుట వెట్టితన” మను సామెతను స్మరించుచు మనస్సున విచారముపడుచు నలువురిలో నాచింతను గనఁబఱుపక తలయెత్తుకొని యెట్లొ తిరుగుచుండెను. కావునఁ దండ్రియందలి యాగ్రహమును వదలుకొనెను. తండ్రియుఁ బెద్దవాఁడయ్యెనని యాతనికుటుంబమును రక్షింతునని యొక నాఁడు తండ్రియడుగ వాగ్దానము చేసెను. సదా

శివరాయనిచింత కొంత తగ్గెను. ఆ మఱుదినమే పోయి రాజ చూడామణిబాయిని సంతానద్యయముతోడఁ బిలుచుకొని కొడుకుకడఁ జేరెను. ఆత్రేయియూఁ దనకు సహాయముగా నుందురన్న యూహచే సంగీకరించెను. మృత్యుంజయుఁడు తనయింటికిఁ దూర్పుభాగముననున్న యొకయింట వారినునిచి యందు వంటచేసి తనయింటికి నిరువురకుఁ బంపునట్లు నియమించి వా రందే యుండునట్లు చేసెను. ఈయేర్పాటుప్రకారము వివాదములు రాకయుండఁ బ్రవర్తింప వచ్చునని యాయన యూహయైనట్లు పాతకు లూహింపవచ్చును గదా.

రాజచూడామణిబాయి మృత్యుంజయునింట జేరిన తర్వాత నెల్లరు నా కుటుంబము ననులోమజాతీకుటుంబముగా భావించిరి. అత్త కోడలిని బ్రేమతోఁ జూచుచుండెను. సంగీతము వాద్యసహితముగా నేర్పుచు నామెస్థితికిఁ బాత్రురాలయి వాస్తవముగా నత్తకోడండ్ర వరుసగనే యుండెను. సంసారము చక్కఁగా సాగుచుండుటే చాలునని మృత్యుంజయుఁడు తలంచి యదియే యొకయానంద మనుకొనుచుండెను. అత్రేయీప్రవృత్తి మనస్సునకు సరిపడకయున్నను దాఁ బొరపడి పెండ్లియాడినందులకు నొరుల దూషింప నవకాశము లేదనియుఁ దానే దానికి నుత్తరవాచిననియు మేలో కీడ్చో యనుభవింపవలసినదే కాని విసుగుకొన్న లాభము లేదనియు నిట్టిపొరపాటు తానొందుటకుఁ బరివేశకుండే కారణమని దలంచుకొనుచు మృత్యుంజయుఁడు తనపనియందే బద్ధుడగుడై యుండెను. వివాహానంతరము ప్రాతమిత్రులు

తఱచుగా నింటికిరాక యందందుఁ జూచిన మాటలాడుచు నతఁడు కుశలముగ నుండుటే చాలునని తలంచుచుండిరి. మృత్యుంజయుఁడును వారియందు గౌరవ మెప్పటియట్లే యునిచి ప్రవర్తించుచుండెను. క్రొత్తమిత్రు లింటికి వచ్చుచుం బోవుచుండిరి. వారు విశేషించి యాత్రేయి మాటలాడుచు గారవించుచుండ మృత్యుంజయునియందు గౌరవమును జూపుచు నుండువారు, వారిరాకకుఁ గాలనియమము లేకయుండెను. సదా శివరాయఁడును వారితోఁ జక్కఁగా మాటలాడుచు నుండెను. రాజచూడామణిబాయియుఁ గోడలిని గొడుకును వారిమిత్రుల నుచితరీతి సత్కరింపుచు నపు డపు డతిథులను సంగీతమున నానందింపఁ జేయుచుండెను

ఆనగరమున వ్యాపారముచేయుటే కులవృత్తిగాఁగల యొకకుటుంబము గలదు. ఆకుటుంబమునకుఁ జేరినవారే పలు తావుల నివసించిరి. ఆయూరనే కొందఱు వేఱువేఱు గృహం బుల నిర్మించుకొని వ్యాపారము చేయుచుండిరి. అందొక్క రుఁడు విద్యావంతుఁడు గుణవంతుఁ డనియు విఖ్యాతిం గాంచెను. నూత్న యశావనస్ఫురితుఁడు. ధనవంతుఁడు. మర్యాదగాఁ బ్రవర్తించువాఁడు. కాని కఠటోక్తులకు జేలుపోవు వాఁడు. అదియొకఁడే యాతనియందుఁ గలలోపము. తక్కుం గలగుణములు పొగడఁదగినవే. ఆరోగ్యభాగ్య మించుక తక్కువగా నుండుటంబట్టి మృత్యుంజయుని హస్త మమృత హస్తమని కొందఱు అనుటంబట్టి మందు పుచ్చుకొనుచుండెను. కొంతకాలమున కతని కించుక జబ్బు తగ్గి యారోగ్యము కలుగున ట్లుండెను. రాకపోకలచే మైత్రియుఁ గుదిరెను.

నూతనాచారమున నాతనికుటుంబ ముండుటంబట్టి ఫలాహారాదులం దందలు కలిసియే యుండు నాచార ముండుటంబట్టియు నాతఁడు విశేషించి మిత్రుడయ్యెను మృత్యుంజయుఁడు నతనిపొత్తు మంచి దని తలంచుచుండెను. ఆతని నామ మనంతుఁడు. ఈమిత్రుఁడు కాక మఱియొకమిత్రుఁడాయనంతునకుఁ గలడు. ఆతఁడు గౌడబ్రాహ్మణుఁడు. మత్స్యములఁ దినుట వారిజాత్యాచారమే యైనను వారియింటివారాయలవాటు మానిరి. పూర్వము వారు ప్రయాగక్షేత్రమున నుండువారు అందు జీవనముసాగక యీనగరమునకు వచ్చి యెట్లో కుటుంబయాత్ర సాగించుచుండిరి. కొలదికాలమున కించుకథనము సమకూరెను. భూలాభము కలిగెను. మృత్యుంజయునియింటికిఁ బడమర దెస నొకకోసుదూరమున వారియిల్లు గలదు. అనంతునిసఖుఁ డాయింటివారిలోఁ బెద్దవాఁడు. మఱియిరువురుసోదరు లతనికిం గలరు. మువ్వరు నన్యోన్యప్రీతి గలవారలే. పెద్దవానిపేరు కుమారస్వామిరాయఁడు. అతఁడే యనంతునకు మిత్రుడని మీరింతకుముందే చదివయుందురు. కుమారస్వామిరాయఁడు మృత్యుంజయునకుఁ గ్రొత్తగా నైనమిత్రుఁడు. ఈమువ్వ రన్యోన్యప్రీతిగలిగి యది దినదినాభివృద్ధి నొందఁగా నెడతెగక యొక్కచో నుండుట కలవాటుపడిరి. అనంత కుమారస్వామిరాయ లిద్దరు పాతశాలలో నొక్కపర్యాయము చదివియుండిరి. ఆమైత్రియు దృఢమైనదే. సుభద్రభర్త రంగరాయఁడు. మృత్యుంజయునితోఁ బాలిబేర మొనరించినయి, నందు మూఁడువేలరూప్యములు మృత్యుంజయుఁడు గ్రహించి

పెనుకనుండి యిత్తునని కమ్మ వ్రాసియిచ్చెననియు, నత్యంత మిత్తుడు కాన నతఁ డందుల కంగీకరించి యూరకుండెననియు నాత్రేయి నతఁడు పెండ్లియాడినపిదప రంగ రాయఁ డాకమ్మను జించివైచి వారియింటికి వచ్చుచు బోవుచు మైత్రినే ప్రధానముగా భావించి ద్రవ్యమును దృఢీకరించెననియు సుభద్ర లలితవలన నీవార్త నాలించి చింతించె ననియుఁ బాఠకు లింతకుఁ గొంతముందే చదివియున్నవారు. ఆ రంగరాయఁడే యీతఁడని స్మరింపవలయును. ఈమువ్వురును దఱచుగా నొక్కసారిగను, వేటువేటుగను గూడ మృత్యుంజయునింటికి వచ్చుచు నెడఁ బాయఁజాలనంతమైత్రి గనఁబఱచుచుండిరి. వారినెల్ల సదా శివరాయఁడు, నతని నూత్నపత్నియు నాత్రేయివలెనే యను రాగమునఁ జూచుచుండిరి. ఈ కాఁణములం బట్టి మృత్యుంజయునికుటుంబమునకు నానగరమునఁ గొంతలేక నివసించు వలనుగలిగెను. వీరుతప్పుఁ దక్కినవారెల్ల వారినడవడిని సమ్మతించక తూలనాడుచుండిరి. క్రమక్రమముగా నాత్రేయి పలుకుబడి సంపాదించు గల్గెను. ఆమె వాక్పయత్నము మొందు. దానికిఁదోడు సంగీతము. దానిననుసరించి యందఱు నాదరించి వశ్యులగా నొనరించుకొనఁజాలశక్తియు ననునివి మనశ్శాంతిని గల్పింపఁజాలెను. తనకృత్యములన్నియు మంచి పనియే యామె తలంచుచుండును. ఈనూతనమిత్రులందఱు నామె వినుచుండఁగాఁ బొగడుచుండిరి. మృత్యుంజయుఁ డందులకుఁ దానానందించునట్లు నటించుచు లోలోనఁ గృశించుచుండెను. “అంతస్తాపము బహిష్కీతము” అనునామెత యసంగతతమగునా ? క్రొత్తమిత్రులుమువ్వురిలో రంగరాయఁడే ధనము

పోయినను లెక్కపెట్టక యానందించుధీరుడు. ఆసంబంధమే యన్నింటిలో గొప్పదైనను దానినివదలుకొని యించుకంతయు ఘోరపడకయుండువానికంటె ధీరుఁ డెవ్వఁడు కలఁడు ? అట్లుండు టకుం గలకారణమేదో, యద్దానినెఱుంగుటయే నేర్పఱితనము. ఈమిత్రచతుష్టయ మొక్కటిగా నుండెను. కావున నితరు లెవ్వరు వీరియింటికి రాకపోయినను గొడువపడక యామృత్యుం జయరాయఁడు సదాశివరాయఁడు నెమ్మదిగ నుండిరి.

ఎనిమిదవ తరంగము.

సుభద్రవిషయ మించుక విచారితము. ఆమె దయార్థహృదయ. సద్వృత్తియే యలంకారముగాఁ గలమానిని. పూర్వకర్తానుసారము రంగరాయఁ డామెకుఁ బలిగా దొరకెను. ఏమి చేయఁగలడు ? మానవతిగాన నెవరితోనైనఁ జెప్పుకొనక లలిత యత్రిప్రియురాలు గాన నామె బలవంతముచేసి యడిగినందునఁ దనకష్టమును జెప్పుకొనియె. ఆమెయు నొక యాలోచనము చెప్పెను. అది సమకూడెను. ఇంటికి వచ్చిన పిదప నేకాంతమునఁ గూర్చుండి విచారింపసాగెను. ఇది శ్రూరమగుమందు. ఆటనెలలు దాటినపిదప నేమిచేసినను మందు గుణము నడంపలేదని సుమిత్ర పలికెను. త్వరపడి పఠింపబెట్టిన నది తలకెక్కినపిదప నేమిచింతించిన నేమిలాభము ? భర్త వశ్యుఁడగుటకుమాటుగా మృత్యువశుఁ డయ్యెనేని నాగతి యవ్వల యేమగును ?

శ్లో. “విశీలః కామవృత్తోవా గుణైర్వా పరివర్జితః,
ఉపచర్యః స్త్రియాసాధ్వ్యా సతతం దేవవత్పతిః. ౧౫౪
నాస్తీస్త్రీణాం పృథగ్గజ్ఞో న వ్రతం నాప్యుపావేషణం,
పతిం శుశ్రూషతే యేన తేన స్వర్గే మహీయతే. ౧౫౫
అని మనుస్మృతి శాసించుచున్నదని నాతండ్రి చెప్పగా విన్న
దానను.

శ్లో. “వాంఛాసజ్జనసంగమే పరగుణే ప్రీతిర్గురౌ నమ్రతా
విద్యాయాం వ్యసనం స్వయోషితీరతిర్లోకాపవాదాద్భయం,
భక్తిసహృదిని శక్తిరాత్మదమనే సంసర్తముక్తిగతి
యేష్వేతే నివసంతి నిర్మలగుణాస్తేభ్యో నరేభ్యో నమః.”

అను భర్తృహరిశ్లోకమును నాతండ్రి నాకు నేర్పెను. లోకాప
వాదమునకు భయంపడవలయుచుగదా. మంపిచ్చి భర్తను
వశపఱచుకొనఁ జూచినదని నలుపురెట్లొ తెలిసికొనక పోయి.
ఒకప్పుడు తెలిసికొనరనియే యూహించినను,

“అంతఃప్రచ్ఛన్నపాపానాం శాస్తా వై నస్వతో యమః.”
అన్నసూక్తి తప్పదుకదా. భగవంతుడు సర్వసాక్షి చూచు
చుండలేదా. కులకాంత కిట్టియకార్యములు మఱిత పాపజన
కము లగుచు సుమిత్ర యట్లు తెలిపినచు తీక్షణభంగురమగు
నీసంసారమును నమ్మి శాశ్వతమగు పరలోకమును బోగొట్టు
కొనుటకంటె నవిచేకము కలదా. ఎంత పొరపడితిని? లలిత
వాయండుఁ ప్రీతిగలదియే కాని లోకజ్ఞానములేని గోల.
నా కుపకారము చేయుపొంటె నెఱింగించెను. సుమిత్ర

జాణ. ఆమె తన దేశమర్యాద ననుసరించి చెప్పెను. కర్నాటకదేశమున నీటి క్రూరతమాచారము లున్న వేమో! అడువారికే యందు బెత్తనమేమో. మగవారు వారికి లోబడి యుందురేమో! ఎంతయు విచిత్రముగా నున్నది! సుమిత్రభర్త యామెకు లోబడియే యుండునని వింటిని గాని యీనగరము చేరి సంవత్సరము మించినదే. ఆయన కీమందు తలకెక్కిలే దేలాకో! లేక నావంటివారి కిట్టి మందిచ్చి వారియింట వేటొకమందు నుపయోగింతురో యూహింపఁ దరముగాకున్నది. ఆమె యావిషయ యెఱిగించినప్పుడే యడగనైతిని. ఇప్పుడడిగిన బాగుండ దనుకొనియె దను. ఆమెను జూడఁబోవఁగా మందిడితివా యన్న నేమను దాన. అసత్యమాడుదునా. అది మైత్రీకి లక్షణము కాదుకదా. నిజమే పల్కితివా లతేమర్యాద పోవును. ఏమిచేయుటకును దోడకున్నది. ఐన చురల నొక్కమాటు పోయి యడిగెదను. అని యాలోచించుచుండఁగా లలితవచ్చెను. తనయుదంత మంతయు నానఖిం దెలిపి యామెయు స్పృహింపఁగా నప్పుడే లలితయు పెంటరాఁగాఁ బయనమై సుమిత్రయిల్లు చేరెను.

సుమిత్రయు వారినాదరించి కూరుచుండఁజేసి కార్యము పండించితివా యని ప్రశ్నించెను. నిన్న నొక్కరాణమున నను కూలించినది కాదు. నేడనుకూలించును. ఒక్కసందియము డెందమును బురికొల్ప వచ్చితిని. వేటుగాఁ దలంపనని వాగ్దాన మొసంగిన దెల్పుదాన. అన విని యామె చేతులోఁ జేయి యునిచి ప్రమాణముచేయ సుభద్ర యిట్లు పలికెను. ఆటుమా

సములు దాటిన మరల దానికిఁ బ్రతిక్రియ చేయ సాధ్యము కాదంటివి కదా. నాగతియేమి? నన్ను రక్షించువారు లేరు కదా. వినాయకుని జేయబోయినఁ గోరియాయె నన్నట్లగును గదా. ఈశంక నన్ను బాధించెడిని. ప్రాణాపాయము కలుగక యుండ నాకు లోబడియుండునట్లు చేయవలయును. అని దీనముగా వేడుకొనియెను. సుమిత్రయు నించుకయుఁ గోపగింపక చెల్లి! దీని కింతయేల చింతనొందెదవు. అప్పుడే అడుగుదు వనుకొంటిని. అడుగవైతివి. మరల నీవు వచ్చినప్పుడు చెప్పఁదలంచియే యుంటిని. ఆమందు మూడుదినము లిచ్చినపిదప వమనమైనమీఁద మూడుదినములు నిదానించి యియాకు దెచ్చి తూర్పుమోముగాఁ గూరుచుండి మూడు మిరియపు గింజలు నాల్గు జీలకఱ్ఱపోచలువేసి మెత్తగా మద్దించి యీవస్తువుతోఁ గలిపి పెరుగులోఁ జేర్చి యిమ్ము. ఆమందు దుర్బాణము నశించి మేలుచేయును. ఆవల నీవు కూర్చుండుమన్నఁ గూరుచుండును. లెప్పున్న లేచును. ఆరోగ్యమునకుఁ గొడువ లేదు. ఆ మందు లిచ్చిగదా మావారిని లోబఱచుకొంటిని. అని చెవిలో వానిపేరులం దెల్పెను. సుభద్రయు భక్తిమీఱగ్రహించి యామెకు నమస్కరించి సెలవంది లలితం గూడి తనయిల్లు చేరెను. మఱుదినమే దైవవశమున రంగరాయ డింటికివచ్చెను. వారమునుండిరాక నాడువచ్చినందున సుభద్ర మహాప్రీతిని గనఁబఱచుచు నిసుమంతయు నసూయలేని యట్లు నటించుచు మాటలాడెను. తన కుచేష్టల నామె గుఱు తింపలేకపోయెఁగదా యని రంగరాయఁడు పరమసంతోషుడై లేనిప్రీతిని గనఁబఱచుచు సంసారతాపములు బాధించుచున్న

వనియు వానింబోలఁగింప. దిరుగుచున్నవాడననియుఁ గొన్ని దినములలో నవన్నియుఁ దుదముట్టఁగలవనియుఁ దెలిపెను.

సుభద్ర తలయంటి వేడినీళ్లుపోసి తడియొత్తి యిం చుక యుపహారము నిడి త్వరపడి వంటచేసి భుజింపఁబెట్టెను. ఆపూట సుమిత్ర యనుగ్రహించినఘుటికలలో నొక్కదానిని జెప్పినప్రకారమే పెట్టెను. ఘుటికాకృతి మిగుల నల్పము గావున నాతఁ డెటుంగకయే మ్రింగెను. ఆరాత్రి భుజించు నపు డొకఘుటిక నుపయోగించి సుభద్ర కృతకృత్యురాలయ్యెను. మఱువిన ముదయముననే రంగరాయఁడు యథా వూర్వముగా నాత్రేయ్యాగృహమున కరిగి మిత్ర గోష్ఠి నుండెను. కాని ప్రతిదినమింటికి వచ్చుచుండెను. సుమిత్ర చెప్పినగుఱుతులన్నియు ననుభవమున సరిపడెను. సుభద్ర వానిం గాంచి యికఁ బతి తనమాటనుదాటకయుండ నుండఁగలడని నన్ని సుమిత్రయే తనకు మహోపకారిణి యని స్మరించుచుఁ గృతజ్ఞురాలై యుండెను.

కొలఁదిదినముల కావగరమున నాత్రేయి యొక మహిళాసభను నెలకొల్పఁ బూనెను. మృత్యుంజయుఁ డౌషధశాల తనయింటనున్న మనశ్చింత పెచ్చు పెరుగునన్న యూహతో నాసమీపమున ననఁగా నర్ధక్రోశదూరమున నొక్కయిల్లు నెల కింతయిత్తునన్న నిరుమముపైనఁ దీసికొని యందు నౌషధముల నుంచి వృత్తి సాగించుచుండెను. భుక్తివేళ కింటికి వచ్చి భుజించుచుఁ దరువాత నొకనిమేషమైన నుండక యాచోటికే పోవుచు నందే కొందఱుమిత్రులను గూర్చుకొని కాలము పుచ్చుచుండెను. కాని యెంతయోర్పుగలవాఁడైనను దాఁ

జేసినకార్యము మంచిదికాదని పరితపించుచునే యుండెను. రంగరాయప్రభృతులు మూపురు వారిలో నొక్కనిమిత్త్రుఁ డింక నొకఁడు మొత్తము నలుపురు మృత్యుంజయు నింటనే తక్కువపక్షము రెండుజాము లుండుచు నామెకు రాజవిద్యను జెప్పుచు సంగీతము నామె పాడుచుండ నాలకించి యామెను వినుఁగులేక పొగడుచు నామె యానందించిన నదియే తమకు నానందమని యూహించుచునుండిరి. ఆమె యారంభింపఁబూ విన మహిళాసభను బెంపొందించినఁ బ్రఖ్యాతి గల్గుననియు, సగరముననుండు స్త్రీలకుఁ గలమూఢత్వము తొలఁగుననియుఁ బెక్కుండు కొమ్మలు పతులనే దైవమని భావించి శ్రమపడు చున్నారనియు, స్వాతంత్ర్యము వారి కిసుమంత లేదనియు, సభలకు వచ్చునాచారమే వారికి లేదనియుఁ దుదకు నాటక ములకు రాఁగూడదని పల్కుదురనియు నీమొదలగు నాశయ ములున్న స్త్రీలవలన దేశమునకు లాభము లేదనియు, నీమ హిళాసభవలన వవన్నియుఁ దొలంగి సభలలోఁ బురుషుల తోఁగలసి మాటలాడఁగల నేర్పుగలుగుననియు మననగరము నాగరకత గలదగుననియు నాత్రేయికిం దెల్పుచు మఱిత ప్రోత్సహించిరి. ఆసమాజమునఁ జేరుసభ్యురాం డ్రందలు స్వాతంత్ర్యమును గోరువారుగ నుండవలయుననియు, నాట పాటల సంతోషముగాఁ గాలము గడుపవలయుననియు బలి చెప్పినదెల్ల వేదవాక్య మని ప్రతిభాషింపక యంగీకరించు నలవాటు వదలుకొని భర్త కెంతవఱకుఁ దోడ్పడవలయునని యాత్మ నిశ్చయించునో యంతమాత్రమే తోడ్పడుచుఁ దక్కినకార్యములయందు స్వేచ్ఛగలిగి యుండవలయు నను

నీమొదలగునియమములుండిన బాగుండునని పురికొల్పిరి. ఆత్రేయి యట్లే చేయ నెంచితినినియు నాడువాండ్రను నాగరికతయం దాటితేటినవారినిగా నొనరింతుననియు రేయింబవళ్లు భర్తలు భార్యలను వేపుకొని తినుచున్నవారుగాన నట్టిబాధలకు లోనుగాక యుండజేయుటయే యుద్దేశమునియు నామె ప్రతినచేసెను. దేహదార్ధ్యమును గలుగజేయు వ్యాయామక్రీడల నాసంఘభవనమున నెలకొల్పఁ బ్రయత్నింతుననియు దానికివలయు ధనము సేకరింపఁ బోవవలయుననియు, రసికులగుపూరుషు లీనగరమునఁ బెక్కండు గలరని వినినదానననియు వారిని గలిసి తిరుగుచు సమయముఁ జూచి యీవిషయమును బ్రస్తావించునుననియు వా రిత్తురన్నవిశ్వాసము నాకుఁగలదనియుఁ దెలిపి తనవూన్కి స్థిరీకరించెను. ఆమె ప్రయత్నము సఫలము కావలయునని రంగరాయప్రభృతు లాశీర్వాదించిరి. రంగరాయఁ డాపటకే మూడువేల రూప్యము లాకుటుంబమువారి కిచ్చి పోగొట్టుకొనినవాడు గావున మరల ద్రవ్యమియఁ దలంపుగొన్నను ఋణమిచ్చువారు లేనందునఁ దనదాతృత్వమును వెల్లడింపక యూరకుం డెను. తక్కుంగలమూపురిలో జేహారి కొంతధన మొసంగుదుననియె. మిగిలినయిరువు రొకరిమొగములొకరు చూచుకొనుచు నూరకుండిరి. పురోహితుఁ డొకఁడు వీధినిబోవుచుండఁ బిలిపించి యాత్రేయి యొకసభనారంభింప సుముహూర్త మాలోచించి చెప్పఁగలరా యని ప్రశ్నింప నష్టమిసోమవారము బాగున్నదనియె. అష్టమి పనికివచ్చునాయని రంగరాయఁ డడుగ నాపండితుఁడు “కుర్వీత బుధసోమ

యోః“ అని యున్నదిగానఁ బనికీవచ్చుననియె. అష్టమిమాట లేదేయని మరలఁ బ్రశ్నింపఁగా నతఁడు“ కుర్వీత” అనఁగా జ్యోతిశ్శాస్త్రమునం దష్టమి యని సంకేతింపఁబడిన దనఁగా నిజమే కాబోలు నని యతఁ డంగీకరించెను. ఏవేళయందని యాత్రేయి ప్రశ్నింపఁగా ప్రదోషకాలమం దనియుత్తరము వచ్చెను. ఆకాలము మంచిదేన యని మఱియు రంగరాయఁడు ప్రశ్నించెను గోధూళిలగ్నము మహాపాపన మని యాశౌచరత్నాకరము తెల్పుచున్నదని బదులు చెప్పి యతఁ డు పోవ నుంకింపఁగా నాఁడు చేయఁదగినతంత్ర మేమని యాత్రేయి యడిగెను నియమితస్థలమునకుం బోయి శుద్ధి పుణ్యాహవాచన మొనరించి పురోహితునిచే నా చోటున నీళ్లుచల్లించి యిష్ట దేవతాప్రార్థనము ముగించి పనికి నారంభింపవచ్చునని పలికెను. తమరెవచ్చి యాపని చేయుంతురా యని యడిగిన నాఁడొకరియింట వైకుంఠసంతర్పణ జరుగును భుజించి వారిని దేవతాదర్శనమునకుఁ బిలుచుకొనిపోయి శుభస్వీకార మను గార్యము జరిపి వచ్చెదను. నేను వచ్చునప్పటికే తొమ్మిది కొబ్బెరకాయలు తిలుదర్భలు బియ్యము తెప్పించి యుంచుడు. దర్భలు నేనే తెచ్చెదను. తక్కుంగలవానిని దెచ్చి యుంచుడు. తెల్లనివస్త్రము క్రొత్తదిగా నొకటి కావలయును క్రొత్తకుండయు నగ్నియుః గావలయు నని తెల్పెను. క్రొత్తకుండ యేలనయ్యా యని రంగరాయఁ డడుగ దానితో డనే కర్త మారంభము కావలయుననఁగా నదెందులకో యని యతఁ డట్లే తెప్పింతుమనియెను. పురోహితునకు నాత్రేయి

తాంబూల మిచ్చి యొక్కరూప్యముకూడ నొసంగి పంపెను. ఆతఁ డందుల కానిలదించుచుఁ బోయెను.

ఆమహాకార్యము చేయఁబూనితినని యాత్రేయి యెల్ల రకుం దెల్పెను. ముద్రితకరపత్రములు పంచిపెట్టఁబడియె. అష్ట మీసోమవారము ప్రదోషకాలమున నని యందుండెను. దానిం గాంచి యందఱు నవ్వసాగిరి. ఎల్లరు దయచేసి వెనుకఁబడిన స్త్రీజాతి నుద్ధరింపుఁడు. అదియే మహాపురుషులక ర్తవ్యమని యందుఁ గనఁబడుచుండెను. చక్కనివ్రాత యని యొకరొక రిత్తోఁ జెప్పుకొనసాగిరి. మృత్యుంజయుని యనుమతి నామె కోరక తానే స్వతంత్రించెను. “మహిళాసభ” స్థాపించుట శేషించిన సదాచార మడుగంటుటకే యని కొందఱు దలంచిరి. కొందఱు అందు మంచియుండు నేమో చూతమని యూరకుండిరి. తత్త్వవేత్తల మనుకొను కొందఱునిమోగు లాకార్యమున లోకుల కెంతో మేలుగలదనియు మేము తోడ్పడుదుమనియు వాదానము చేసిరి. ఒక్క పాడుదేవాలయమునకుఁ జేరువ నొక్కయిల్లు మాసభృతికిం బుచ్చుకొని నుండా యష్టమీ సోమవారము ప్రదోషకాలమున మహిళాసభాస్థారంభకార్య మొనరించిరి. పురోహితుఁడు చెప్పినట్లే కార్యమును ముగించు కొని వచ్చి పుణ్యహవాచనముచేసి నీళ్లుచల్ల క్రొత్తకుండ నందే పగులఁగొట్టి యొక్కరూపాయయు, బదునాలుగణాలు పుచ్చుకొని పోయెను. ఆమహోత్సవమున కాహవాతులగు వారలలోఁ బెక్కుండు వచ్చిరి సకాలమునకు మృత్యుంజ యుండు రాలేదు గాని యాత్రేయియు నామె సవా్యవసవ్య భుజములనందగిన మువ్వగుమిత్తులు నరు దెంచిరి. వారే యెల్ల

కార్యముల కామెకుఁ జేదోడువాదోడుగా నుండిరి. కొందఱు వనితలును వచ్చిరి. పురుషులలో వయస్సుచెల్లినవారు మన కేల యని రారైరి. నూతనవయస్కులు కొందఱు నవీనాచార పరాయణులు వచ్చియుండిరి. ఆత్రేయి యెవరో వ్రాసియిచ్చిన వ్యాసము నిట్లు చదివెను. అగ్రాసనాధిపత్యమునువహించిన యొకయతివ పిదప మాటలాడుదు ననెను.

“సోదరీమణులారా ! సమానోదయ్యలారా ! చిరకాల మున నాడెందమున నెలకొనియున్న యూహలను నేడుబయలు పఱుప నోచితిని. అట్టియవకాశము మీరు కల్పించితిరి. ఏతద్విషయమున మీ కెల్లరకుం గృతజ్ఞురాలను. మహానుభావులెల్ల దయచేసి నాయీశ్రయత్నమును సఫలముగా నొనర్చినందు లకుఁ బరమానంద మనుభవించుచున్నదానను. ఇప్పటి నాభర్త యగు (నవ్వు) మృత్యుంజయుఁడు నాపూన్కి నంగీకరించెనని మీ రూహింపవచ్చును. ఎట్టి యిక్కట్లు వచ్చినను దీనిం గొన సాగింపవలయుననియే నా పూనిక. వలదనక నాపతియు నంగీ కరించెను. ఈచందర్భమున నాకృతజ్ఞతం జూపుచున్నదా నను. నేనంత విద్యావంతురాలను గాను నాలుగక్షరములు చదువుకొన్నదానఁ గాని పాండిత్యము సంపాదించలేదు. అత్తవారియింటినుండి (పకపకనవ్వు) యీనగరము మరలఁ జేరినదిమొద లీమృత్యుంజయుఁడు నాహృదయరంగమున నాట్యమాడుచుండువాఁడు. నేను నాయనహృదయము నట్లే యుండుదాననట. పరస్పరము ప్రేమించియే దాంషత్య మల వరిచికొంటిమి. అంతకు నించుకనుందే నాస్వాతంత్ర్యమును గాపాడెదననియు, స్వేచ్ఛకు బదులాడననియు నా కొక్కకాల

మున వాగ్దాన మొనరించెను. ఆసమయమున నాచోట మే మిరువురమే యున్నను సర్వమునుజూచు పరమేశ్వరుఁ డున్న వాడుగదా యన్న నస్తుకము నేడుచు నాకున్నది ఇంతదనుక వాగ్దానము నెఱవేర్చుచునే నాపతి యున్నవాడు.

ఈనగరమున మహిళామణులు చాలదుస్థితియందున్న వారు. స్వేచ్ఛాప్రవర్తన మించుకంతయుఁ గానరాదు విద్య నేర్చుకొనుట కిసుమంతయు నవకాశము లేదు. విరామము లేనిపని వారికిం గలదు. నీళ్లబిందెలు మోసిమోసి యాయూర్దాయము నాజలములకు దారపోయుచున్నారు. భర్తలు పెట్టుబాధలు వచింప నలవిగానివి. సంవత్సరమున కొక్కపర్యాయముగూడ నాటకమునకుఁ బోవ నవకాశము గలుగదు. నాటకమును జూడరాదట. మహాపాపముట వృత్తి చెడునట. ఇంతకంటె నన్యాయము వేటొకఁ డేప్రపంచముననైనఁ గలదా? ఇట్టివానిం జేర్కొనఁబూనినచో నొక మహాభారతమంత యగును. అట్టిజాలినొందఁ దగునదృష్టముగల యీనగర మహిళామణుల కష్టములఁ దొలఁగింపబూనియే యీసభ నారంభించితిని. ఇందు సభ్యురాంధ్రు కాదగినవారు నెలకొక్క పాదరూప్య మీయవలయు. భర్తలిచ్చిన మంచిదే. ఈయక యున్న నేపాటి బీయమమ్మినను దొరకును. పతు లింతమాత్ర మేని వారికిఁ దోడ్పడుదురని సమ్మచున్నదానను.

ఇక నీసభానియమములను “సభ్యురాండ్రకుఁ గలుగు లాభముల నించుక తేలివెదను సాయంకాలము నాలుగు గంటల కింటఁ జేరవలయును. ముప్పదినిముసములు వార్తాపత్రికలఁ బఠింపవలయు. లేక పుస్తకములనైనఁ బఠింపవలయును.

నాలుగున్నరగంటలనుండి యొకగంట కందుక భోజనము, ఆవల నొకగంట గోష్ఠి. అప్పుడు లోకవార్తల నొకరికొకరు తెలుపుకొనుట లోనగువిషయములు సాగుచుండును. ఆవల నవకాశమున్న చుండవచ్చును. ఇంటికి వెళ్లినను వెళ్లవచ్చును. ప్రతిభానుబార మొక్కవేడుక జరుగుచుండును. అందు నుప హారము లొసంగబడును ఆసమయమున జాతిమతములు పాటించబడవు. ఎల్లరు సోదరీమణు లన్న భావము మఱచిపో రాదు. ఒక్కొక్కసభ్యురా లొక్కవార మందులకగువ్యయము నీవలయు. భర్త లిచ్చిన సంతోషమే. లేకున్న నొక్కయంగ డిలో నప్పుతెచ్చి యవ్వల న్యాయస్థానమూలమున రాబట్టు కొనబడును. విధి లేక తమ యవివేకమునకు లజ్జించుచు భర్త లిచ్చుకొందురు. సభ్యురాలుగూ జేరఁగోరు మహిళామణి ముద్రితమగుపత్రిముపై నీ సభానియమములకు బద్ధురాలైనై యుండుదాన. కందుక వినోదమునఁ బాల్గొనుదాన. జాతిమత ముల బాటింపక యుపహారాదుల భుజింతును. అని వ్రాయవ లయు. వత్సరంతరమున సాంవత్సరికము జరుపబడును. దానికి ముందు దివసము మఱుదినము దానియంగములు సాగును. ఆ మూడుదినములు రేయింబవళ్లు సభాకార్యములయందే యాసక్తి గలిగియుండవలయునే కాని సంసారతాపమున మునింగియుండరాదు. పతు లేమన్నను లోఁబడరాదు. ఎంత ప్రీతి భర్తలయందుఁ జూపఁదగునో అంతయే చూపఁదగును గాని సర్వకాలసర్వావస్థలయందు నాతనినే కనిపెట్టి భగవం తునిగా భావింపరాదు. దాన స్వాతంత్ర్య మనునదెట్టిదో తెలియకపోవును. నాటకములను జూడవలయును. వేషధా

రణముంగూడఁ జేసికొని నైజశక్తిని గనఁబఱచిన మఱింత సంతసమే. ఇప్పటికిఁ దోచినవిషయము లివి. ముందుముందు వీనిలో మఱియుఁ గొన్నింటిని జేర్పవచ్చును” అని చదివి యుపన్యాసమును ముగించి తనయాసనమున యాసీనుఁడై యున్నాఁడు. సభ్యులందఱు గుసగుసలు చేయసాగిరి. ఆత్రేయి యుపన్యాసధోరణి యామె ప్రవర్తనము నెల్లరకు నలవడఁజేయ నుంకించుచున్నదని గ్రహించిరి. ఇట్లే సాగినచో నికభార్యలు భర్త కుఱకరించుటకంటె నపకారమొనరించుటే యెక్కువగా సాగు ననియుఁ దలంచిరి.

అవ్వల నగ్రాసనాధిపత్యమునువహించిన మహిళారత్నము లేచి కంఠపాతము చేసినపాతము నప్పజెప్పెను. ఆమె యింత స్వాతంత్ర్యమును గోరక సాధారణముగ వనితలకు నుండినను బాధింపని స్వాతంత్ర్యమును గోరుచు మాటలాడెను. భాషామంజరి ముగియఁగా నూరకుండక మఱేమో మాటలాడఁబూనె గాని యొక యక్షరమైనను సాగకపోఁగాఁ గూరుచుండెను కరతాళములు నభోవివరము నిండునట్లు వాయింపఁబడియెను. తాంబూలము చందనము వెనుకముందులుగా నీఁబడియెను. ఈసభ కిట్లే యుండవలయునని యొక్కఁడుల్లసమాడెను. అగ్రాసనాధిపత్యమును గొనసాగించినందులకు వందనాదికము లొనరింపఁబడియెను. ఎవ్వరెవ్వరి యిరవులకు వారువార లేగిరి. ఆత్రేయి యవశిష్టకార్యము సవరించుచుండ మృత్యుంజయుఁడు ముందేవచ్చి తుఘార్తుడై యింట వంటచేయమికిం దిట్టుచు నిట్టి యకార్యమును దా నొనరించి నందులకుఁ దన్నే విశేషించి తిట్టుకొనుచు నేదో యొకయువ

హారము నెచ్చటనుండియో తెప్పించుకొని భుజించి తనయాహు
థాలయమునకుఁ బోయి యందే శయనించెను. మిత్రత్రయము
సాయపడఁగాఁ గృత్యములందీర్చి యందే యొకచో నించుకతడ
వుండి యలజడిం దీర్చుకొని తనయుఁనన్యాయము నెల్లరు మెచ్చు
కొని రని రంగరాయఁడు పలుక నానందించుచు నిష్ఠాలాఁ
ములఁ బ్రొద్దుపుచ్చి పదంపడి యింటికివచ్చి పతి యాగ్రహ
మున వెడలిపోవుటయు నప్పటికి వంటకాకుండుటయుఁ దన
నేవకురాలు చెప్పఁ జప్పరించుచుఁ జక్కఁగా భుజించి శయనిం
చెను. తోడెవ్వఁడు లేడే యని రంగరాయఁడు మాత్ర మందే
శయనించెను. అందఱు పోయినవెనుక వంటయింటికిం బోయి
మిగిలియున్న యన్నముం దిని రంగరాయఁ డామెతో మాట
లాడుచు నగరమాధ్య మిఁక వదలునని యాత్రేయి సుబ్బిం
చుచు నిద్రపట్టఁగా నారాత్రి శేషము గడవెను.

తొమ్మిదవ తరంగము.

రాజభక్తినిదోలఁగింపఁ బ్రయత్నించుసంఘము రాజనేవ
కులకు జంకి తమయుద్ధతి మాని యూరకుండఁజాలక వేటొక
వ్యాజమున నాపనినే చేయఁబూని స్త్రీవిద్య వృద్ధిచేయవలయు
ననియు, వారు విద్యావిహీనులుగా నున్నంతకాలము దేశము
వృద్ధికి రాజాలదనియుఁ బ్రాచీనాచారము లవివేకమూలము
లగుటయే గాక దేశభివృద్ధినిరోధకము లనియు వాని నిర్హా
లింపక యూరకుండరాదనియు నిట్లు క్రమక్రమముగ దేశము
వృద్ధికావలయు ననియు నాచారము లెప్పటికప్పుడు మాటు
చుండుననియు, వాని నరికట్ట బ్రయత్నింపరాదనియు, నట్లది

కట్ట బాటుపడువారు దేశ ద్రోహులగుదురనియు నీమొదలగు నభిప్రాయములఁ దెలుపుచు నుపన్యసింపఁ బూనిరి. రాజభటుల బాధలు దీనికి నుండవని యీమార్గమున నడచుచున్నారనియు వీరెల్ల స్వకార్యధుఁడధరు లనియు నెల్లవారును గ్రహించిరి. ద్రవ్యము నెన్ని యోవిధముల సంగ్రహించుచు, స్వేచ్ఛగాసంఘ ద్రవ్యమును వ్యయించుచు, నియమములేక తినుచుఁ ద్రాగుచుఁ ద్రాగువారి నాక్షేపించుచు నోటికివచ్చినట్లు మాటలాడుచు, వేదముల దూషించుచు, శాస్త్రములను దిట్టుచు, స్మృతుల దూటుచుఁ బురాణముల నీసపించుచు, దదనుసారులఁ గేలి నేయుచుఁ బతివ్రతలఁ బదటుచు, స్వేచ్ఛాప్రవర్తకుల భూషించుచుఁ విదుషీమణులై యూహారి నిర్భయముగాఁ దిరుగు యువతీమణులఁ గొనియాడుచు, జాతిమతవిసర్జకుల సన్తానించుచు నూతననాచారపరాయణుల నుత్కర్షించుచుఁ దిరుగుచు నుపన్యసించుచుఁ దద్వ్యాజ్యమున ధనము గడించుచుఁ దమ వారికిం బనువుచు దేవాలయములు దేశాభివృద్ధి భంగకరము లని యొత్తిచెప్పుచు సీతాది పతివ్రతాశిరోమణుల నధీరస్వాంత లని హేతువాదములఁ జేయుచుఁ దిరుగుచుండిరి కొందఱు అవ్వారి గారవించుచు నుండిరి. మృత్యుంజయుఁడు సభలో శిరఃగండము చేసినగు దనహృదయమున వారిని వారివాదములఁ జేకొనక స్వయంకృతాపరాధమునఁ గల్గినదుష్ఫలము ననుభవించుచుండెను.

ఒకనాఁడు వేంకటాద్రిశర్మభార్య సుశీల కూరుచుండి యేదోపని చేసికొనుచు నిరుగుపొరుగిండ్ల బాలికలకు భాగవతమునందుఁ గల శ్లోకముల యర్థమును హిందీభాషలోఁ

బాటలుగా వ్రాసియుండ వానిని నేర్పుచు బాలికలారా!
 చూచితిరిగదా శ్రీ కృష్ణపత్నులయందుఁ గల సౌజన్యము.
 నారదముని రాగా నందఱు వారిపాదములను గడగి తడియొత్తి
 యా పాదోదకములను శిరస్సులఁ జల్లుకొనిరట. అంతటివారే
 యాకార్యము పరమపావనమని చేసినపుడు మన మేమి చేయ
 వలయునో చెప్పుడు. అని యడుగ మనము పెద్దలు రాగా
 వారిపాదములు కడుగవలయును. సుశీల ! మన మాలాగు
 చేసిన నేమిలాభము గల్గుచు ? వార లాశీర్వాదింతురు. దానిచే
 శుభములు కలుగును అని వారు బదులుచెప్ప మరల నామె
 బాలికలతో సత్యభామ యందఁజీకంటె వా నందగత్తెయని
 విట్టివేగుచు గదా. భార్యలయందెల్ల నెవ రుత్తమురా లని
 మీ రూహింతురు ? అన విని బాలికలు శ్రీకృష్ణమూర్తి
 యందఁజీకన్న రుక్మిణీదేవియే ప్రియభార్య యని గ్రహించె
 ననియు సత్యభామ యందగత్తె కావున నామెచుగూడ
 దయతోఁ జూచుననియు మే ముచుకొంటిమి. రుక్మిణీ సీత యీ
 యిరువురిలో నెవ్వరు గొప్పయని మీ రూహింతురు ? లక్ష్మ
 దేవి రామావతారమున సీతయని, కృష్ణావతారమున రుక్మి
 యని పేరులుగలదిగ నయ్యెనని మేము వింటిమి. ఇంక నెవరు
 గొప్పయనవచ్చును ? ఇరువు రొక్కచేకదా. సుశీల యా
 మాటల కానందించి శ్రీకృష్ణుఁడు శివపూజచేయునని శివుఁడు
 కృష్ణుని బూజించునని చెప్పుదురు. రుక్మిణీదేవి వివాహకాల
 మున దేవాలయమునకుం బోయి పార్వతీపరమేశ్వరులను
 బూజించెనని భాగవతమునఁ గలదు. ఈదంపతులలో నెవ
 రుత్తములు ? మీకుఁ దోచినమాట చెప్పుడు. రుక్మిణీవాసు

దేవులు పార్వతీపరమేశ్వరుల నారాధింతురు. పార్వతీ పరమేశ్వరులు లక్ష్మీనారాయణుల బూజింతురు. భగవంతుడు ప్రకృతియుఁ గార్యములకొఱకు వేటు వేటురూపముల ధరింతురు పామరులకు నుపదేశించుకొఱకుఁ దమలో నొకరినొకరి పూజించుకొనుదురు. వారికేమి భేదము కలదు? మేము విన్న దింతయే. సుశీల యాపలుకులు సుధాధారలవలె శ్రుతిపుటములఁ జొరఁబడఁగా నానందపరవశమై బాలికలారా! ముంచియ్యమును గ్రహించితిరి. ఈమాటల నెప్పటికిని మఱువరాదు సుడీ. ఇంకొక్కవిషయ మడిగెదను బదులిండు. భయం పడకుండు. మీకుఁ దెలియకున్న నేను జెప్పెదను. దక్షిణ దేశమున బాలాజి యనుక్షేత్రము కలదుకదా? ఈదేశవాసులెందఱో యాత్రకుఁబోయి ధనరాశి నర్పించివత్తురు. సువాసిను లటకుంబోయి తలవెండ్రుకలను స్వామికర్పించి వత్తురు. ఆయాచారము మంచిదియా కాదా? ఈయాచారము పూర్వమున నారంభించినవారియూహ యేమని యుండవచ్చును? ముత్తైదువులకుఁ గురులేకదా భూషణములు. వాని నిచ్చిన సున్న యండముకూడ నశించును. అట్టులయ్యు వారిచ్చుచుండ భర్తలుకూడ నుందురు. కాని యాక్షేపింపరు. ఏల?

అవ్వా! మేమిరువురము బాలాజికి బోయివచ్చితిమి. వేలకువేలు ముత్తైదువులు తలవెండ్రుకలను సంతోషముగా నిత్తురు. మేముకూడఁ జూచితిమి. మాకుఁ దోచిన దేమనఁగా భగవంతునకు మనకుండుపదార్థములలో మంచినస్తువు నర్పింపవలయు గదా. సువాసినులకు మిక్కిలిప్రియము లగుశిరోజముల భక్తితో నాదేవదేవున కర్పించిన నాబాలాజి మెచ్చుకొ

నును. దాన వీరికి శుభములు కలుగును. భగవంతున కర్పించిన పదార్థము స్థిరముగా నుండును. ఈయూహతోనే పెద్దలు దీని నాచారముగాఁ జేసియుందురు. ఇంతకంటె నెక్కుడు మాకుఁ దోచుకున్నయది. ఇంకేదేని కారణమున్నఁ దెల్పుము. అన వారిఁ గొఁగించుకొని నాముద్దుకూనలారా! చక్కనిభావమును దెలిపితిరి. ఈయభిప్రాయము సామాన్యముగా నెవ్వరికిం దోపదు. మీకాభగవంతుఁడే తోచునట్లు చేసెను. మీకా బాలాజియనుగ్రహమున నాయురారోగ్యసౌభాగ్యములు కలుగుగాక. మఱొకమాట యడుగుదును. విసుగులేక బదులుచెప్పుడు. నవరాత్రములు మనకు మిక్కిలి పండుగుదినములుకదా? ఆదినములలో బొమ్మలుపెట్టి మీవంటిబాకలు పూజింతురు. ఏల? అన విని బాలికలమ్మా! పూర్వము రాక్షసులు చెలరేగి లోకుల బాధించుచుండినట వారి నెవ్వరును గెలువఁజాలక పోయిరి. పార్వతి మూడవతారము లెత్తెనట. లక్ష్మీ కాలి సరస్వతి. అని యా మూడవతారముల పేరులట. వారినెల్ల వధించి లోకులకు సుఖముగల్గించెనట. ఆయుధమునే యిపుడు బొమ్మలుగాఁబెట్టి యా జగదంబపరాక్రమమును బాటలుగాఁ బాడుచు సువాసినులనెల్లం బిలిచి తాంబూలము లిచ్చి పంపుచుండురు. నవరాత్రములు మిక్కిలి శుభదాయకములు. కావున నాదినములలో నాయంబును బూజించిన మనకు మేలుకలుగునని యెల్లరు నట్లొనర్తురు. ఇదియే మాకుఁ దోచినయూహ. సుశీల యాయూహ కానందించి కుమారికామణులారా! అన సూయ సావిత్రి లోనగువా రెట్లు ప్రఖ్యాతినొందిరి? ఆప్రఖ్యాతి కల్గుటకుఁ గారణమేమని మీరు గ్రహించితిరి? అనగా

నాబాలికలు తల్లీ! వతినే దైవముగా భావింపుచుఁ బతియాజ్ఞ
మీఱక స్వప్నమునందును బరపురుషుని గోరికయుండుటచే
వారికిఁ బ్రఖ్యాతి కల్గెను. పాలిస్త్రత్యమే యందులకుఁ గార
ణము అన విని యామె వారు చేసిన ఘనకార్య మేమేగలదా?
మీరెఱింగినఁ దెలుపుఁ డనెను. వార లనసూయ నీతాదేవికి
భర్తృహితకరము లగువరముల నొసంగెను. సావిత్రి మృత్యు
డగుచావుని యమునికరుణచేఁ బడసెను ఇంతకంటె గొప్పకా
ర్యము లేని యెవరింపవలయును? అనఁగా నాలకించి పుత్రి
హితములగు నామాటల కలరి సుశీల వారిం జేరఁగించి బాలిక
లారా! మీ రీయూహల వదలక ప్రవర్తిల్లిన లోకమునకు
మహోపకారము చేసినవార లగుదురు. కలియఁగమునఁగూడ
మీచంఱిబాలికలు కొందఱున్నఁ జాలును. ఎవ్వ రెన్నిమా
టలుచెప్పిన నీయూహల వదలకుఁడనీ నొక్కిచెప్పెను.

అంతలో నొకయువతి యరుదెంచి సుశీలదగ్గఱి యమ్మా!
యాప్రియ! దేవి మీ కీపత్రమును బాపి యీసభలో నొక
సభ్యురాలుగానుండ మీరు నమ్మతించిన మీపేరు వ్రాసింపుఁ
డని నన్నంపికని పత్రము నొసంగెను. దాని నొకకన్యకయందు
కొని చదివెను. సుశీల యంతకుముందే యాత్మైశ్వర్యంతము
నెఱుంగును. కావున నమ్మా! నా భర్తయనుమతి నొందవల
యును. వారిపు డింటలేదు. వారు వచ్చినపిదప వారికిందెలిపి
తరువాత మీకుఁ దెలిపెదనని యాదరమునఁ బలికెను. ఆయు
వతి సుశీలా! ఇది వెట్టియాచారము. భర్తయనుమతి నేల
పొందవలయును? నీ నొకదాసివా? ఇంతమాత్రము స్వాతం
త్ర్యములేకున్న మనజన్మమేల? ఇక బ్రాతయాచారములఁ

గట్టిపెట్టి స్వాతంత్ర్యమును వహింపవలయు. లేకున్న స్త్రీజాతికి మర్యాదలేదు. భర్త యనుమతింపనిండు. మాననిండు. మీకేల? మీయాత్మ యేలాగు నడచునో యట్లు చేయవలయును అంతి యకాని వెజ్జీయూహలం బెట్టుకొని ప్రాతపురాణములలో నున్న చచ్చునూటలకు లోబడియుండరాదు. భర్త కెంత యధికారము కలదో భార్యకు సంతయధికారము కలదు ఆతఁడు భార్యను శాసించు నర్హుఁడు కాఁడు. అట్టియధికారము నతనికి దేవుఁడు ప్రసాదించి యుండఁడు. దైవము సర్వసముదాయకావున మీ రీతరుణమున నా వ్రాతయలవాటుల బెట్టుకొని ప్రాతలూడక త్రొత్త యాచారముల నవలంబింపవలయును. స్వేచ్ఛగా సంచరింప నేర్చుకొనవలయును. అత్తకుఁ గలస్వాతంత్ర్యము నరికట్టిరాదు. అది మహాపాపము. దేశాభివృద్ధికి భంగమును గల్గించునది. ప్రతిసాయంకాలము రెండుమూఁడుగంటలు హాయిగా నాటలతోఁ బాటలతో సల్లాపములతోఁ గాలము పుచ్చవచ్చును. అందే ఫలాహారములు చేయవచ్చును. పురుషులు వత్తురు. స్వేచ్ఛగా మాటలాడవచ్చును. మనస్సు మంచిదిగా నున్నం జాలును. అంతియగాని పరపురుషులతో మాటలాడరాదని వారిచెంటఁ దిరుగరాదని చెప్పట మిగులఁ బొరపాటు. దాంపత్యమునునది ప్రేమలతికాబద్ధము. ఆప్రీతి విడనాడినతఱి నీదాంపత్యము విడిపోవలసినదే కదా. ప్రీతిగలతావునఁ బెండ్లియాడవచ్చును. భర్త యనవసరమని తోచినపుడు మానవచ్చును. అంతియకాని విధిలేక యొకరికడ నుండరాదు ఇట్టి యద్భుతవిషయము లందుఁ జర్చింపఁబడుచుండును. జాతిమత

ములు పురోవృద్ధికి భంగకరములుగాన వానిం దొలగింపవలయుననువిషయము లపుడపుడు పెద్దలచే నుపన్యసింపబడును.

ఆనువాక్యము లందుండెను. ఆపత్తము పూర్తిగాఁ జదువబడఁగ నే సుశీల పరమేశ్వరా యని చెవులుమూసికొని భరతఖండమా! ఎంతటియదృష్టము నీకుఁ గల్గునున్నది. అనసూయాది సాధ్వీవతల్లులు పుట్టినచోటుగదా యది యని గర్వించువారల కీధర్మములు శ్రుతిపుట భేదనపటుతరములు. ఎంతటి దుర్విదగ్ధురాం ప్రపంచించిరి మహర్షులయాజ్ఞ లిక్కఁ బనికిరావు. భర్త యనవసరమని తోచినపుడు మానవచ్ఛుట. ఔరా! ఎంత సులభమార్గమిది! ఇదంతయుఁ గాలమహిమము స్త్రీలతనూలత మహాపవిత్ర మనుమాట నీషత్తైనఁ దెలియదుకాబోలు. ఇస్తీ! ఇస్తీ! నీ! ఇదేటిసభ. ఏటి సభ్యురాంశ్రు. ఆసభలో నేనుకూడ సభ్యురాలిని గావలఁచునట. పుణ్యము పుచ్చినట్లే యైనది. ఈపెతో నా కేటిమాటలు? అనుకొని పత్తము మరల నెత్తి నావంటిపురంధ్రి యందుఁ జేరుట మీకు మంచిది కాదు. మీ నియమములు నాకు రుచింపవు ప్రాచీనమార్గములు మీకును రుచింపవు. కనులయాజ్ఞ భగవదాజ్ఞ యని నాభావము అది సామాన్యమని మీ సభానియమము. ఈరెండింటికి హస్తీమశ కాంతరము గలదు. భూమ్యాకాశము లేకమగు ఔట్లో యీ రెండును సరిపడు టట్టులే. కావున నేను సభ్యురాలను గాఁ జాలను. నాభర్తగా రింటలేదు. వారితో విన్నవించెదను. వారి యానతిమెయి బ్రవర్తింతును. ఈవిషయమే మీదేవిగారికిం దెల్పనగు. ఇట్లు చెప్పితిని వేలుగాఁ దలంపఁబోలదనియుఁ దెల్పుము. అని సుశీల పలుక విని యాదూతిశ చప్పరించుచు

మోటుదనము వదలలేదని గొణుగుచు బోయెను. బాలిక
లమ్మా! యేమి యామె మాటలువిన నసహ్యములుగా నున్నవి.
దురాచారములను వ్యాపింపజేయునూహచే నాసభ నెలకొలి
పినట్లు పొడకట్టెడిని. లోకమున నెల్లరు కులటలు కావలయునని
యుఁ దనవృత్తియే యందఱకుఁ బట్టుపడవలయునని నాత్రేయి
యూహయైనట్లు కనుపట్టును ఈయాచరణమే యెల్లరకు మంచి
దని తోచెనేని సీతాదిపతివ్రతలకు నీలోకమునఁ జేరలేదు.
రంభాదినిలింప భామినులకే ప్రశస్తి వాటిల్లెడిని. కలికాల
మహాత్మ్య మిట్టిదియేకాఁబోలు నని పలుక వారల నాశీర్వాదించి
మీరు పతివ్రతాతిలకములై నెగడుదురుగాక యని భగవం
తుని బ్రార్థించుచున్నానని పలికి వారి నిండ్లకుఁ బనిచి తన
పనిలోఁ దానుండెను.

పదియవ తరంగము.

రంగరాయనికి నానాటికిఁ దల తిరుగసాగెను. పొడి
దగ్గు ఆకలి కాకయుండుట, అపుడపుడు వాంతియగుచుండుట
మొదలగుదుర్గుణములు క్రమక్రమముగ హెచ్చసాగెను.
ఆత్రేయి యపుడపుడు మృత్యుంజయునితో రంగరాయనికి
చూరకే మంచిచ్చి యారోగ్యమును గల్గింపఁ దగుననియు,
నయ్యది తనకెంతయో సంతోషమును గల్గించుననియు, మీ
రింటలేనితఱి నతఁడు నాతోడ మాటలాడుచుఁ బ్రోద్దుపోవు
నట్లు చేయుచుండుననియు, నతఁ డుపాధ్యాయవృత్తియం
దున్నను దదితరకాలములయందు మనయింటనే యుండువాఁ
డనియు, సంతియకాక మూఁడువేలరూప్యములు మన కిచ్చి

యుండియు మరల నాప్రస్తావమే చేయకయున్నవాడనియు, నాపత్రమునకు గిడువుదాటినను మనమాతనికి గృతజ్ఞులమై యుండదగుననియు నే నట్లే శరీరకష్టమున కోర్చి యాతనికి సాయపడుచున్నదాననియు హెచ్చరింపసాగెను. లేనియు తాహా మున్నయట్లు నటించి తెచ్చుకోలునవ్వతో నట్లే మం దిచ్చువాడననియు మందులకు మూల్యమిచ్చినఁ జాలుననియు నా శరీరకష్టమునకు బుద్ధిశ్రేష్ఠమునకు నాతఁ డిచ్చినమాఁడు వేలు నెన్నఁడో చెల్లిముఠానియు నట్లయ్యును. నీమాటను జెల్లింపఁ బరీక్షింతుననియుఁ దెలుపుచుఁ గాలముపుచ్చుచు నేదో యొకమందిచ్చుచుఁ బంపుచుండెను. అనంత కుమార స్వామిరావు లిద్దఱును జింత నభినయించుచు రంగరాయని కూటగల్గఁ బలుకుచు వాడు రాకుండునదియే తమకుమేలని లోలోసం దలంచుచుండెను. కుమారస్వామిరావున కొకపాత శాలలో నుద్యోగము మారకెను. అటువదిదూప్యములు వేతన ముగా నీబడుచుండెను కాని యాతనివృత్తినిబట్టి నగర మున మర్యాదలేకుండెను. దాని కావంతయు సతఁడు జంకక స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగుచు నాయంప్రాతగికాలముల నాత్రేయియింట గడుపుచు ననంతఁడు మిత్రుఁడు గావున నాతనిసంగతి సం తోషదాయకమే యని సంతోషించుచుఁ దానాత్రేయికిఁ జదు వునేర్పుచు నుండెను. సంసారతాపత్రయములు సోదరులపై కునిచి కుమారుపుర్వచందమునఁ దిరుగుచుండెను. సోదరులిరు వురు నన్నమాట దలపెట్టక బుద్ధిమంతులు గావున నింటికి వచ్చినవారల గారవించుచు ఋణబాధలఁ దప్పించుకొన నోపి నంత ప్రయత్నించుచుండిరి. కుమారస్వామిరావు తనవేతన

మును గొంచెమైనను సోదరుల కీయక తానే న్యయించుచు విరుగుచుండెను. ఆతడు లోభియే కాని యెట్లో యావేతన మంతయు న్యయమగుచుండెను. అనంతరంబో వ్యాపారమున నొకనికి భాగమిచ్చి సాగించుచు నించుక మర్యాదకలవానినలె నటించుచు నటునటు తిరుగుచుండెను. రంగరాయడు లో పూర్వులు నేకరించిన ధనమంతయు నాటకమునకుఁ గొంత, మిత్రుల కిడుఫలాహారములకుఁ గొంతయు నటుకొంత యటు కొంత యన్నట్లు న్యయించి నిర్ధనం డయ్యెను. మీఁద ను మిక్కిలి యారోగ్యముచెడుటయే గాక రోగమొక్కిటి తోఁపున నలముకొనఁగాఁ గృశించుచుండెను.

సుభద్ర తనఘటికాప్రభావమునను గుఱుస్సర నానం దించుచు దాని ద్రిష్ఠకొనుచుపాయ మానెచ్చెలి యెఱచే శింపఁ గలదని నమ్మి భర్తకు మహోపచారము లొనర్చుచు నుండెను. క్రమముగా రంగరాయడు బహిష్కారమున కనర్హుడన్న యంతవఱకు వచ్చెను. తీన్నయన్నము జీర్ణమొకాడు. అంతయగాక వాంతియగును. నిదురపట్టదు. నాలుగడుగులుండ చిన నాయాసము కల్గును. అంతయకాక జ్వరము వచ్చినట్లుండును. ఎచ్చరితోమాటలాడుట కిచ్చయుండదు. ఇట్టవేన్నయొ గలుగుచుండెను. నాలుగునెల లాఘటికాప్రవేశానంతరము గడచెను. ఆనాటికిం గల్గినబాధలే వైఁబేగొనినయని యని పాతకమహాశయు లెఱుంగుదురుగాక. లలితయు సుభద్రయు నపుడపుడు కలిసికొనుచు మాటలాడుచు నీవిషయమునే స్మరించుచు రంగరాయఁ డిట్లుగనని తలంపితిమే ఘటికాప్రభావ మెంతగొప్పదో యని చెప్పుకొనుచు నుండువాడు ముల

నొక్కపాఠి యొక్క ధాటకజనపద నారీమణికడ కరిగి పరిహారము డిగివచ్చి యాచికిత్స చేయఁదగుననియుఁ దలంచువారు. కాని లలిత యాతనివృత్తికెంతయు నేవగించుచుండునది కావున నాతనిపీటను గర్వశాంతి కాపలయుననియే తలంచుచు నింకను గొల్లడికాలముజరగఁగాఁ బరిహారమడుగుదము లేమిని సుభక్త యత్నము సాగకయుండునట్లు చేయుచుండెను. మఱియొక నెల గడచెను. చూసవంచక మారితికాఁ గడచిన ట్లయ్యెను. రంగరాజుఁడు శ్రమపడియైన నాత్రేయియింటికిం బోవుచుండు వాడయ్య నింక శక్యముకాదని శకటమునెక్కిపోవసాగెను. అందు ననంతకుమారస్వామిరావు లుండుటం గన్నులారఁ గాంచుచు, వారు తన్నెంతో మర్యాదగాఁ చూచుచుండువార లయ్య నపుడు సామాన్యదృష్టితోఁ జూచుజాడ తెలిసికొని వగచుచు నాత్రేయిస్త్రీతి తనఃపయమున వ్యాపింపక సన్నగిలు టకుం గారణ మెఱుంగనేరక పరితపించుచు నింక వచ్చినచో నున్నమర్యాదగూడ వీడునేమో యని యనుమానించుచు, మూడువేలరూప్యములకు త్తమునకు గడువు గడచిపోయినది యెఱిగి కన్నములతోఁ దేలుకుప్పినవానివలె లోలోననే దుఃఖిం చుచు నవియే యిందులకుం గారణమని నిశ్చయించుచు ద్రవ్య ములేకయున్న నిత లోకమున మర్యాద దక్కదని యూహిం చుచు నది తినకులభించునుపాయము కానరామికి దురపిల్లచు గతజలనేతుబంధ మనున్యాయము మనస్సునకురాఁగా వెచ్చనూ ర్చుచు నుండెను. భార్య మున్ను తెల్పిననీతి యప్పటి కనుభవ మునకువచ్చెనని యరయుచు నామె నెక్కుడుగా గారవించుచు నుండెను విదునెలలు తనయనారోగ్యకాలమునఁ బూర్తియగు

నప్పటి కారంగరాయనిభార్య యలంకారవస్తువులలో సగము మాత్రమే మిగిలెను. రెండువేలరూప్యములఋణ మగపడుచుండెను. అంతియ విలువగలకేదారము లాతనికిం గలవు. కాని యవి యుంకువగా నాఋణ మిచ్చినవారల స్వాధీనమున నునుపఁబడియెను. కావున ధాన్యగమము లేకుండెను. ఇంట దరిద్రదేవత తాండవమాడసాగెను. రంగరాయని కింక నెట్లు సంసారము సాగింపఁదగునన్న యూహపుట్టి వృద్ధి నొందసాగెను. ఉపాధ్యాయపదవినుండి యొకవత్సరము విశ్రాంతిపుచ్చుకొనుటయు దాన వచ్చువేతన మించుకయే యగుటయుఁ గారణములుగా మనశ్చింత యధికమగుట యొకపితకాదు కదా!

స్వార్థపరులసంఘము క్రమక్రమముగా సార్థకనామమై స్త్రీవిద్యాభివృద్ధికై పాటుపడునట్లు నటించుచు దానిచేగాని దేశాభివృద్ధికాదని యుపన్యసించుచుఁ జాతుర్యమున మెలంగుచు ద్రవ్యమును నేకరించుచుఁ పాతశాలల స్థాపించుచు, నుపాధ్యాయుల సంగ్రహించుచు వారలకుఁ బద్ధతుల నేర్పుచుఁ దమనిధినుండి వారికి వేతనముల నిత్తుమని యాశ పెట్టుచు నూరూరఁదిరిగి నేకరించినద్రవ్యము నిష్టానుసారముగ వ్యయించుచు శేషించినదాని నొకసంఘముస్థాపించి వశముచేయుచు నింకను సంపాదించుచుఁ బ్రాచీనాచారములఁ దూలనాడుచు, నవీనాచారముల నెలకొల్పు బ్రయత్నించుచు. వానిమూలమున దేశము వృద్ధియగునని యుద్ఘోషించుచుఁ దమకాలము గడపుచుండిరి. కొందఱుకాంతలు తమకులాచారముల వీటిఁ బుచ్చి వేతనముకొఱకు వారలలోఁ దిరుగుచు, నుపాధ్యాయులగుచుఁ బతులఁ దృణీకరించుచు విచ్చలవిడిఁ దిరుగుచుండిరి.

వారిచూచారములు వెక్కండ్రకు రుచింపవయ్యెను. ఉపాధ్యాయులందఱు నాత్రేయి స్థాపించినసంఘమున సభ్యురాండ్రు గాఁ జేరవలయుననియు, గ్రామాంతరముల నున్నవారు సంవత్సరమునకు రెండుమాటలు వచ్చినఁజాలుననియుఁ బైసంఘముచే నియమము చేయఁబడియెను. దాని ననుసరించిన కొందఱుపాధ్యాయులు తత్సంఘమునఁ జేరిరి. కొందఱిదియేటి చిక్కని పదవిని వదలుకొనిరి కృత్రిమసంఘముమాటలు క్రమక్రమముగా నీతిదూరములనుట తేటపడసాగెను. సజ్జనులెల్లవారి మాటలఁ దూలనాడుచుఁ బ్రచారము చేయసాగిరి. పల్లయులలో నున్నవారెల్లరు కపటములనియే నమ్మునట్లు ప్రచారకులుపన్యసించుచుండిరి. ఇరుదెగలవారును బట్టుదలతోఁ బని చేయసాగిరి. మధ్యస్థులు కొందఱి వాదముల బలాబలముల నరయుచు వినోదము మాచుచున్నట్లుండిరి కొలదికాల మిట్లే వాదములు ప్రబలుచునే యుండెను. ప్రజలేపక్షమునఁ జేరవలయునా యని యాలోచించుచుండిరి అట్టివారు కపటాత్ముల దుర్వ్యాపారములను గాంచి యేవగించుచు యుగప్రాచీన సదాచారములే యనుష్ఠేయము లని గ్రహింపసాగిరి. కొలది దినములు కపటాత్ముల మాయావాగు రావళిఁ జిక్కియుండియు వారలయలవాటులు సరిపడమిఁ గొందఱు చాలునిఁగ న్నామి యని మరలఁ బూర్వాచారములనే యనుసరింపసాగిరి. తమ భార్యలప్రవృత్తి వికరీతముగా మాలుచుండుటం గని యెట్లో శ్రమంపడి వారల నిల్వరింపఁగల్గిరి. కొలదిదినములకే యిట్టిచరమునఁ బ్రవర్తనము తాటుమాటుయ్యెఁగదా యని

భీతిల్లవలసినంతయనర్థములు పొడకట్టెను. ప్రజలించుక కన్ను తెరిచి యిది యనర్థదాయక మని యాలోచింపసాగిరి.

ఆశమయమున శిలానగరమున నొక్కయజ్ఞము సాగు నని వార్త యొకఁడు వెలువడెను వైదికులందఱు పరుగులిడఁ పాగిరి. వేంకటాద్రిశర్వతప్పుఁ దక్కుంగలవారెల్ల మహోత్సాహమునఁ బొదలుచుండిరి. ఆయజ్ఞము నలువదిదినములు పూర్వోత్తరాంగములతో సాగుననియు నొక్కొక్కదినము నాలుగువేల బ్రాహ్మణులయిన భుజింపవలయుననియు నానాగ్రామములనుండియు నగరములనుండియు వేద వేదాంగపారంగతు లటుదెంతురనియు వారికెల్ల భూరిదక్షిణ లాసఁగఁబడుననియు, నామహోత్సవము గన్నులపండువుగా సాగుననియు నందఱుఁ దెలిసెను. ఇండ్లుపూని వెల్లవేసి యలంకరింపసాగిరి. ఆ యాగవర్యమునఁ బెక్కుపశువులు విశ్వసింపఁబడునని తెలిసెను ఎల్లరు నాయాయుదినములలోఁ దప్పక యచటికిం బోయి యామహాకార్యమును జూడ వేడుకపడుచుండిరి. నలువదివేల రూప్యము లామఱిమున పర్యయము కాఁగలదని యూహింపఁబడియెను. పెక్కండ్రుధనసంతు లాపశువులఁ బట్టుదినములందే మాధనము వ్యయించి వచ్చినవారల కన్నము పెట్టుదు మని యంగీకరించిరి. పత్రికలు పంచిపెట్టఁబడియెను. ఒక్కొక్కదినమున నొక్కొక్కరుగ న్యయము భరింప నంగీకరించిరి. యాగశాల నగరబహిర్భాగమున నొక మామిడివనములో నిర్మింపఁబడియెను. అధ్వరుఁడు దగ్గరనుండియే దానినిర్మాణమునఁ దోడ్పడియెను. తాటియాకులతో నది కప్పఁబడియెను. విశాలము లగుధ్వారములు నాలుగు నిర్మింపఁబడియె. ఇరువదైదు

వేలమానవులు సుఖముగాఁ గూరుచుండఁ దగినంతపొడవు
వెడల్పు దానికుండెను. దానిచుట్టును, లోపల నత్యున్నత
సహకారతరువరములు గలవు. తూర్పు ఁడమరదెసల నించుక
దవ్వునఁ దటాకములు గలవు. దక్షిణోత్తరదిక్కులందుఁ
జెంతనే సరస్సులు గలవు. కావునఁ జల్లనిగాలి వీచుచుండును.
ఆతఁ డాకములలోఁ దూర్పుతడాకమునకు నుత్తరభాగమున
నన్నసత్రమున కనువగుమండఁము నిర్మింపఁబడియెను. సర్వ
సంభారములు సమకూర్పఁబడియెను.

బహుపశువిశేషనహేతుక మగునామఖరాజము సాగు
ననువిషయము దెలిసినప్పటినుండియు వేంకటాద్రిశర్మ విచార
సాగరనిమగ్నచిత్తుం డయ్యెను. కలికాలమున నిట్టి యజ్ఞములు
సాగరాదనియు స్త్రీతులపరివర్తనముల నెఱుంగకయుండుట
మంచిది కాదనియు సతనితలంపు ఆయాహ బయలుఁడిన
తోడనే పండితులు వారియింటికిం బోయి ప్రసంగించి మీరిట్లు
నుట న్నాయవిరుద్ధమనియుఁ దక్కుంగలవారు మీమాటలనే
యనుసరింతురనియు దానిచే యాగమునకే హాని సంభవించు
ననియుఁ బెద్దలమార్గమునే యనుసరించుట మేలుగాని మన
పాండిత్యముచుజూపుట తగినపని కాదనియుఁ సర్వజ్ఞులగు
పెద్దలే యీవిషయము నాలోచింపక యూరకుండరనియుఁ
దమభాషము నెఱింగించిరి. కాని శర్మ యందుల కంగీకరింపక
సనాతనులవాక్కులనే యనుసరించుచున్నాడననియు ద్వాప
రాదియుగధర్మములను దెల్పినస్త్రీతులే కలియుగధర్మములను
దెలుపుచున్నవనియు వానింబొటింప నర్హమనియుఁ బశువిశేష
మిక్కిలమున నశాస్త్రసమృద్ధిమనియు ఫలమూలప్రాచీనధాన్య

ములచే నొసరుచు టుచితంబనియు నది- సఫలమే యగుననియు వేంకటాద్రిశర్మ సమాధానము చెప్పెను. కొందఱుందుల కంగీకరించి వాడుకను మీఱజాల మనిరి. శర్మగారిసమాధానము నిరసింపఁ దమ కిష్టములేదనియు గట్టిగాఁ జెప్పిరి. నగరవాసులలోఁ బెక్కుండ్రచే వేంకటాద్రిశర్మ వాక్యములు వేదతుల్యములనియే భావింపఁబడుచుండును. కావున నాయజ్ఞముచూడఁ బోవరాదనియుఁ దలంచిరి. క్రమక్రమముగా నెల్లరయుల్లముల నాసిద్ధాంతము నాటుకొనియెను. ఒక్కనాఁడు సభచేసి మహాజనులెల్ల రందు సమావేశముచేసి వేంకటాద్రిశర్మను బ్రార్థించి యుపన్యసింప వేడిరి. సహజవాక్కుల నుపన్యసించి నాయంతరాత్మకు దోచినభావ మిదియని ముగించెను. తెచ్చికోలు వాగ్వైఖరులు లేక యాయుపన్యాసము నిస్తరంగసమూద్రమువలె నుండఁగా నెల్లరు నానందించి యాయజ్ఞము ఫలమూలాదికములచేఁ చేయఁబడిననే తప్పఁజూడఁ బోవరాదని తీర్మానింపఁబడెను. ద్రవ్యదాతలుకూడ నామార్గమునే యనుసరింపఁ బూనిరి. ఎట్టకేలకు ఋత్విక్కులారామార్గమునేయంగీకరించిరి. ఆమహాక్రతు వహింసారూపమున నిర్వర్తింపఁబడియెను. ఆసమయమున వేంకటాద్రిశర్మ శక్తి వెల్లడియయ్యెను. పాండిత్యమున కేమిగాని సద్వృత్తికి స్థానమను ప్రశస్తి కల్గెను. దానిచే నగరవాసులుమాత్రమే కాక జనపదవాసులెల్లరు నాతని ప్రశస్తి విని యాతనింగాంచి విన్నయంత కంటె నెక్కుడుయోగ్యత గలవాడని కొనియాడిరి. యాగానంతరము వేంకటాద్రిశర్మను సమ్మానింపఁ దీర్మానింపఁబడి యుచితరీతి సన్మానము సాగెను. నగరమున నుత్సవము చేయిం

చిరి. కుశాచారము లతనివలన నెఱుంగఁ దగునట్లు సిద్ధాంతతమయ్యెను

ఆశ్రేయీ స్థాపితసభవారి కాయదంతము దుర్వారపరితాపము నీరుజాలెను. తమపన్నాగములుసాగవనియుఁ బూర్వసదాచారుముల నున్నూలింప వలనుపడదనియు వారూహించిరి. స్వార్థపరులసంఘముకూడ వారికిఁ దోడ్పాటునే చూపెను. ఆచారము లెట్లున్న ను ద్రవ్యము సేకరింప వలనుపడదనియే స్వార్థపరులచింత యనవలయును. ఒక్కనాఁ డీ యిరుఱెగల వారును గుమికూడిరి. నగరవాసులభావములు తాఱుమాఱుగుటకు మిగులఁ జింతిల్లిరి. ఈ భావము నడంచి మననూతనాచారముల నెలకొల్పుప్రయత్నము పట్టుదలతో సాగింపవలయునని నిశ్చయించిరి. ప్రాతయాచారములను సమూలములుగా నశింపఁజేసినఁగాని నూతనాచారాంకురముల మనుజుల మనఃక్షేత్రములయందు మొలిపింప వలనుపడదని వారూహించిరి. ప్రతిఘ్నియకుం బోయి ప్రాతపద్ధతులందుఁ గలచెడుగులను దెలిసి నూతనాచారములం గలసుఖములను బోధించి మనమతమును బెంపొందింపఁ గలప్రచారకులు కావలయును. వారికి నెలయొకటికి వేతనము ముప్పదిరూప్యము లుండవలయును. ఈద్రవ్యమును వ్యయించుట కొకసంఘ ముండవలయును. ఆసంఘమునకు వలయునంతధనము నొసంగుటకును, వారు చేయువ్యయము చక్కనిమార్గమున నున్నదా లేదా యని పరికించుటకును, ద్రవ్యమును గ్రామములనుండి సేకరించి చేర్చుటకు వేతొకసంఘ ముండవలయును ఇందు రెండవసంఘము వారి కున్నతసంఘసభ్యులని వేరు. మొదటిసంఘము వారికి

సామాన్యసభ్యులని పేరు. ఈరీతిగా నియమముచేసికొని పని సాగించినగాని మనయూహలు ఫలించవు. ఈకార్యమునంతయుఁ నడుపువానికి నధ్యక్షుడని పేరు. వీరు సంచారము చేయుఁ బూనినచో వారి కగువ్యయమునకు నెలకు వందరూప్యములు. ఒక్క లేఖకుఁడు, ఇరువురు సేవకులు మండలయును. లేఖకునకు నలువదిరూప్యములు సేవకునకుఁ బదిరూప్యములును జీత మీ నలయును. అని యొకను బెక్కునియమముల నేర్పఱచి యా రీతిగాఁ బనినిసాగించుచుఁ దమ కాలమును బుచ్చుదలంచుకొని దమతమయిరువుల కరిగిరి. ఆత్రేయియు నిందలు తనకు మిత్రులు దొరకినందులకుఁ దనబుద్ధిచమత్కారమే కారణమనుకొని పర మానందభరితురా లగుచుఁ దనమనోరథముల నీడేర్చుకొను చున్నను దనకుఁ గలఖ్యాతియే యద్దానిని గప్పిపుచ్చుచుండు నని యనుకొని తనగృహమునకుఁ బోయి నిర్విచారముగా నుండెను.

పదునొకండవ తరంగము.

సుభద్ర మృదుతమచిత్త పతిభక్తిగల యింతిమిన్న. కాని రంగరాయఁడు దుష్ప్రవర్తకుడై దుర్వ్యయముచేసి సుసారమును బాడుచేయుచున్నాఁడన్న కారణమున నతని లోక బహిష్కరించి యాయవగుణమును మాన్పఁ దలంచుకొనియేనే కాని పతికపకారము గోరినదికాదు. ఆతఁ డింకను జెడిపోవునన్న తొందఱవలన లలితమాటల ననుసరించి యకాషధమును బ్రయోగించెను గాని యద్దానివలనఁ బతి కపకృతి కలుగునేమో యని పరిపరివిధములఁ బరితపించుచునే యుండెను. దానికిఁ

దోడుగా రంగరాయనికి దలతిరుగుట, అన్నహితము లేకుండుట మొదలగుబాధ లంకురించి యవి పెచ్చుపెరిగి లేవజాలకుండజేయుట, దాన నతఁ డుపాధ్యాయవృత్తినుండి కొన్ని నెలలు విశ్రాంతిగొనుట మొదలగు కారణములచే మఱింత సంతాపము హెచ్చుగా నామెయు నిద్రాహారములు మానుకొనవలసినంత దుష్టశకు పచ్చెను. తుదకు లలితను బిలిపించి ప్రియశఃఖి! యేమో యనుకొని తెలివిమాలి ఘటికాస్త్రయోగము చేసితిని. ఆమె తెలిపింట్లుల సకల చిహ్నములు కనబడినవి. సంతోషపడితిని ఇంచుమించుగా రెండునెలలుగా నా పతికి దుస్తరబాధలు కలిగివి. లేవజాలక యాత్రేయి యింటికిబోవుటకూడ మానుకొనెను. సంతోషమేకదా యందు వేమో ఉద్యోగము చేయజాలక విశ్రాంతిపుచ్చుకొనెను. వేతనము తగ్గెను. ఇప్పుడు రమారమి పదునేనుదినములనుండి యన్నహితము లేదు. తరుగజాలకున్నారు. నాకు గడుపులో మంట పెట్టినట్లాయె? జుమీ ఇక నాగతియేమి? వారుకూడ జాల దిగులుపడుచున్నారు. మనము మరల నామెకడ కరిగి దానిశక్తిని దగ్గించుఘటక తేవలెను జుమీ, ఆమె యీనగరమున నెన్నియో నెలలుండ ననియెగదా. త్వరగా బోవలయును. నీ కవకాశమున్న బోయి యామెపాదములం బట్టుకొని యామందును దెచ్చియిమ్ము. నా కన్నము విషమువలె నున్నది. నిదురరాదు. వారు సంతోషముగానున్న జాలునని యూరక యుండక తప్పునని దీనింజేసితిని. ఆయన మేముచూడగా జీవించునట్లే తోచుచున్నది లలితా ఇంకేమందును. నే జీవింపవలయు నన్నయాశ నీకుండినయెడల రేపా మాపా

పోయి యామె నడిగి యామందును దెచ్చి యిమ్మా యని యతి
కరుణముగా బలిమాలెను లలితయు నామెచింతను గనిపెట్టి
జాలినొంది త్వరగా నేను బోయి యాతల్లి వేడుకొని ఘుటి
కను దెచ్చియిచ్చెదను వెత నొంకకును సుభద్ర నూటడించి
తనయింటి కరిగెను. సుభద్రయు మగని కుపచారములుచేయు
చు భగవంతుని బ్రార్థించుచు జేసినవికే జింతించిన గతజల
నేతుబంధ మగునని యూహించుచు లలిత మందు తీసికొని
యెప్పుడువచ్చునా యని కాచియుండు రంగరాయనికి
బూటకుబూటకు దగ్గు హెచ్చుచుండ ఆనాటికి రెండవ
యింటికే బోవుశక్తియు లేనందున నూటి ౧ దిగులుపడియుం
డెను. విశేషించి తనతప్పును స్మరించుచుండ .

సదాశివరాయనిచరిత మించుకంతె చారినపడగినదియే.
కుమారుడు ధనసహాయముచేయ నాత్మపూనినందున నతని
కంతగా నావిషయమున విచారము లేకుండెను. కాని
వయస్సు జాతిపోవుటయు, దానిస్థానమున ముదిమి ప్రవేశించి
స్థిరతఁగాంచుటయు గారణముగా నిచ్చు విచారము కలిగియే
యుండెను. అంతియకాక చిన్ననాట సువ్యోగముచేసినవాడు
తనుక దనయధికారమును బ్రదర్శించు నుపాయముపడియుండెను.
ఆయలవాటుచొప్పున నాత్రేయిని దంపించుచుడువాడు.
నాలుగైదుసారు లామె యూరకుండెను కాని ముఖచిహ్న
ములనైన గుఱుతించి యూరకుండగ నని మోము చిట్కిం
చుచు నవట నుండక యేవో యొకనెసలైన నవ్వలికిం బోవుచు
నుండెను. ముదురలితనమున బుద్ధిమంతులైన గొంచినందున నాతఁ
డాగుఱుతులను లెక్కింపక పలుసారులు రంగరాయప్రభు

తులు భర్త యింటలేనియపుడు రానేల యని దండిపసాగెను. కోడలి నేగాక రంగరాయని నొకమాటు, ననంతు నొకమాటు, కుమారస్వామిరాయని నొకమాటు గలిసికొని నాకొడుకులేని తఱి మీకు రాఁబనియేమని మందలించెను. వా దూరకుండక నీ కీయధిక ప్రసంగ మెవ్వరు నేర్పిరని గట్టిగా నాలుగు చీవాట్లు పెట్టిరి. నీవిత తిని యూరకుండవయ్యా యనిరి. ఆత్రేయి మాకు దోడునీడవలె నుండును. కనుక నామెను మాటలాడింపక మేముండఁజాల మనిరి అంతియకాక మమ్ముల దండిప బూనిన నీయింట నుండఁజాలవనిరి గతిలేకవచ్చి పడియుండక యధిక ప్రసంగముచేసెదవా! ఊరకపడియుండు మనిరి ఆమాటలకే సదాశివరాయని తలవేలు రాలి క్రిందబడెను. అంతియ కాక యామటువాడే యేదో పనియున్నయట్లు కోడలు మామగారూ యని పిలిచెను. ఏదోపనియుండి పిలిచినదని యనుకొని సదాశివరాయఁడు కొడుకు నింటికింబోయెను. ఆత్రేయి యిట్లు మందలించెను.

మామగారూ! మీకు ముదిమి ప్రాప్తించినది. మూలఁబడి యుండక యొకదానిం దెచ్చికొంటిరి. అంతియచాలక ధనమంతయు దానికై వ్యయించితిరి. కొడుకున కొక్కకాసైన నీయక యంతయుఁ బోగొట్టితిరి. అంతచాలక మరల కుటుంబము పిల్లలు వెంటరాఁగా మాయింటికి వచ్చితిరి. కొడుకు తండ్రికి సాయపడు టుచితమని నేనూరకుంటిని. దానికిఫలముగా నన్నుఁ దప్పలఁబట్టుచున్నారే. మీకు లోకజ్ఞానము కలదా? యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానము కలదా? నేను బరవశననుకొంటిరేమో అది కల్గి. పురుషున కెంత స్వాతంత్ర్యము కలదో స్త్రీకి నంతియ

కలదు. భర్త నెంత ప్రేమింపవలయునో యంతియ ప్రేమింతును గాని ప్రతివిషయము వారినే యడిగి యడుగులకు మడుపు తొత్తుదానఁగాను. నేను జదువుకొనని మూర్ఖురాలనుగూడఁ గాను. స్వేచ్ఛగాఁ బ్రవర్తింతును. దాని కడ్డుపడునేని భర్తను గూడ లెక్కింపను. అవిషయము తొలుత నొప్పించుకొనియే భార్యగానుండ నంగీకరించితిని. నన్నుఁ దగినంతమర్యాదగాఁ జూడకున్న నే నిట నుండను. మహిళా మందిరమునందే యుండును. నాకుఁ దోడుసూపువా రెందఱో కలరు. మీకొడుకు భాగ్యము నాశించి యేమన్నను బడుదానఁగాను. ఆయన యావిషయ మెఱుంగును నాజోలికి రాఁడు. కొలఁది నెలలనుండి పూర్వపద్ధతివదలి యొకరీతిగా నున్నజాడ కనిపించెడిని. సమయముఁ జూచి యడుగ వలయునని యున్నదాన. రంగరాయప్రభృతులు మూపురు నాకుఁ బలుకుతోడుగ నుండురు. కుమారస్వామిరాయఁడు నాకు రాజభాష గఱపును. నాకేమి కావలయునో యద్దానినెల్ల ననంతుఁడు తెచ్చియిచ్చును. రంగరాయఁడు నాయందుఁ గలవిశ్వాసమున సూరకయున్న వాఁడు గాని లేకున్న మాఁడువేలరూప్యములను బుచ్చుకొనక యుండువాఁడనుకొంటిరా? ఆపత్త్రమునకుఁ గలఁరమితి దాటినదాఁ నాతనిం బ్రీతితోనూఱడింపవలదా? ఆకార్యము నెఱవేఱెను. ఎన్నియో కార్యముల కెందఱనో వశ్యులఁజేసి కొనవలయును. అవిషయమే యెఱుంగకయే మీరాక్షేపింతురు. ఇఁకమీఁదనైన సూరకుండుఁడు. లేకున్న మీరిందుండఁజాలరు. పెద్దవారని యింతదూరము చెప్పితిని. అని నాలుగువిధముల దండించిపంపెను. సదాశివరాయఁడు మున్నెన్నఁడు నిట్టిచీవాట్లు

పెట్టించుకొన్నవాడు కాదు. ఆనాడు కోడలు గట్టిగా నాలుగు చీవాట్లు పెట్టి పంపగా నొక్కమాటయైన బలుకక తన యింటికిబోయెను విషాదము భరింపరానిదికాగా వేడినిట్టూర్పులుపుప్పుచు దనయవివేకమునకు దానే సిగ్గుపడుచు నూరకుండెను

అంతియకాక యపుడపుడు తనభార్యనుజూడ నాయాయి తావులనుండి తవ్వంధువులు వచ్చుచుండిరి. వారెల్ల నాలుగయిదుదినము లుండుట వారు పయనము కాగా విందు చేయుట మొదలగునాచారములమూలమున ధనవ్యయ మధికమగుచుండెను. అందు గొండు తారాజమాడామణిని బిలుచుకొనిపోయి మరల బంపుదుమని యడుగుచుండిరి. విధిలేక పంపనలసివట్లు తోచుచుండెను. పలుమాటులు పంప నిపుడదనుకొని చెప్పుటయు మంచిదిగా దోషకుండెను. ఒక్కసారి విధిలేక పంపెను. నాలుగుదినము లందుంచుకొని పిలుచుకొని వత్తుచున్న బంధువు రెండునెల లుంచుకొని వార్తల బంపగా బంపగా దుదకు బంపెను. దానిచే నాతడు డంతదగ్గరబంధువా యని పరిశీలింప నవసరము కలిగెను. ఆపరిశీలనమున నాతడు డామెకు గులబంధువుకాదనియు మనోబంధువనియు దెల్లమాయెను. దాన మఱింత తొందరలు కలుగసాగెను. ఆమెను దండించుటయు నామె తిరుగబడుటయు నంతియకాక యింక నిట్టిమాటలన్న నీపిల్లల నీకిచ్చి నే బోయెదననియు దెల్పగా విచారసాగరమున మునుంగుటయు సాగెను. ఇట్టి యిక్కట్లు లెన్నియో యలముకొనినందున నానదాశివరాయని చిత్త ముయ్యెల్లవలె నూగుచుండెను. పాపము! ఏమిచేయ

గలడు? ముదిమియు ధనాభావము కులశీలములు లేనిభార్యయు నొక్కపెట్టునఁ దన్నలయింప నాతఁడు కుదురుగా నెట్లుండఁగలడు? తనదురవస్థను దలంచుకొని ముందు మృత్యుంజయుఁడు కూడ నిట్టి దురవస్థలపాలు గావలసినవాడే యని తోచుచుండెను. యుక్తాయుక్తముల నారయక యవివేకమున నీకుల టను బెండ్లియాడి చెడితినిగదా అన్న యూహ చక్కఁగా మది వ్యాపింపసాగెను. ఎవ్వఁడుగాని యిట్టి నూతనస్త్రీలను వరింపరాదు. వరించిన నావలెనే శ్రమంపడక తప్పదు. అని తలపోయుచు వార్తాప్రక్రికలకు వ్రాయుచుండెను సమయము దొరకినపుడెల్ల లజ్జమాని నావలె నెవ్వరును జెప్పోవరాదని చెప్పుచువచ్చెను. ఎల్లవారు నవ్వసాగిరి. ఎవరు నవ్వినున నాయవస్థను నేజెప్పుకొనుట తప్పుగాదని పలుకుచుండెను.

ఇక నాత్రేయిప్రవృత్తి నెఱుంగుట ముఖ్యము. రంగరాయఁడు వ్యాధిముదురుటయు రాజాలక మానుకొనియె నని పాతకమహాశయము చదివెయుందురు. ఆస్థిలియం దతఁడు వ్యయమధికమగుటయు వేతనమల్పమగుటయుఁ గారణములుగా మృత్యుంజయునకుఁ బ్రత్యేకములమునఁ దనకీవలసిన మూఁడు వేలరజతముద్రకలను బంపు టుచితమనియు నొక్కసారి యీయ ననుకూలము చాలకున్న నాలుగుపర్యాయములుగా నీవచ్చుననియుఁ బ్రస్తుత మాఱువందలు కావలయును గాన ద్వరగాఁ బంపుమనియు వార్త నంపెను. ఆత్రేయిడకుఁ గూడ నీవార్తయే పంపబడియెను. మృత్యుంజయుఁడు బదులు వ్రాయక యూరకుండెను. ఆత్రేయి వంటచేయు నెవ్వై లాడిమూలమున నీవార్తను రంగరాయనికిం దెల్పుమని

ఁపెను. పలుసారులు సంగీతము నాచే బాడించితివి. సమ
యాసమయవిచారమును మాని నాతోడ మాటలాడితివి.
బౌషధములు నాభర్తకుం దెలియకయుండ నెన్నియో నీకిచ్చి
తిని. దేహమును బరీక్షింపుమని యెన్నియోసారులు కోరి
యుండువు. నాభర్తయు నాయన యింటలేనితఱి నేనును బరీ
క్షించుచుంటిని. ఎన్నియోపర్యాయములు ఫలాహారములు
పుచ్చుకొంటివి. వీని కన్నింటికిగా నీవిత్తము వ్యయపడినది.
నీమూరోగ్యాగ్రము దేశాంతరములనుండి తెప్పించినయాషధ
మునకు ముప్పదియైదురూప్యములు నీనుండి మాకు జేరవల
యును అవిత్తము నీకొఱకు నానాడు స్వార్జితద్రవ్యమునుండి
నే నిచ్చితిని. అది సత్వరమే పంపవలయును. చాలదినములై
నను దానికి వృద్ధి నడుగఁదలంచుకొనలేదు. ఇదియే యాత్రేయి
పంపినవార్త. ఆవార్త వినఁబడఁగనే రంగఠాయఁడు వెచ్చ
నూర్చి యేమిచేయ నవకాశము చాలక యుండుటఁజింగి
యూరకుండెను. ఏవిధమునను సాయములేకుండుటం దెలిసి
కొని స్వయంకృతాపరాధమునకు వగచుచు నెట్లో కాలము
పుచ్చుచుండెను సుభద్ర సాధ్వీ గావునఁ బతికి సదా యుపచార
ములుచేయుచు లలిత మందెప్పుడు తెచ్చియిచ్చునో భర్త
కెపు డారోగ్యము కలుగునో యని తత్తఱపడుచుండెను.
అతని కట్టి సాదుస్వభావము గలభార్యయే లేకయున్న నెట్టి
దుస్థితి వాటిల్లియుండునో!

“పతికి హిత మాచరింపని పద్మగంధి,

చెంతను వనించె నేమి నశించె నేమి.”

అన్నసూక్తి యథార్థమేకదా.

రంగరాయఁడు మంచముపట్టుట యెఱింగిన యనంతకు మారస్వామిరాయ లిరువురు నాత్రేయి యనురాగమును గూర్చి సుంత యనుమానము నొందిరి. కాని యామె వినయాదులను గాంచి యథాపూర్వముగనే వర్తించుచుండిరి. వారి కించుకంతయే సంశయము కలుగకయుండ మెలకువ గలిగి యాత్రేయి రంగరాయనిపై లేనిపోని యపరాధములు కల్పించుచు వారియం దాతనికి నీసుగలదని తెలుపుచు సంశయ బీజము నశింపఁజేసెను.

“మొనసి యినుపకచ్చడాల్ గట్టుకొను మునిముచ్చలెల్ల,
దామరసనేత్రలిండ్లబందాలుగా రె?”

యను నల్లసానివారిసూక్తి యెంతయుఁ దగియుండునేకదా! మృత్యుంజయుఁ డాత్రేయినిగాని యనంతకుమారస్వామిరాయ లనుగాని పల్లెత్తుమాటయు ననక తనజేసినపనికిఁ దానే యుత్తరవాచి ననునూహ మది దిట్టఁజుచుకొని కాలము పుచ్చుచుండెను. కాని యాధివ్యాధులలో మొదటివగునాధులు మనస్సునకు శాంతము చేకూరనీయవు. ఆగ్రానగరమునుండి రత్నాభరణముల నమ్మవర్తకుఁ డొకఁడు వచ్చెను. శిలానగరమునఁ గొలఁది దినము లుండెను. అసంతునకు నావార్త తెలియునుగాని యాత్రేయికిం దెలిపిన వానిని బిలుచుకొనిరమ్మచుననియుఁ గొన్ని యాభరణములుతీసికొని తననెత్తిన నాసొమ్మిమ్మనుభారముమోపుననియు నూహించి యూరకుండెను. అధిదైవికములు తప్పవు గాన నామె కెట్లో యాతనివృత్తాంత మెఱుకపడెను. కుమారస్వామిరాయనితో వానిం బిలుచుకొనిరమ్మని తెలుప నాతఁడాపని నొనరించి తత్కృపకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. రెండుమూడు

పర్యాయము లాతఁడు వచ్చుచుఁ బోవుచుఁ దుదకు మృత్యుం
జనునింటఁ దనవస్తువుల నునిచినఁ బోరబాధ లుండవనుకార
ణమున సౌధఖండమున విడిదియేర్పఱచుకొనియెను. పదునాఱు
దినములుకాఁగా నొకనాఁడు మృత్యుంజయుఁడు భోజనసమయ
మున నాత్రేయి మాటలాడుచుండఁ దలవంచుకొనియే బదులు
చెప్పుచుఁ దటాలున మోమెత్తి యామెం జూచెను. ఆమె
మెడలోఁ దళతళలాడు నాభరణ మొక్కటి దృష్టిపాత్రమయ్యె
ను. ఆయది తానొసంగినది కాకుండు తెఱింగి యిండుకదృష్టి
నిలిపినగాచెను. అవిధమెఱింగి నవ్వుచునాత్రేయియాహారమును
మీరుమాడవలయుననియే ధరించితిని. వర్తకుఁ డొకఁడు తెచ్చి
యియూర నమ్ముచుండ నాకెవరో తెలుపఁ దెప్పించితిని. పదు
నైఁడువందలుమాత్రమే దీనిమూల్యమట. దొంగలరాయిడి
వలన నానర్తకుఁడు మీకొఱకుఁ బెక్కుసారులు వచ్చిపోవు
చుండఁ దటాలున నొకనాఁడు నేజూచి యేమిపనికై వచ్చితి
రని యడిగితిని. ఈయూర నావస్తువు లుంచుకొనుటకుఁ
జాలభయముగా నున్నది. మీయింటనున్న నాభయముండదని
విని వచ్చినాఁడను. పంతులుగారిదర్శనము కాలేదు. అనగా
మీకేల యీవిషయమునఁ దొందఱనీవలయునని యట్లేయుండ
వచ్చునని సౌధఖండమున గది చూపింప నాజ్ఞ చేసితిని. దాసి
యతఁకింగనఁబఱుప నాతఁడున్నాఁడట. నిన్న నేదాసివలన దీని
దెప్పించితిని. ధరించినమీరు చూతురని, నాకిది లభించునని నమ్మి
యున్నానని తేనెలోలుకఁ బలికెను. ముందే యచుమానించునా
తఁడు వర్తకుఁ డింటనేయున్నాఁ డన్న వార్తయు నాభరణమును
ధరించుటయు మఱిత దాని వృద్ధిచేయుఁగాఁ గల్పితహాసమున

నామెకుఁ దనసద్భావము నగఁగఱచి మఱేదో ప్రస్తావము దెచ్చి మాటలాడుచు నేదో తొందఱఁగని యున్నట్లు నటించి వెడలిపోయి సేవకునిం బిలిచి మనయింటిలో నున్న వర్తకునివృత్తాంత మేమని యడిగెను. పదునాఱువినములనుండి యతఁ డున్నవాఁడనియు రత్న హారము ననంతఁడు కొనియిచ్చెననియుఁ గర్ణాభరణము లావర్తకుఁడే యీయఁగాఁ దాను జూచితి ననియు, వానికి మూల్య మీయనక్కఱలేదనియు, మీరు దయచూపుచున్న దే చాలునని యాతఁ డనుచుండ వింటిననియు నాతఁడు విశదఁగఱచెను. పదునైదువందలు తననుండి రాఁదీయఁ బ్రయత్నించినదికదా యాత్రేయి యని యూహించి తనయనుమతి నైనఁ గొనక క్రొత్తవాని నింట నునుచుకొన్న భార్యవలన నిశ నేమియుఁ బ్రయోజనము తనకు నుండదని నిశ్చయించుకొని పరివేషకుని చమత్కారమునకు నబ్బురంపడుచు నిఁక జేయందగుకార్య మేమని యూహింపసాగెను. నాలుగువిధములఁ బరికించినను రవంతయైనఁ దోడకుండెను. ప్రాచీనసన్నిత్రులు తనయింటికి రాకుండుటకుం గలకారణ మీవివాహరూపముగు స్వీయాసంగతకార్యమే ప్రధానమను సిద్ధాంతము తోఁచెను. దాన మఱిత విచారము కల్గెను. ఏవిషయముగాని బయలుపఱచినఁ దనకే యవమానమని యాలోచించి శ్యామరాయని కిం దెచ్చి తదనుమతినొంది యివ్వల నెట్లుండవలయునో నిశ్చయించుకొనఁదగునని తలంచి యంతట నూరకుండెను.

లలిత యొకనాఁడు సుమిత్రకడకుంబోయి సుభద్రవంతఁ దెలిపి చింతించెను. సుమిత్ర చింత నభినయించి యాతనిలక్షణముల నడిగి తెలిసికొని యాబాధ తనయాపదమువలనఁ గలి

గి నసి కాచనియు, మఱెవ్వరో ఘుటికాప్రయోగము చేసియుం
 దురనియు దానికిం దగునుపశాంతి తనకుఁ దెలియదనియుఁ
 జెప్పిపంపెను. లలితయు నామెమాటల నమ్మి యావార్త సుభ
 ద్రకుఁ దెలుప నామె మఱితగాఁ జింతించి తానే పోయి
 సుమిత్రపాదములఁ బట్టుకొని యంగలార్చెను. లలితయుఁ దన
 కార్యమునకై పోయినందున సుభద్రతోఁగలిసి మాటలాడు
 నచనుకొనెను. వారు మువ్వరును మాటలాడుకొనిరి. లలి
 తయుఁ దనమగని కాఘటికలనే మూడునెలలక్రిందటఁ బెట్టి
 నందున నాగుణములు రంగరాయనికిఁ దొలుతఁగలిగినట్లే కనఁ
 బడినందున నవి యిపుడు రంగరాయనిగుణములవలె లేవని
 యెఱింగివదిగావున సుభద్రకు నచ్చజెప్పెను. సుమిత్ర సుభద్రా!
 నాయకాక్షధరిణామమువేటు మఱెవరో మందుపెట్టియుం
 దును. అయిన నాలోచించెనను. నీ వీరేయి మగనికడం గూరు
 చుండి మెల్లఁగా నడుగుము. అతనియు త్తరము నాకుం దెల్పు
 ము. అతనితనువున నీలక్షణము లున్నవేమో కనిపెట్టుము.
 వక్షమునఁ జిన్నిగుల్లలుండును. దురదయు నుండును. మూజేతి
 యందు జర్జ మెఱుపడియుండును. దానియందును జిన్ని చిన్ని
 పొక్కులుండును. పాదతలములయందు దురదయు మంటయు
 నుండును. పెదవు లెండుచుండును. ముక్కురంధ్రములయందుఁ
 దడియుండదు. వీనిం బరికించిరమ్ము అని పనిచినం బోయి
 యారేయి భర్తకు బాదసేవ చేయుచు నాథా! వ్యాధి కేనుం
 దును పనికిరాకున్నవి. ధనముపోయెను. అప్పిచ్చువారు లేరు
 కదా! నాభూషణములలో నేటికి మూడువంతులు నశించి
 నవి. తక్కినవియు మన మమ్మిన నాలుగైదునెలల తిండికుం

డును. మీ వ్యాధిం బరికింప మిమ్ములను మోసపుచ్చవలయు ననియో వశపఱచుకొనంగోరియో యెవరో మందు పెట్టియుం దురని యెల్లరు ననుచున్నవారు. లోకమున నెందఱో దుష్టాత్మకు లుందురు. ఎం దేసందియమున్నం దెల్పినఁ దగుచికిత్స చేయింపఁ బ్రయత్నించెదను వ్యాధి యిప్పటికే ముదిరినది. ఇంకను ముదిరిన సశక్యమగునట. అని జొటజొటం గన్నీరు స్రవింపఁగా నంగలారెచ్చెను. ఆసమయమున నాతనిచిత్తమునఁ బ్రాణభీతి యుదయించియున్నందున భార్య యను రాగమునకు సద్వృత్తికి మెచ్చుకొనుచు నిట్లనియెను.

సాధ్వీ! తెలిసియో తెలియకయో కొన్నితప్పులు చేసితిని. నీసద్వృత్తిని బరికింపక యలయించితిని. నీతో నోటికటవు దీఱ మాటలాడకపోతిని. నిజము తెల్పెదను. మృత్యుం జయుఁడు నేను పాలిబేరము సాగించితిమి. దాన నాభాగము మూఁడువేలరూప్యములు ముందు పెట్టితిని. లాభము నాద్రవ్యమును గార్యాంతరమునందు వాడుకొని నాకొకపత్రము వ్రాసియిచ్చెను. వృద్ధికూడ వలదనియు, నాద్రవ్యము నిచ్చినఁ జాలుననియు వాగ్దానము చేసితిని. ఇంతలో నాతఁ డొకవిధ వసు బెండ్లియాడెను. ఆమెతో నాతఁ డీవిషయమును దెల్పి యుండనోపును. ఆమె నన్ను విశేషించి యాదరించుచు మాటలాడుచు ననునయించుచు నాకపుడపుడు పిండివంటలుచేయించి పెట్టుచుఁ దాంబూల మిచ్చుచుఁ బాడుచు నెన్నియోవిధముల మోసపుచ్చెను. అవివేకమున నే నామె మాటలకు లోబడి పత్రము గడుపుదాటుటకూడ లెక్కింపక వా రీయకుందురాయని యూహకుంటిని. ఒక్కనాఁడు నాకు సతిరసములను బెట్టిం

చెను నమలునపుడు రుచిమాటి చేదుగా నున్నజాడ గనఁ బడఁగా నే మిట్లున్నవంటిని. బెల్లమున నించుక యాగుణ ముంచునని బదులుచెప్పుచు నొకపాటను బాడెను. ఆయానంద మున నద్దానిని లెక్కింపకపోతిని. ఆపిదప నాలుగుగడియల కొక్కసారి వాంతియాయెను. ఏదోమం దామెయే యిచ్చెను. ఆనాటినుండియే నా కీదురవస్థ సంభవించినది. నన్నెట్లు బ్రదికించుకొందువో నీయదృష్ట మెట్లున్నదో యెఱుంగను. చేసిన తప్పును దెల్పితిని. నాయపరాధములను త్షమింపుము. ఇక నేబ్రదికి నీ కుల్లాసము గల్గింతునన్నయాశ లేదు. అని కన్నీరు మున్నీరుగాఁ బ్రవహింప మఱియు మాటలాడఁజాలక యూర కుండెను. సుభద్రయుఁ బైఁటకొంగునఁ గన్నీరుడుడిచి భయం పడవలదు. సర్వేశ్వరుఁడు మనపాలఁ గలఁడని ధైర్యముచెప్పి యూఱిపిల్లఁజేసెను.

మహాశాసభయందు నిత్యోత్సవములు జరగసాగెను. కొందఱు సభ్యురాండ్రుగఁ జేరిరి. ప్రతిసభ్యురాలు నొక్క దినము ప్రకారము ఫలాహారముల నితరుల కర్పించుట యొక యాచారముగ నయ్యెను. అమీఁద నాటలుపాటలు లోనగు వానికి. గొంతవ్యయము నగుచుండెను. నెలయొకటింటికి నొక్కొక్కసభ్యురాలికి నిరుపదిరూప్యములకుఁ దక్కువగాక యుండ వ్యయమగుట సహజమయ్యెను. అధిక కస్యాధికం ఫల మ్మనునట్లు దానికిమించియునగుచుండెను. అంతియకాక ప్రతిదినము సాయంకాలము మూడుగంటలనఁగా నేడుగడియలు ముప్పది విగడియలు కాల మాసభావంపిరమునఁ బుచ్చుచుండుటయు సాజమే యయ్యెను. మూడునాలుగు నెల లగునప్పటికి వారి

భర్తలకు దుస్సహాషయ్యెను. ఏల యింతయాలస్య మన్నంతనే
మీకుఁ గలస్వాతంత్ర్యము మాకు నుండఁగూడదా యను
మాట వినఁబడుచుండెను. నెలకొక్కసారి తిరువతిముడుపు
లాగున నిరుపదిరూప్యములు తచ్చక చెల్లించుట విధియగు
చుండెను. ఈరెండునుగలిసి వారిభర్తలకు మఱింత మనగిడిదను
గల్గించుచుండెను. ఆత్రేయి తనయధికారమును విశేషించి యటుఁ
జెల్లెంపసాగెను. సభ్యురాండ్రెల్ల నీమెమాట జవదాటుక
యుండవలసివచ్చెను. దానిచే గొందఁ టిదియేమి వ్యసన మను
కొనసాగిరి. ఆత్రేయికిఁ దోడుగా ననంతకుసూరస్వామిరాయ
లిరువురు నాసభామందిరమునకుఁ బోవుచువచ్చినవారితో వినో
దముగా మాటలాడుచు నవ్వుచుఁ దిరుగసాగిరి ఈవార్త
పతులకర్ణరంధ్రములఁ జొరఁబడియెను. వార లద్దాని కోర్వఁ
జాలక మండిపడి యింక లాభములేదని క్రమక్రమముగా
దండింపసాగిరి. వారికిఁ బ్రతిదినము రాత్రిభోజనము రెండవ
జాము దాటునపుడే గొరకుచుండెను. మాటకు బదులొడు
టయు వారికిఁ గోఁమును హెచ్చించుచునే యుండెను కొందఁ
ఱొకనాఁ డొకచోటఁ జేరి భార్యలప్రవృత్తిని దలపోసికొనఁ
జొచ్చిరి ఒకఁ డీసభ మర్యాద నడంచుటకే యనెను వేటొ
కఁడు మర్యాదమాట యటుండనిమ్ము. సకాలమునకు బువ్వ
దొరకుట యరుదుగ నున్నదనెను. ఇంకొకఁడు నాజీతరుంతయు
నీపాడువనికే ముగియుచున్నదనెను. మఱియొకఁడు మాటకు
మాట చెప్పటయేగాక మనకు బుద్ధినేర్పుచుండు టొకటి
విశేష మనెను. ఇంకను వేటొకఁడు వీనికేమిగాని పురుషుల
కందుఁ బ్రవేశముకల్గుట వారింగలిసి వీరాటలాడుట విచార

కర మనియెను. ఇట్లే పలువురు పలువిధముల నూటలాడిరి. ఇంక వీ రాసభకుఁ బోవుట మానుటో మనల వదలుకొనుటో యేదో యొకటి తేలవలయునని యెల్లరు తీర్మానించుకొని తమ తమయిండ్ల కరిగిరి. మఱి వారములోగా వారు చెల్లింపదగు నూనియతఘన మిమ్మని నేవకుఁడు రాగా వారు భర్తల నడుగుమనిరి. వారి నడుగ నెవరి నడుగవలయునో వారినే నుడిగు చునిరి. ఇదేమిండి ఈచిక్కులు నాకేల? ఇత్తురా లేదందురా యని యానేవకుఁ డడిగెను. అధిక ప్రసంగము చేసినఁ దాంబూలము నమలు నదృష్టము తప్పునుజుమి యని పురుషులనుండి బదులు వచ్చెను. అఁడువారు మాటాడక యూరకుంఁపిరి. వాఁడు తనదారిం బోయెను. మఱుదిన మాత్రేయి సభ్యురాండ్రం గని చీకాకుపడుచు నోవనితలారా! సభానియఃములఁ దిరస్కరింపరాదు. భగవదాజ్ఞవలె వాని గౌరవింపదగును. వెనుకఁబడియున్న మనజాతి నియమము నతిక్రమించిన నెల్లరు నవ్వుదురు. నెల కీవలసినభృతి నీయక త్రిప్పట భర్తముకాదు ఇష్టములేనిచో వదలుకొనవచ్చును. వెక్కండ్రు సభ్యురాండ్రుగ నుండువారు మాకుం గలరు. అని మోము చిట్లించుచుఁ బలికెను. ఒక ర్తుక లేచి వెనుకఁబడక ముందునకుఁ బడినందుననే నవ్వుచున్న వారు. ఆవిషయము మీరెఱుంగరు కాబోలు. మీవలె మేమెల్ల నొకనిమార్పి యింకొక్కని వరింపఁ బూనలేదు. ఇదియే మీపదవి మాకు వలదని మనస్సమాధానముగాఁ బలుకుచున్నారము. నెలవైన వెళ్లుదు మనుచు వెడలిపోయిరి. పదియవభాగముగా వారిసంఖ్య మిగిలెను. అది మఱితయ్యాగ్రహహేతువుకాగా

నాత్రేయి యటనున్న పత్రికలం జించి పాటవైచి తనయింటి కసంతకుమారస్వామిరాయలు వెంటరాఁగాఁ బోయెను. అనాఁ డూర నెల్ల నాత్రేయీసభావృత్తాంతమే పారాయణ మయ్యెను. ఎల్లరు నవ్వసాగిరి పదవిపదలుకొనిన వనితలెల్ల రందు పాగు చున్న దుర్వృత్తులఁ బలుకసాగిరి. మృత్యుంజయఁ డావార్తల విని మఱింత తలవంచుకొనెను.

రంగరాయఁడు మఱింత శుష్కించెను. సుభద్ర మరల సుమిత్రయీబికింబోయి పతిచెప్పినవిధము తెలిపెను. ఆమెయు చాలోచించి సుభద్రా! తొలుత నాపై ననుమాన మూనితివి కదా! నీమగఁ డీవిధ మెఱింగిపకయున్న నా ద్రోహమే యిదని నిశ్చయింతువుకదా! కానిమ్ము. నీయూర్తి బాపెదను. అతిరస ములలోఁ బెట్టుమందు వశీకరణార్థముకాదు. మూఁగప్రయోజనార్థమే. కావున నద్దానికిం దగినయుపమ చెప్పెదను. మాయింటి వెనుకభాగమున నొక్కతీగ గలదు. అది పారిజాతవృక్షము చల్లుకొనియున్నది. దానియందుఁ గలయాకులు తొమ్మిదితీసికొని క్రింద నునుపక యింటికింబోయి యిరువదేడుమిరియపుగింజలను జేర్చి మెత్తగా మర్దించి యాపుపాలలోఁ గలిపి త్రాగుమరుము. త్రాగిన రెండుగడియలకు వాంతియగును. దానిలోఁ బరికింపుము. ఘటిక లక్లే పడును. అయగిపిండములం బోలియుండును వాని నిప్పులలోఁ బొరలెంపుము. దుర్లంధము బయలు వెడలును. పులిసినపదార్థమునఁ గలవాసన కడపటవచ్చును. అది భస్మముకాదు. నల్లగను గట్టిగ నుండును. ఆమఱుచినముచుండి నీపతి కాఁకలియగును. అన్నము హితముగనుండి జీర్ణమగును. క్రమక్రమముగా వ్యాధి నివర్తించును. ప్రతిదినము పెరుగు

వాడుచుండుము. దాన రక్తము శుద్ధమగును. నిష్పతిపెరుగు నేడుపయోగించుట మఱింతమంచిది మూడునాలుగు నెలలకు యథాపూర్వముగ నీభర్త యుండఁగలడు. ఇతఁ బొమ్మని పనిచిన సుభద్ర యట్లే యొనరించెను. చెప్పినట్లెల్ల గుఱుతులు కనంబడియెను. రంగరాయఁడు కన్నులారం గాంచెను. బ్రదికించితివని భార్యను బ్రశంసించెను. అపదబృంధపుఁడు నీసౌభాగ్యమున నాకుం దోడయ్యెని భగవంతుని సంస్మరించెను. పోయిన ద్రవ్యము పోనిమ్ము బ్రదికితినిగదా! భిక్షము తెచ్చియైన నీన్నం బోషింతును. నీపాతిప్రత్యమే నాప్రాణముల మరల నిప్పించెను. అని కలునిధముల వినుతిచెను సుభద్రయు బతి యూహి డ్దొర బలికి యుపచారములు చేయుచుండెను.

పండ్రెండవ తరంగము.

సదాశివరాయఁ డొకనాఁడు కొడుకుకడకుం బోయి మాటలాడవలయుననియె ఇంచుక నేపుండి వచ్చెదనని లోపలి కనిపి మందు లిచ్చి యెల్లరంబంపి తండ్రి యుండుతావునకుఁ బోయెను. తండ్రియుఁ గుమారుఁడు కొంతనేపు మాటలాడిరి. కొడుకును దండింపఁబూనిన సదాశివరాయని మృత్యుంజయుం డూరకుండుమని హెచ్చరించి తనదారిబోయెను. తండ్రియు మరల నాతని నెందో యొంటరిగారినుండఁ గలిసికొని నాయనా! ముందు మిగిలి తప్పుపనిచేసితిమి. ఇప్పుడు మనమే దానిని వెలి పుచ్చిన నెల్లరు నవ్వుదురు. పరివేషకుఁడు దుర్మార్గుఁడు. పెక్కం ద్రాతసికడ దుర్జనులు గలరు. కావున నెట్లో కన్నులు మూసి కొనియుండుము. అందును వంధ్య గాదు. నలువురుపిల్లలు గలి

గి. ఇంక నేమితప్పుచేయును? చేసినను దానింబరికింపన ట్లుండి కాలము పుచ్చువలయుగదా! నీ విపు డాత్మేయిని వదలిపెట్టిన నామెస్తిలకు ఏక్కెవ్వరు? అందును బెండ్లియాడువచ్చిన కన్యక యున్నది. ఒకయయ్యచేతిలోఁ బెట్టవలయుగదా! నీవు వదలిన నామె నెవ్వరు వివాహమాడుదురు దూర మాలోచించి యోహగల్గి యుండుమని హితోపదేశము చేసెను.

ఆరూటలకు మృత్యుంజయుఁ డులికిపడినట్లు చూచుచు నాయనా! చాలుఁజాలు. నీహితోపదేశము. నీచకులజుగాలిని క్షేపింపనీవు నా కాయుపదేశంప వచ్చితివి? నెబాను! చాలబాగున్నది! ఇట్టిదానిని భార్య యని చెప్పుకొనుటయా? అంతకన్న మృత్యుయే ముంచిది. ఇక నాకడంఁకు నడ్డంపడకుము. ఆత్మేయికి నేనొకడనే యిక్కనుకొనుచున్నాను కాబోలు. రత్నముల నమ్మువాఁ డొకఁడు కలఁడు. అనంతకుమారస్వామిరాయ లిరువురు నున్నారు. ఈమువ్వురును దానిఁ గాపాడఁగలరు. ఇక నే నెంచేని యాత్రకొఱకుం బోవుదు. నీకుటుంబము పోషించుటకు నాశక్తియంతయు దారవోసితి. ఇక నాచేతఁగాదని చెప్పుచున్నాను. నే నిందుండను తత్త్వజ్ఞానసంపన్ను లిట్టి పిల్లలం బెద్దలం జేరఁదీసి పరికించుచుందురు. వారికి స్థానాస్థాన భేదములు లేవు సర్వసమృతమత ముట. వారియుపదేశముననే యాత్మేయి యిట్టైనది. వేదాంతము విపరీతఫలము నిచ్చెను. ఇకనైన నాచేసినయవివేకమూలకార్యమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలయును. ఈనగరమునఁగాని యీచుట్టుపట్ల గాని నిలువరాదు. ఈప్రాంతములయందుఁ గులభ్రష్టులు మతములు సభలును నెలకొల్పిరి. వానిమూలమునఁ బ్రవర్తనము

తాటుమాటయ్యెను. ఎన్నివిధములనో పరికించితి. ఇత నిందుండిన మనుష్యజన్మముకూడ భావికాలమున రాదనియే నాకుం దోచినది నర్తదానదీతీరమున ననేకనగరములు గలవు. ఇచ్చటి కవి సమీపముననే యున్నవికదా. అందుండి, ఫలాహారమున జీవయాత్ర గడపెదను. ఈపాపములకుఁ బరిహారముగా భగవంతుని శ్రీరాధాకృష్ణుని భజించెదను. అదియొక్కటియే నాకు యుక్తముగఁ దోచినది. వేటొండుప్రాణుల్ని త్యజము నాకొననింప శక్తి నైనది కాసరాలేదు. అని యెన్నియోవిధములఁ దనభావమును దెలిపి వెడలిపోయెను. సదాశివరాయఁడు తనతప్పునే కొడుకుకూడఁ జేసినందున విశేషించి దండింప నోరరాక యూరక వెడలిపోయెను.

రంగరాయనికిఁ బూటకుఁబూటకు నారోగ్యము గలుగఁ జొచ్చెను. సుభద్ర తనగళమునఁ గలమంగనసూత్రమే భూషణముగా నునుచుకొని తక్కినయాభరణములనెల్ల నవ్వివైచి భక్తుకు మందిప్పించి మూహారము తృప్తిగా నిడుచుఁ దానొంది పూట గుడుచుచుఁ గాలము వెల్లించుచుండెను. సుభద్ర పాతి వ్రత్యము నెల్లరుఁ గొనియాడ సాగిరి. క్రమక్రమముగా నామెకు వేంకటాద్రిశర్మసాధ్వీమణియగు సుశీలతో సఖ్యము కూడెను. సుభద్రపడుపాట్లు చూచి యోర్వజాలక యాసుశీల పతికిం దెలిపి నాలుగు నెలలకు సరిపడునంత ధాన్యము నిప్పించెను. మఱియు నలువురకు నెఱింగించి ధనముకూడ నిప్పించెను. దాన నాదంపతులు నిశ్చింతముగాఁ గాలముపుచ్చు గలిగిరి. లలితయు సుభద్రను గూడి సుశీలయింటికి బోవుచు నామె సంగతి పరమపవిత్రముగాఁ దలంచి యలవరిచికొనియెను. రంగ

రాయఁడు నడువఁజాలెను. మెల్లఁగ వేంకటాద్రిశివము దర్శింపఁ
బోవసాగెను. ప్రతిదినము సాయంకాలమునకు ముందుగాఁ
బురాణముచెప్పు నాచార మాయన కుండెను. ఆసమయమునఁ
బెక్కండ్రు చేరుచుండిరి. రంగరాయఁడు నాసమయమునకే
పోవుచుఁ దడుక్తాదుల నాలకించుచు భగవంతుని నామపారా
యణముచేయు నలవాటుచేసికొనియెను. ఆవేంకటము కలుగు
మార్గ మడిగి ప్రాతస్నానము తొలుత నభ్యసించి త్రికాల
ములయందు సంధ్యాచందనము చేయ మొదలిడెను. దాన సం
పూర్ణారోగ్య మొనఁబెను. పురాణము విన నడుచెంచుభక్తులం
దఱు రంగరాయనికష్టముల నాలకించి జాలిచెంది తోచిన
సహాయము చేయఁబూనిరి. తనయుద్యోగమునఁ బ్రవేశించునంత
యారోగ్య మాతనికిఁ గల్గినంతదనుక వారు తోడ్పాటుచూపు
చునే యుండిరి. ఉద్యోగమునఁ బ్రవేశించినను బురాణమును
విన నవకాశము గలిగినపు డెల్లఁ బోవుచు హరికథల నాలకిం
చుచు భక్తి దృఢముగ నుండునట్లభ్యసించుచుండెను.

శ్యామరాయు డొకనాఁడు సాయంకాలమున నగరో
ద్యానసీమలకుఁ బోయియుండి తన్ను వెదకుచు వచ్చుచున్న
మృత్యుంజయుని గాంచెను. చిరకాలమున కుభయులు కలిసి
కొన్నందునఁ బట్టరానియానందమున గగుర్పాటు గలుగుటె
యటుండఁ గన్నీటిధార లవిరామముగాఁ గాఱసాగెను.
ఓఁడొరులఁ గౌగిలించుకొనిరి. ఎట్టకేలకు నాశ్లేషబంధము వీడి
కూరుచుండిరి. శ్యామరాయఁ డేమిమాటలాడుటకు దోచక
యూరకుండెను. అతనియధోముఖమును గాంచి విషయమును
గ్రహించి మృత్యుంజయుఁడు మిత్రమా! యవివేకపుఁగార్య

మొనరించి నీవంబిమిత్రునకు దూరమైతి నని వగచుచున్నాడను.
నాయపరాధమును తూమించి నన్నాదృతింజూకుము. మానవు
లలో సాధారణముగా నేదో యొకతప్పు చేయనివా రుండ
రనుకొనియెదను. కావున నా యీయపరాధమును సైపుము.
దేహమంతయుఁ గృశించినది. మనశ్చింతకు మేరయేలేదు. సకల
దుఃఖము లనుభవించితిని. దుఃఖములనే సుఖములుగా భావించి
యనుభవించితిని. మిత్రమా! ఇంక నేమని నచింతను? చిన్న
నాడు మనము చదువుకొనునపుడు

శ్లో. “ధన్యాస్త ఏవ చవలాయతలౌచచానాం
తాబుగ్యగర్వభునపీనపయోధరాణాం,
తామోదరోపరి లసత్త్రివలీలతానాం
దృష్ట్యాకృతం వికృతమేతి మనో న యేషామ్.”

అనునదియు,

“మ త్రైభకుంభదళనే భువి సం హారాః
కేచిత్ప్రచండమృగరాజవధేఽపి హారాః,
కింతు బ్రవీమి బలినాం పురతః ప్రసూయ
కందర్పదర్పదళనే విరళా నునుష్యాః.”

అనునదియు,

“స్థితేన భావేన చ లజ్జయా భియా
పరాజ్ఞుభైరర్థకటాక్షవీక్షణైః,
వచోభిరీర్ష్యాకలహేవ లీలయా
సమస్తభావైః ఖలు బంధనం స్త్రియః.”

అనునదియు: గంధస్థచుగునట్లు చేయుడని గురువర్య లాజ్ఞా
పింప మర మట్లే చేసితిమి. భర్తృ హరియొకత యచుభవజ్ఞుడో

నచింపజాల. నే నట్లే యాత్రేయీకటాక్షదృష్టులకుఁ జిక్కిపోయితిని జుమి! సర్వస్వము దారపోసితిని. అంతతోఁ జాలక మర్యాదయుఁ గులపూర్వులసదాచారములు వదలుకొంటిని. ఆత్రేయీ విచిత్రచరిత్ర మవాచ్యము. బ్రహ్మాదులకే దుష్ట్యము. నే నేమని వర్ణింతును? అని పలుకుచుఁ గన్నీరు పడలుచు మఱియు మాటాడజాలక యూరకుండెను.

శ్యామరాయఁ డాతనిసంతాపము నెఱింగియే యున్నవాఁడు కావున నించుకనే పూరకుండి మిత్రమా! ఇప్పుడు నీగత యెట్లున్నది? ఏమిచేయఁదలఁచుకొంటివి? నాతో దాఁపక చెప్పుము. నావిని తనమనోగతమును, దండ్రికి దరకు నైన సువాదమును దెలిసి, తుదకు నీయిష్టానుసారము వర్తింపఁదలంపుకొని యున్నాఁడ నని పలికెను. శ్యామరాయఁ డార్యా! ఆత్రేయి నిన్నే నమ్మియుండలేనని వింటిని. కావున నీక నామెను లోబఱచుకొన సాధ్యముకాదు. వదలిపెట్టవలసినదే. నీ విక బ్రహ్మచర్యవ్రతమున నుండఁగలవా? అట్లుండఁ దగుమనో దృఢము నీమన్నయెడల నీనగరమును వదలి జబ్బులపురమున కరుగుము. మంచివిద్వాంసులు గలరు. వారిగోష్ఠి నుండుము. నీమనశ్చింత లుండవు. వైద్యవృత్తిని వదలకుము. తండ్రిని బోషించుట ధర్మము. ఆతఁడు కులభ్రష్టు వయ్యెను. అయినను దండ్రిగదా! సాయపడుచుండుము రాజచూడామణిబాయియు నాత్రేయియు స్వేచ్ఛాప్రసర్తనమున సహూహముగనే యున్నారు. నీపుమాత్ర మావిషయమును దలంపక ద్రవ్యము న్యామరీతి నార్జించి తండ్రికిం బంపుచుఁ బెద్దలగోష్ఠిం దవిలి యుండుము. నే నపుడపుడు వచ్చుచుందును. మరల నాత్రేయివచ్చి మా యో

ఈ సందర్భమున నావలలో దగులుకొనకుము. అనంత
కాలము కలిసియున్న కొపాడం బూనియున్నాడట. కుమార
స్వామి కలిసియున్నాడట. వాడొకప్పుడు వచ్చినాడట.
ఈ సందర్భమున నావలలో దగులుకొనకుము. అనంత
కాలము కలిసియున్న కొపాడం బూనియున్నాడట. కుమార
స్వామి కలిసియున్నాడట. వాడొకప్పుడు వచ్చినాడట.

శ్రీ. "నానాభాషా స్వయమ్యుచారిత్రం
సంపాదనాం పరిహాసభాషితం,
ప్రగ్రహం విద్యకృపాప్రవేశం
విద్యజగత్ భార్యాం నరపుత్ర మాతరమ్"

[illegible]

రంగరాయఁడు వేంకటాద్రిశర్మగృహమున కరుగుచుండగా మృత్యుంజయుఁ డెదురుపడి కుశల మడిగి యీలోపలఁ జూడలేదే యని మందలించెను. ఆరోగ్యములేక రాజాలనై నని చెప్పి ఋణమువిషయము ప్రస్తావించకయే యుండెను. ఎవరింటికిఁ బోవుచున్నావని యడిగి, వేంకటాద్రిశర్మయింటి కని యాతఁడు పలుక నేనును వచ్చెనునని మృత్యుంజయుఁడు కూడఁ బోయెను శర్మ వారిన్వేరి గూరుచుండ నియోగించి కుశలవార్త యడిగి పురాణము సాగించెను. ఎల్లరు పోయిన తరువాత రంగరాయమృత్యుంజయు లిరువురే యుండిరి. ఏమిపని నావలనఁ గావలయు ననఁగా మృత్యుంజయుఁ డేకాంత సుఖానందమున కవకాశము గోర నాతఁ డట్లే కానిష్ఠున నాసన్న యెఱింగి రంగరాయఁ డరుగ నిడువురు మాటలాడిరి. మృత్యుంజయుఁడు దాఁచక యున్నదున్నట్లు చెప్పెను వేంకటాద్రిశర్మ చక్కఁగా నాలోచించి నాయనా! స్త్రీమూల మెఱుంగుట కష్టము తెలిసియెఱు తెలియకయో వివాహము చేసికొంటివి. ఇప్పుడు వదలుట న్యాయమునకాదు. కులట యని నీవనుటయు దగదు. ఎట్లో కాలము గడపుము. సంతానము కలదు. పిల్లలను భార్యను వదలిపెట్టుట న్యాయము కాదని నాభావము కొన్నియేండ్లు గడపితివి. వదలిన నపకీర్తియుఁ పాపము గల్గునని యనేకభంగుల హిత ముపదేశించెను. మృత్యుంజయుఁ డామె ప్రవృత్తి నంతయుఁ దెలిపి తాను వదలకయున్న నామెయే తన్ను వదలనని పలుకుచుఁ గొన్నివత్రి కలం జూపెను. వానింజదువుకొని యింక సీయిష్టము ఋణానుబంధము తప్పినట్లే యున్నదనెను. ఇంక నాదోషము లేదు.

గదా యని మృత్యుంజయుఁ డడిగి కొన్నిరహస్యములు తెలిసి
కొని నెలపుపుచ్చుకొనుచు,

“న హ్యమృతాయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్చిలామయాః,

తే పునంత్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః”

అమృతమును బ్రతుకుచు నమస్కరించి తనయింటికిం బోవక
చిత్తస్వలయమునకుఁ బోయెను.

మఱువనమునుండి మృత్యుంజయుఁడు భోజనము
మానితినను సుఖాహారమునఁ దనకారోగ్యము బాగుండు
ననియుఁ జెప్పి యింటి కపుడపుడు పోవుచు నాలుగైదుదిన
ములలో మందులు మొదలగువస్తువుల నొరు లేటుంగనట్లు
శ్యామరాయనిసాయమున జబ్బులపురమునకు సాగించెను. ఏవో
నాలుగుసీసాలు మొదలగునవిమాత్ర మునుచుకొని కాలము
పుచ్చుచుండెను. ఆక్రమిలో నాకట్టి వ్యాధికులుగులక్షణములు
కనబడుచున్నచియుఁ గొలదిదనము లిట్లు ఫలములఁ గొనిన
నారోగ్యము కలుగుననియుఁజెప్పుచు ననురాగముగలవానివలె
నటించుచుండెను. శ్యామరాయఁడు జబ్బులపురమున నొకమూల
గుండ్లశ్రీమంతులను లుండుతావున నొకయిల్లు మాటలాడి యుదీప
స్తుప్రాతముచుజేల్చెను. వైద్యులుండుతావచ్చటికిఁ జెంతనుండె.
వారిలోఁ బెక్కింపు శ్యామరాయనికి మిత్రులు గలరు. వారల
కీవార్త నెఱింగించి వైద్యవృత్తి నవలంబించుట కుపాయము
కల్పింపుడని వారల హెచ్చరించి తాను మరలివచ్చియావార్త
మృత్యుంజయుఁకెఱింగించెను. ఎప్పుడెప్పుడు ప్రయాణచేయుదు
నాయని యున్నవాఁడని గావున నాతఁ డావార్తకుఁ బరమానంద
భరితుఁ డయ్యెను. ఈసమయ ననంతకుండు రత్నములవ్యాపా

రముచేయు వేంకటేశ్వరదాసుతో మైత్రీ సంపాదించి యతఁ
డిందే యుండునట్లు ప్రోత్సహించి యొకహర్ష్యమును గొను
నట్లుచేసెను. అనంతవేంకటేశ్వరదాసులు ప్రియమిత్రులైరి. విశే
షించి యాత్రేయికి సాయపడుమని నమ్మకము గల్గించిరి.
ఈవిధమంతయు నెంతజీమూలముననో యెఱింగినమృత్యుం
జయుఁ డందుండుదెనములు మహాయుగసమములుగాఁ దలం
చుచు నొకనాఁడు గృహమునకు వచ్చి సంతోషముగా మాట
లాడి తనవేటిక నొకవ్యాజమున నంతకుముందే చికిత్సాలయ
మునకుఁ బంపియున్నవాఁడు కాన దాని నపుడు తెప్పించి
యథాస్థానమున నునిచెను. ఏవో నాలుగువస్తువులు తాను
గొన్నయట్లు తెప్పించి యందుంచెను. ఇవేలకొంటి రని ధర్మదార
ప్రశ్నింపఁగా నల్పమూల్యమునకు వొరకినందునఁ దెచ్చితి నని
నట్టిం చెను. తనవస్తువులలోఁ బనికివచ్చునవి యొక్కటియైన
లేకయుండ సాగించియే యుండెను. ఆనాఁడు తనయింటనే
ఫలములను దెప్పించుకొని భుజించి యిష్టకథాలాపములఁ బ్రోద్దు
పుచ్చి సాయంసమయము కానున్నదనఁగాఁ బయనమగుచు
నేటరేయి యొకరియింటఁ జికిత్సనేయఁ బుచ్చవలయునని
చెప్పి యావాడుక మున్నున్నదే కాన నాత్రేయి యనుమా
నింపదని తలంచుచుఁ బోయివత్తును. జాగ్రత్తసుమీ క్రొత్త
వారి నింటఁ జేర్చకుము. కార్యార్థము చేరి మంచిమాట
లాడుదురు. తరువాత మాటలాడరు. వస్తువులు జాగ్రత్తగాఁ
జూచుకొనకయున్న మరల సంపాదించఁజాలము సుమీ యని
యేమో ప్రీతియున్నట్లు మాటలాడుచుఁ జికిత్సాలయమునకుం
బోయెను.

స్వకార్యధురంధరులసంఘముగుట్టు బట్టబయలుగుచుం
డెను. వారియూహల నాలకించువారుగూడ లేకుండిరి. నేక
రించినధనమంతయు విచ్చలవిడిగా వ్యయముచేయుటవలన
పొక్కునము శూన్యమయ్యెను. నియమించినప్రచారకులు నుపా
ధ్యాయులొంగి వేతనము లివ్వుని యడుగుటయేకాక యవి
సకాలమునకు నీయకపోవుటంజేసి నలువురకుఁ దెలియుఁజే
యుచుండుచిరి. సమృద్ధిగా ధనవిచ్చినవారెల్ల నిది దుర్వ్య
యముచేయుబడినదా యని యనుగసాగిరి. వీధులలోఁ దిరుగు
టయే పనికి నెంతయో కష్టముగఁ దోచెను. ఇత ననుగ
పారికి నోరెట్లువచ్చును? నెలకు నిత్తుమన్న వేతనము లొకకొం
పికి మిట్టెను. తక్కినవారు వారివారికిఁ గలసంబంధములను
పెల్లడింపసాగిరి. మఱితే యేవగింపుగల్గించు నావార్తల నాల
కించి నగరముననేకాక పల్లెలయందుఁ గలమానవు లెల్ల నవ్వ
సాగిరి. ఎందుఁజూడఁబోయిన పవార్తలే వినబడసాగెను.
ఆసభ్యు లెల్లఁ దుంటును లని నిశ్చయించి వారింబట్టుకొని
దొరతనమువారి కప్పగింపఁ బ్రయత్నించుచుఁ గొందఱు తిరుగు
చుండిరి. శిలాపుఁమహాశాసభ నానావిధముల సహకీర్తిపాలు
కాఁజూచెను. ఆత్రేయమాత్ర మాలొలినాడే పతియగుమృ
త్యుంజయుఁడు వైద్యవృత్తి నెచటికో పోవుదునని చెప్పినందున
నామాటనమ్మి యాముప్పురును దనకుఁ దోడ్పాటుసూపఁగా
భీతిసొందక యితరులమాటలు లెక్కపెట్టక హాయిగా
నుండెను. తుంటులు గ్రామాంతరములకుం బోవువారివలె
మెల్లమెల్లన నగరముదాటి యెచటికోపోయిరి. ప్రచారకులు
వేతనమురామిఁ దత్కార్యమును మానుకొనిరి. ఇతరు లడుగ .

నోసుమూసికొని యూరకుండిరి. ఉపాధ్యాయుర్రాంధ్రు తమ
యవివేకమునకు: జీతించుచు దమవృత్తి బయలుపడినందు
లకుఁ గృశించుచు సాధ్వీమతల్లులంజూచి తల్లడిల్లుచు నిల్లు
దాటి బయటికి రాకయుండిరి. నాలుగయిదుదినము లీవార్త
లతోఁ బుర మెల్ల మాటుమ్రోగుచుండెను.

ఆనాడు మృత్యుంజయుఁడు చికిత్సాలయమునకుఁ
బోయి తలుపు వేసి యశ్వశకటమును శ్యామరాయఁ డాయత్త
పఱచి కూరుచుండి యీమాంసమున రమ్మని హెచ్చరించి తా
నొక్కడేపోయి యామాంసమున గాచుకొనియుండెను చీకట్లు
గ్రమ్మనప్పటి కాయశ్వశకటము శ్యామరాయని సమీపింపఁ
గల్గెను. మిత్రమా యశుమాట వినఁబడినతోడనే మృత్యుంజ
యుఁడు చివాలున మీ స్థునిఁ గొల్గించుతోనియెను. ఇరు
వురు నందు ఫలాహారములుచేసి బండివానికి నిచ్చి గుఱ్ఱము
సీరుత్రాగఁగాఁ గొంచెమునే పండుండి బయలువెడలి తెల్లవా
టునప్పటి కొకయూరు చేరిరి. అచ్చటనుండి యీశకటమును
మరలబంపి యందు నిత్యకృత్యములఁ దీర్చుకొని భుజించి
వేటొకఘోటకశకటము నెక్కి పయనమైపోయి సాయంకాల
మున నొకపల్లియఁజేరి యందు శ్యామరాయనిబంధుగృహమున
భుజించి సుఖనిద్రచేయ వలనుపడమి నుష్ట శకటమునఁ గూరు
చుండి యుదయమునకు నించుకవూర్వమే జబ్బులపురముచేరిరి.
శ్యామరాయఁడు తా నేర్పఱచినగృహమున మృత్యుంజయు
నునిచి బంధుగృహమునకుం బోయి భుజించెను. ఆత్రేయీపతి
బ్రదుకఁ గంటినను సంతోషమునఁ దానే వంట చేసికొని భుజించి
పిదప శ్యామరాయఁడు రాఁగా స్వపస్తువుల నుండఁ జూచు

కొని యామటుదినము శుభమువహార్తమున వైద్యవృత్తి నారంభించెను. అప్పటివేరు సుధాకరశేఖరుఁ డని మిత్రుఁడు తెలివినందున నావేరుతో వ్యవహరించుచు నెల్లరతోఁ గలిసినట్లుండెను. పదిదినములకే రెండుమూఁడుచోట్లఁ గష్టసాధ్యుఁగ ములఁ బోఁగొట్టి వేరుపొందెను. తనవ్యయమునకుఁ గాఁగా మిగిలినదానిని దానముచేయుచు సంతోషముగా నుండెను. శ్యామరాయఁడు పదిదినములుండి తనబంధువులకు వైశ్యులకును సుధాకరశేఖరునింజూపి స్నేహమును గల్పించి మరల తిలానగరమునకు నరుగ సుద్యుక్తుడయ్యెను. పలుమాటువచ్చి నాకుశలము లరయుచు నాయునికి నెవ్వరికిం దెలుపక యండునది యనియు నాతండ్రి కేమైన సాయపడుచు నాకు దెలివిన ద్రవ్యము నీకు నేను బంపుచుందుననియుఁ జెప్పి గాఢానురాగమునఁ గొఁగిలించుకొని కన్నీరు గాటుచుండఁగా వదలిపెట్టెను. శ్యామరాయఁ డాతనికి హితముతెలిపి నీతండ్రికుశలమరయుచుందుననియు ద్రవ్య మిత్తు నన్న నీయాహ శ్లాఘింఁ దగుననియు నచ్చుబలికి పదుగుండ్రను మిత్రులనుగా నేర్పఱచి నాకుమాటుగా నాప్రియవయస్యుని సుధాకరశేఖరుని జూచుకొనుఁడనియు వారలకుందెల్పి ప్రయాణము సాగించి యైదవదినము శిలానగరమును జేరి తనయింట నుండెను.

ఇట నాశ్రేయి యామటుదినముకూడ భర్తరామికి విచారింపక హాయిగా నుండెను. మూడవదినమున నేమో వ్యయమునకు గావలసినధనము తనకడ లేనందునఁ జకిత్సాలయమునకు నెచ్చెలిం బంపెను. ఆమె వచ్చి నిన్ను నేఁడు తలుపే నీయలేదని యిరుగుపొరుగువారు చెప్పిరని తెల్పెను. గ్రామాం

కరమునకుంబోయి రెండుమూడువిసములు రాకుండుట మృ
త్యుంజయునివాడుక యని తానెఱుంగును గాన నాదిన మూర
కుండెను. నాల్గవదినము పంటచేయులక్ష్మీదేవి పరుగునవచ్చి
యాత్రేయియాదేవి యని పిలువబోయి సగములో నిలిపి
యాత్రేయి! యని సంబోధించి మృత్యుంజయుడుగారు చెప్ప
కుండ నెచ్చటికోపోయిరంట నలుగురు చెప్పుకొనుచున్నారు.
శ్యామరాయనితోఁ గొలదిదినముల క్రిందట సుపవనమున
మాటలాడుచుండిరంట. ఇతరు లెవ్వరు వినకుండ నాసంభా
షణము జరగెనంట ఈమాటలే యెల్లవారును జెప్పుకొను
చున్నారు. శ్యామరాయడుకూడఁ గనఁబడలేదంట. వీరిరు
వురును గలిసియేపోయిరో యొకరొక్కరుగా నెందఁ జనిరో
తెలియరాకున్నదనియు జెప్పుకొనుచున్నారు. అనిచెప్పి యూర
కుండెను. ఆత్రేయి మోము వాడఁబాతెను. మాటలు వెడల
చయ్యెను దిక్కులు తెలియకయుండెను. తనగుట్టు బయలు
పడినదా యనుకొనియెను. ఇఁక నాయుచ్చుచొప్పున మెలంగు
వారు కలరా యని యూహింపసాగెను. నారహస్య మెవరెఱి
గించియుందురా యని సందియమందసాగెను. రంగరాయని
పనియై యుండునాయని తలంపసాగెను. లక్ష్మీదేవి పనియైయుం
డునా యనియు నాలోచింప మొదలిడెను. ఏమియుఁ దోచ
నందునఁ దనదురదృష్టమే యనునిశ్చయము చేసికొనియెను.
ఇఁక నాగతియేమను నాలోచనమే యామెమది నాటెను. ఇఁక
నన్నాదరింపఁగలవా రనంతకుమారస్వామిరాయలు వేంకటే
శ్వరదాసుతప్ప మఱెవ్వరుగలరా యని యెన్నసాగెను. తన
యవివేకమునకుఁ దన్నే నిందించుకొన నారంభించెను. ఇంట

నున్న పరిచారికయుఁ దననుగౌరవింపదని యామె కప్పుడే పొడకట్టెను. కొంతనే పూరకుండి తనశయనాగారమునకుఁ బోయి ముసుంగు పెట్టుకొని పరుండెను.

మఱుదినమునుండి చూచినవారెల్ల నాత్రేయిని బరిహసింపసాగిరి. మహిళాసంఘమునకుఁ బోలేదా యని యడుగసాగిరి. మీయువదేశమునఁ గులకాంతలు కుటలగుజాడ కనబడఁగా నీశ్వరుఁ డడ్డగించెనని యెత్తిపొడుపుమాట లనమొదలిడిరి. విధవవయ్య సభవవైతివి. అంతతో సుండక మఱియు విధవవైతివమ్మా యని నవ్వసాగిరి. మినాగరకత యెల్లరకు నుదాహరణముకాఁగలదా యని దూషింపసాగిరి. మాణిక్యమువంటి మృత్యుంజయునిచిత్తము తాటుమాటుచేసి తుదకు దేశభ్రష్టుని గూడఁ జేసితివికదా యని మోమునెదుటనే యనసాగిరి. ఇక నీయిష్టానుసారము హాయిగా సుండఁ దగునమ్మా యని నిందాస్తుతులఁజేయ మొదలిడిరి. ఇంకెందఱును మార్చవలయునో చూచుచుండమనుచుఁ బలుకుచు నవలఁబోవసాగిరి. కొలదిదినములకే యామె తన తొంటిపదవి వదలి హీనస్థితికి వచ్చె ననవచ్చును అనంతాదులు మావురుమాత్ర మామెను పదలకయుండిరి. ఆత్రేయి మృత్యుంజయునిపేటికొంజాడ నందొకపత్త మగపడెను. అం దీవిషయము గనంబడియె.

“ఆత్రేయీ! తొలుత నీమాటలకు నీయన్నపరివేషకుని మాటలకు మోసపోతిని. నీదుశ్చేష్టలన్నియుఁ గ్రమముగాఁ దెలియవచ్చెను. కులస్థానపౌరుషములఁ గోలుపోయిన నే నీయూరసుండక సన్నాభిసృజితి నవలంబింపబోవుచున్నాఁడను. మనకుఁ బరలోకమునందుఁ గూడ ననఁగా నరకమునఁ

గూడ ననుబంధము కలుగదని నమ్ముము. ఇత నీయిచ్చచొప్పున మెలంగవచ్చును. నిన్ను జేపట్టినందుల కుంకువగ హర్షము నీకే యొసంగి నేడే వెడలుచున్నాడను. ఇత నీమిత్రులం గూడి హాయిగా నుండుము. ఈదేహము స్థిరముకాదని చూత్రమపుడపుడు తలంచుకొనుము” ఆమాటలు తనకు హృదయశల్యములు కాఁగా దనయవివేకమునకుఁ జింతించుచుండెను. ఎవ్వరేమన్నను బదులాడక యూరకుండ నలవాటుచేసికొనెను. అట్లుగాదా! అని పిలుచువారెల్ల నమ్మా యనియు మీరనుటకు బడులు నీవనియు బల్కరింపసాగిరి. ఈవిషయములన్నియు హృదయవిదారణములుగానున్న నేమిచేయుటకును దోషక తలవంచుకొని యూరకుండెను. ఆమెయన్న పరివేషకుడు మఱియొక వితంతువును బెండ్లియాడి గ్రామాంతరముననుండెను. ఆవితంతువున కిది మూడవ వివాహము. కాని యామె మతమునకుఁ బరివేషకుని మతమునకు సంబంధింపనందున మరలవచ్చి తోడఁబుట్టువు దురవస్థఁ జూచి యామెదగ్గరనే యుండెను. అనంతవేంకటేశ్వరదాసులసాయమున నెట్లో కాలము ద్రోయుచుండిరి

సుధాకరశేఖరుఁ డను క్రొత్త నామమును ధరించిన మృత్యుంజయుఁ డాజుబ్బులపురమునందుఁ బ్రఖ్యాతిని - గడించి వైద్యవిద్యయందుఁ జేరుగాంచి ద్రవ్యమును న్యాయమాలముగా నార్జించుచు సద్యయము చేయుచుఁ జూచుటకు సన్నాసివలె గనంబడుచు విరక్తుడై పశ్చాత్తాపమునఁ తానొనరించిన పాపములఁ దూలించుచు శ్యామరాయనికి ద్రవ్యముచుబంపి తండ్రికిమ్మని వ్రాయుచు నిత నిలాటిమాయ -

లాడులఁ జేరనీయరాదని నిశ్చయించుకొని భగవంతు నారాధించుచుఁ బెద్దలనేవించుచు భగవన్నామమును సర్వదా జపించుచుఁ గరుణార్ద్రహృదయుడై పురాణములఁ బఠించుచు నిందలి గాథలయం దాదరకలిగి సద్వృత్తి నలవరించుకొని కాలమును గడుపుచుండెను. తొంటిపొరపాటులను స్వరించుచు నట్టి వేనాడును సాగింప బుద్ధి పొడమకయుండఁ జేయుమాయని భగవంతుని బ్రార్థించుచు నుండెను.

స్వకార్యధురంధరసభ్యులందఱు తలదాచుకొను వెరచు లేక దేశాంతరములకుఁబోయి మాటువేరు లునుచుకొనిరి. వేంకటాద్రిశర్క శిష్యప్రశిష్యులు చెదరియున్న మనస్సుల స్థిరతఁగాంచి సనాతనాచారముల నవలంబింప నూహారం దిరిగియుపన్యసించుచు దేవతాభక్తియు రాజభక్తియుఁ బాదుకొనఁ జేయుచు నందందు సభల నెఱిగొల్పి తత్సభ్యు లాయాసమీఞఁ గ్రామములకుంబోయి సన్తాపము నవలంబింప ననువగు పద్ధతుల బోధించుచు వారివారిసంశయములకుఁ దగినసమాధానములుఁ జెప్పుచుఁ బూర్వులభావము లివ్వి యని బోధించుచు భగవంతుని లీలలం బాడుచు నామసంకీర్తనముచేయుటయే ప్రధానమని తెలుపుచుఁ గలికాలమునందుఁ జేయుధర్మము రవంతయే యైనను శతగుణాధికఫల మొసంగునని తెలియఁబలుకుచు నూతనాచారముల నవలంబించుటచే నలవడిన దురభ్యాసములఁ దొలగించుకొను నుపాయముల నేర్పుచుఁ దిరుగుచుండిరి.

ఆత్రేయీ నిర్మిత సభ్యురాండ్రు కొందఱు స్వార్థపరుల యుపదేశములకు లోనయి యవతారపురుషుఁడు పుట్టియున్నాఁడనియు నాతనియుపదేశముల నాలకింపవలయుననియుఁ బ్రాతః

యాచారముల వదలవలయుననియు నందందుఁ దెలిపియుండిరి. ఆమాటలనునమ్మి పాపములు పురాణములగాఢలు కల్పితము లని తలంచుచుండిరి. జాతిధర్మములు కల్పితములనినమ్మి వానిని వదలుటయే మంచిదని నిశ్చయించియుండిరి. సంఘానందనాదు లనుజేసిననే మేలురాదనియు మనస్సు పరిశుద్ధముగా నుండిన జానుననియు నితరులకుఁ దెలుపుచుండిరి. బాస బల్లియలలోఁ బాపములు కలఁత నొందుచుండిరి. ఆతావులకుంబోయి వేంకటాద్రిశర్మ యనుచరులు వారిప్రశ్నములకు సదుత్తరముల నిచ్చుచు భగవంతునియవతారములలో దేనియందును వేద వేదాంగములను స్మృతిపురాణములను దూలనాడు నాచారము లేదనియు నిపుడు భగవంతుఁ డవతారమై క్షై ననుట స్వార్థ పరుల కల్పనయేగాని సత్యముకాదనియు విద్యాధికులుగాని వారు లోకులవంచించుటకై ద్రవ్యము గౌరవము సంపాదించు కోర్కితో నిట్టివి కల్పింతురనియు దెలుపుచు యుక్తియుక్తముగా నున్నయట్లు వారు నమ్మమార్గముల నవలంబించుచు నాదురభ్యాసములను సమూలముగా నున్నూలించుచుఁ బ్రాచీనాచారపరాయణు లగుప్రహ్లాదాదులమహత్త్వము సుగ్రహించుచు శాపాసుగ్రహసామర్థ్యము గల్గినవారిభక్తియే భక్తిగాని స్వోదరపోషకులభక్తి కేవల తుచ్ఛమనియు నది భక్తియే కాదనియుఁ బాపములకు నెఱింగించుచు నూరూరఁ దిరుగుచుండిరి.

వేంకటాద్రిశర్మయు శిలానగరము చుట్టుపట్టులనున్న గ్రామముల కవతాళము దొరకినపుడెల్లను బోయి గ్రంథాలము ములవలని లాభములను వారికిఁ దెల్పుచుఁ బనిలేని తరుణమున

నామందిరమునకుంబోయి యిష్టమువచ్చినపొత్తములఁ దీసికొని
చదువుచు నిట్లు నానాఁట జ్ఞానము నలవఱచుకొనవచ్చుననియు
నెల్లగ్రంథముల నొక్కొక్కరును గొనఁజాలరు గాన గ్రంథా
లయము లుండుట యత్యవసరమనియు బ్రబోధించుచుండెను.
దానంజేసి యెల్లపల్లియల నుల్లాసమున వాని నెలకొల్పిసాగిరి.
దాన సామాన్యజనులుకూడఁ గొలఁది నెలలకు వివిధగ్రంథములఁ
బఠించుపద్ధతి కలవాటుపడిరి. నాగరకత మూర్తీభవించిన ట్లుం
డెను. ప్రభుభక్తియు భగవద్భక్తియు వారికిఁ గల్గెను. దేశమున
శాంతి నెలకొనసాగెను. సోమరులు విరళముగఁ గన్పడసాగిరి.
దేవతా భజనమందిరములతోఁ బల్లియ లుల్లసిల్లుచుండెను.
గ్రంథకర్తలు నిరంతరము కృషిసల్పుటంజేసి గ్రంథములు
నూతనము లుప్పతిల్లసాగెను. వానిం జదువువారు యోగ్యత
ననుసరించి గ్రంథములఁ గొనసాగిరి

ఆత్రేయి తనపూనిన దుష్ప్రియత్నమునకు దగిన ఫలము
లభించి తలవంపులగునట్లు చేసెఁగదా యని పఠితఃపించుచు
నితరులతో నాకేమిపని యని యింటనుండెను. పరివేషకుఁడు
తన కపటము బయటపడినందులకు విచారించుచు నాత్రేయికడ
నుండి బయటఁదిరుగక యుండెను. అనంతవేంకటేశ్వరదాసు
లిరువురు తమ కాత్రేయీరక్షణమే ప్రధానమని ధనము
వెచ్చించుచు దుదకు విసుగునొందిరి. కుమారస్వామిరాయఁ
డాత్రేయికి నుపాధ్యాయుఁడుగా నుండియు నేమిలాభము
రాబోవదని వెనుకంజవేయసాగెను. రంగరాయఁడు సుభద్రా
ప్రకల్పితారోగ్యభాగ్యుడై తనపూర్వపుఁబద్ధతిని మాని నెమ్మ
దితో నుండెను. సుభద్ర పతివ్రత యనుఖ్యాతినొంది లలిత

యను సఖయు మంచిఖ్యాతిని సంపాదించుట కానందించుచు నెప్పుడినుండెను. సుమిత్ర కొలదిదినములకు మందులు వెట్టునన్న యపఖ్యాతి రాఁగాఁ బరింగూడి స్వదేశమున కరిగెను. మృత్యుంజయుఁడు జబ్బులపురమునందు సుధాకరశేఖరనామ మునఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచియుండెను. ఎల్లరకు నుదాహరణ భూతులై శాంతాదిసుగుణభూషితులై సుశీలావేంకటాద్రి శర్తలు శీలానగరముననుండి సద్యశంబున నలంకృతులై యిప్పుడు నున్నవారు.

ఉ. హనుగ భూతికిం దొడవు సజ్జనభావము శౌర్యలక్ష్మికిఁ
మానము నీతి విద్యకు శమంబు సుబుద్ధికి విత్తవృద్ధికిఁ
దానము తాల్చి శక్తతకు ధర్మనిరూఢికిదంభవృత్తియున్
బూనికతోడ సర్వగుణభూషణ మెన్నఁగ శీలమే సుమీ.
(విమల లక్ష్మణకవి.)

సంపూర్ణము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

చెన్నపురి : 'వావిళ్ల' రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి

'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.

P. I. C. Q. H. Ms. No. 22. 3-3-1947.